

3. М. Бр. 756
ПОВѢСТНИЦА

ЦРНЕГОРЕ

ОД НАЙСТАРИЈЕГ ВРЕМЕНА ДО 1830.

САЧИНЉНО

МИЛОРАДОМ МЕДАКОВИЋЕМ.

Поклон
ЈОЦЕ ВУЈИЋА из Сенте
УНИВЕРЗИТЕТ. БИБЛИОТЕКИ
У БЕОГРАДУ

У ЗЕМУНУ.

Књигопечатњом Дра Дан. Медаковића.

1850.

Књига
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сенти

ПРЕДГОВОР.

Предузео сам тежко дѣло, дѣло, кое обично у подобном образцу представља живот и дѣла народна; дѣло, кое тражи истину, правду, доставѣрност и саотвѣственост задатку у ма колико отегнутом простору описивања и к томе нуждне доказателства. Из многе источнике, ваља различна доставѣрностѣу скопчана доказателства изнаходити и црпити, о истима опет судити, сравњивати и пресуду изрицати у колико истини, у колико ли опет противположностима приличи. Таково мора бити мѣрило и огледало писца повѣстнице, за кое се оће труда и великог пожртвованія; оће се времена, оће способности, оће средства и друге потреба, кое дѣло могу достойним, важним и саотвѣственным правом задатка учинити. —

Повѣстница Црнегоре садржава скоро сама витежка дѣла, коя су они у различним сраженіямъ, с различнимъ непріятельскимъ њїне битности и независимости на бойномъ полю имали. И послѣ самогъ паденія сръбскогъ царства, држала се како Црнагора, тако и сва Зета скоро пуніе стотину година независима и слободна. Тако ова витежка грана сръбства остала е усамљена безъ сваке братске помоћи, заокружена од почетка свое самосталности самимъ непріятельскимъ њїногъ живота, њїне слободѣ и саме битности, кои не само да нїесу пружали руку помоћи, него су іош сваковрстнимъ сплеткама непрестано наставляли, да іој подкопаю основ и да поруше чисто сѣме остатка сръбства любећегъ свою независимостъ и слободу. Нїе сумњати да свакомъ брату санароднику, свакој потекшој грани од великогъ славенскогъ стабла у комъ право, искрено и честно срце народности и чоечества куца, да ово неће бити любопитна забава, чиста утѣха и срдечно веселѣ, сазнати и познати у кратко дѣла овогъ слободногъ народа, кои намъ дичи особито строго узевши ціелу нашу грану на югу, што се у найстрашнїимъ колеваньмъ и свирѣпомъ непріятельскомъ угрожаваню боріо до крайности за свою слободу, кою сваки народъ имаюћи и мало политичногъ живота любї.

Живот овог горског народа у горским кршевитим и слабогородним са земаљским производима предѣлима, ђе му трудни усѣв рједко крвави зној наплати, одвећ е мучан и невољан, ђе често го и бос трпи све; али великодушно подноси и презире, а и све весело сноси: ер права светиня сваком мила слобода и у сиротинњи буди пѣсму природне радости и поноса, која га гласом усамљности позива да опѣва витежка своя и своје прађедова дѣла; да му се клици слободе са ледене стѣне у милогласним звуцима разекую по оним горама, ђе дух слободе а не робства царуе и ликуе; ђе са високе ледене стѣне обара очи на подножну маглуштину метежа и гнявежа, ђе е тиранство и самоволство себе оцарило; ђе мукли врисци у веригама сапета роба шилу гласе и молитве вишњѣм промислу, иштуѣи спасенія — да би едном стѣкнула зора, која чистим зракама силе, руши робства ланце, а од роба једна и чемерна ствара и чини чоека. — Али юнацима слободним као што су Црногорци несвойствено е трпити робство, будуѣи иј сама праведна природа любви, пак и неће да трпе оно, што би иј понижавало подло, што би иј стављало под стидну пету робства. Они се рађаю и умиру слободни у слободи, али неће ничіег насилія и

удручаваня да подносе, неће да њ туђинска немила рука без закона и правде, без срца и душе, потеже и дрма; зато е и вриједно о њима као о народу слободном писати и њ њова дѣла обѣлоданѣвати колико се може више.

Повѣстница Црнегоре до сад нѣ ни една изишла у цѣлости, већ само неки уломци, кое нема у савезу цѣлу ствар и она дѣла, коя единствено витежке подвиге представљаю: зато потрудио сам се у кратко описати дѣла овог народа, немогућно ми будући ни најманѣ хвалити се, да сам точно иста описао, ер зато се оће више времена. Овај народ, кои се већ прошліе 460 година у своим врлетним горама бори, бранећи своју слободу и народњи понос, бранећи оно, што сваки карактер чести имајући народ любви, уважава, подноси небројене жртве, и зашто су непрестано борбе, а особито код оног народа, ђе се чест свему предпоставља, заслужуе, да му колико толико њ њова дѣла на виђело изиђу.

И ако сам повѣстницу старијег времена прешао у кратко, то опет и у овом кратком прелазу, имаде на више мѣста повѣстничкіе доказателства, коя до сад нашему народу и истог

повѣстници ніесу била позната. Прелазећи на 1780. годину, тече повѣстница обширніе са још непознатим и нигђе на свіет неизишавшим документима, коя сам из подлинника у архиви налазеће се извадіо и точно преписао. Што се тиче езика у подлиним писмима, тај сам оставіо у својој цѣлости, по неприпадајућем ми праву ништа непреиначавати. Прениску илити кореспонденцію од 1804. превео сам с руског езика, а то понайвише зато, што е од стране Црногораца писано; друго пак, да би сваки брат едне народности и езика могао без сваког мучења и напрезання разумѣти. Царске граamate оставіо сам као што су у подлиннику, а исто тако и писма од руског правителства исходивша.

Сваки просвѣштени чоек познае важност старіе докумената, зато се надам да ће и многи ови документи нашим просвѣштеним и народним людма добродошлим бити, знајући цѣнити истіе важност за наш народ. Да се не би ова повѣстничка доказателства каквим ненадним случаем или непредвидном измѣном земальскіе преврата погубили, и лишили јуначког народа онога, што свему србству за чест и понос служи, а особито горским јунацима пред

лицем осталог просвѣщенногог свѣта, ускорио сам на свѣт издати; ер е мене доста посвѣдственног труда, за неколике године стало, док сам најпріе архиву из највећег непоредка у ред привео, и тако уредіо, да се сваки акт може лако наћи.

Ніе мени положени труд біо тежак, нити ми може игда бити на оваковом дѣлу, већ сам нашао право задовољство у мом срцу, да сам могао први тај труд на себе преузети, и бити учасником оног олтара, кои већу и искуснію способност изискуе.

Жеља е моя била посветити више времена овой повѣстници, точніе и възгровитіе описати, но су ме такве незгоде заокружиле да сам принуђен біо пріе времена како тако ово дѣло израдити; а у будуће нећу штедити труда да повѣстницу црногорску точнѣ и обширно опишем. Упуштајући се у обширну повѣстницу црногорску морао би се у неколико придружавати и у общте србске, будући су дѣла заедничка, а особито старијег времена.

Жалим и сам, што ніесам едан важан акт од 1798 год. навео, у ком су Турци сами по-

средством неког графа Вуича настоявали да подчине Црнугору својој власти и да јој одузму независност, обећавајући дати Црногорцима Зету, зетске градове и плодове предѣле; но горди витежки црногорски карактер ніе нигда на то шћео пристати сматрајући за себе несвойствено и подло. И преко свега овог, скадарски паша у ово исто вріеме писао е Црногорцима, да се обвежу само бити зависими од Турака, да ће им уступити град Жабљак и Спуж, но ни на то ніесу шћели Црногорци пристати. Из овіе акта јасно се види, да су и сами Турци још у оно вріеме припознавали Црнугору за независиму, и ако остали европейски земљописци неће никако да признаду. Црногорци ніесу тражили од европейски сила за ово дипломатично признателство, али зато сваки знаде да су они савршено независими. Ова ћу я акта у свое вріеме прилѣжно претрести и ставити на виђело онима, кои су о тој ствари још сліепи. Турцима мрче, роду србско-славенском свиће; тиранство пада, слобода и дух витежтва се диже. Наскоро ћемо е радостним ускликом описивати наша дѣла — дѣла препорођеног живота, а препородним животом другчіе юначко срце куца, другчіе се слава подиже, у којој ћемо

бити уобште, сви а не само поедини срећни. Отважно и смјло напредуй, роде Србски — твојој бѣди спреман е гроб; твојој слави и слободи отворене су райске двери. Радуйте се Црногорци, србски првиенци (авангарда).

У Біелом граду послѣднѣг Юлія 1850.

Сачинитель.

У В О Д.

Сваки народ имајући и најманѣ политичног живота ступа пред свѣт да осталим народима буде за примѣр добрим или злим дѣлима: добра употребљаваю, а злих се чуваю. Оваково зло и добро, ставља се свуда на мѣрило свѣтско, и, кое претегне, оно остае и ячим и дае образац дѣлу и карактеристики народа. Развитак и напредак оставлѣн е сваком народу, кое обично зависи од народнѣе заступника, т. е. од оне, кои имаду власт и управу народа у рукама. Ови заступници представљаю цѣлост народа, и по нѣовом поступку изображава се и карактеристика народа. Благополучіе и срећа народа онда цвѣта, кад имаде валяне заступнике, кои чувствују све оно, што у народнѣи живот у народну корист засіеца, кои не траже личну корист него общенародну, кое се само код срећног народа увидити може. Код себични заступника страда народ, руши се држава и све се клони к брзој пропасти. Себичност е ова двострука: славолубива или користолубива. Овакова борба себичности предае народну бит-

ност на коцку и пропаст. Повѣгтница свіета пуна е оваковіе и другіе зала, од кои се сваки народ чува, кои има своју будућност.

Единство у слоги најячи е мач, кои народ брани. У единству и слоги народ успѣва, а без овог пропада. Искуство су*то многи народи претрпили, кое ніе ни народ србски мимоишло. Ако иком зебе срце, кад завири у повѣстницу, то заиста зебе србству, знајући пређашню славу, а данашню жалост, како е разкомадано и подјармљено под стране бичеве. Шта нам е остало од онако великог царства? Ништа до едина шака малобројног народа србског у високим и неприступним клисурама и то у данашњој Црнојгори. Тек 1804 год. дигне се една грана витешког народа србског под своим вождом да сломи несносни азіјатски ярам. Срећно Срби свргну ярам и почну слободніе духом дисати. Остали Срби остали су чамећи у робству, и неки су од њи морали у Наполеоновом военном походу одити као непријатељи против своје браће Руса и долазили су до под саму Москву. Западали су као робови Русима у шаке; али великодушни Руси ніесу шћели ни едног свог брата погубити, него су им говорили: „Идите кући, ви сте наша браћа, али други пут немојте ићи против Руса.“ Зато имамо још и данас живіе свѣдока.

Срби у данашњој Србији ніесу за дуго уживали своју слободу, већ 1813 год. још жеш-

ћа по игда варварска мученія претрпе, док им се опет други вожд у њиовом крилу неуказа, кои отважно с народом на бойно полѣ ступи извоева и утврди постоянну слободу србству у данашњој Србији. — Срби у Црнојгори радостно су ову славу и препорођени живот свое браће поздрављали. Србија се одма приклонила Русији као својој едноплеменки, и њѣна слобода утврди се. Срби у Црнојгори као од свагда, тако и у ово вриеме остали су слободни и независими од икакве господствуюће власти над њима.

Единство не само овје двію, него осталіе славенскіе грана неће моћи у дѣло бити приведено, ако положай юга спрема сѣвера пріятніи непостане. Едая стожер мора славенство имати око кога ће се обрћати, и око ког ће полагати и изгледати крѣпки основ свое будућности. Братска страшила, коя нам од иноплеменика и нашіе непріятеля представљѣна биваю, ніесу тако опасна, као што су страни наговори страшни и упропастљиви за нас. Док се гођ ове гране буду удаљавале од саданѣ единствене нашег спасенія точке, дотлен ће робски ланци и бич туђинства имати свое стидно царство над њима. Тако е било досад, тако ће бити и у будуће, ако се удручене славенске гране неосвѣсте, и неуvide ће им е будућност посађена. Знамо из прошлости, колико су нам несродни елементи помагали и колико смо се средством истіе напріед помакли. Знамо и то,

да су славенске гране од Ніемаца, Таліана, Турака и другіе иноплеменіе народа многа горка удручителна искушенія претрпиле. Знамо да су Грци довели Турке у Европу, и долазком послѣдніе а завишћу првіе пропало е србско царство, а народ србски подпао е најжешћим искушеніяма. Да су Грци као єдновѣрни, али иноплемени, мрзили Србе, то е общте познато. Доста смо искусили, а имали смо томе и дозвољно времена упознати и разазнати наше неприятели од добри пріятели. Као народ нећемо бити нигда ничи сліепи робови, али е браћом права браћа и єдинством велики народ.

Послѣ пропасти србског царства на Косову, држали су се Срби под управом своіе деспота неко вріеме, али су већ тадаї плаћали данак Турцима. Войводе србске у Зети и Црнојгори ніесу шћели знати за туђинско самовольство и господарство, већ су бранили до послѣднѣ капи крви свою независимост, и, кад су већ сасвим били притіснѣни, повукли су се у горске предѣле и сачували су светиню србског имена. Србско благородство нектећи подносити срамно насиліе, збѣжавало се у данашню Црнугору, ђе су мучно проводећи живот остали чисти Срби. У овом горском предѣлу одржала се е сила, крѣпком свезом: єдна вѣра, єдна крв; ђе овако ніе често се основ подлюлява. Земля е ова у своіой внутрености по том била срећна, што ніе била заплетена ин-

тригама домаће непријатеља, као што тога вла
обично свуда бива.

Да е положеніе србског народа у Црной-
гори одвећ непријатно било, види се одтуд, што
е био усамљен од сваке сродне му државе, а
тима и од сваке помоћи, која е нужна сваком
народу, а особито овоме у неплодном предѣлу.
Непријатно ово положеніе трајало е за пуніе
триста година. Дружіо се и ступао у сvezу
овај народ са сусѣдном републиком млетачком
и воевао е заеднички против Турака, као про-
тив они, кои су тежили да изтријебе христан-
ство, кое е било обузето дрктежом од азіатске
насилне поплаве. Ова република дотлен е са
Србима у Црнойгори живила у пријатељском
отношенію док им е нужда била и док су срб-
ску помоћ требовали; а послѣ е свакојак сплет-
ке употребљавала да їй подложи под турску
власт, ер под своју ніе їој никако могло за ру-
ком поћи. Злобно и неправедно при свакој су
прилици Млечани с Србима у Црнойгори посту-
пали, а то може се видити из доставляніе из-
вѣстія Руской Имперіи, кад су заеднички про-
тив Турака войну имали, те наводе како су на
южним предѣлима побѣдили обштег врага хри-
стіянства помоћу горског народа, пак изьявлюю
само толико: е помоћу горског народа живећег
у нашем сусѣдству,“ али нипошто ніесу ста-
вили „Црногорског народа.“ Така нам е бла-
годарност и слава била од вазда од иноплеме-
ника, кои су с нама дотлен док нас требаю, а

послѣ гнѣче нас и бію нас немилице смртоносним топовима.

У почетку осамнаестог віека *Петар Велики*, цар руски, сазнавши, да имаде на югу ратоборна славенска грана, која е Русима по племену сродна, ступи с овим народом у отношеніе имаюћи у то врѣеме войну с Турцима, и тако тога времена своіом царском граматом позове Србе у Црнојгори и осталим мѣстима без разлике вѣроисповѣданія, недржећи у том никакве разлике као велики муж, кои увиђа напредак у едной обштој слоги а не у цѣпаню шкодљиве пропаганде, да ударе заеднички против обштег непријателя христіянства. Нико се на овај позив ніе одазвао до едини Срби у Црнојгори, као народ, кои сам с собом заповіеда, и кои ніе біо ником обвезан бити услужан и вѣран, до своіой единой драгой слободи. Европейска дипломатія тобоже непризнае независимост Црнегоре, али е признала свака држава, која е с нѣом на бойном полю мегдан діелила. То знаде бивша република млетачка, знаду Французи, знаде Аустрія, а знаду врло добро и Турци, кои су найвише крви с Црногорцима пролили. Од вишереченог времена па и данас придржаваю се Срби у Црнојгори Русіе, али зато древна слобода оног народа ніе ни найманѣ уштрба претрпила, него на постиженѣ противника сѣвера и свега славенства абсолютна Русія подпомаже слободу и слободни народ! Србія опет у новіе врѣеме истина крвљу

своје непобѣдиміе синова извоевала е слободу — али покрај отринутаг ярма е врата добила е и свой устав и своју внутреню независимост, за кое е опет естетвовала абсолютна Русія! Ето видимо, да се од оне стране подпомаже слобода, на коју вичу, да свуда ђе гођ може гнѣчи слободу. За нас е доста овлико да имамо за примѣр; у осталом пак познат е сваком велики простор сѣверног царства, кое нема намѣре покорити остале народе под своју власт, него добре помоћи, а зле, ако су на путу уклонити да народи мирно и срећно живити могу. Ништа обе ове гране србске ніесу изгубиле, што се придржаваю оног силног едноплеменства, кое не само овим двема, него свакој славенској грани добра жели, и зато и све остале, својем придржаванѣм истог, ништа изгубити неће, већ добити. Нигда нам туђин помагао ніе, него е и оно одузимао, што смо имали, а одузимаће и у напред ако останемо *да своје презиремо а туђе милуємо*. Под еком трубе *единства* за Славене, разносе глас неслоге и велике несреће, у коју себичности, или незнања, или блуднѣ ради оће да закопаю славенство и нѣгову будућност. У користи е иноплеменству гледати ову силу у раздору и неосвѣштености, а оно да царуе и ликуе над нашим пустим развалинама и да останемо робови стидног чоечіег пониженя: да све што радимо, буде нѣму а не нама.

Знамо, да су Црногорци имали различве бое сусѣде, као: Талијане, т. е. републику мле-

тачку, Аустријанце, Французе, Енглеze пак и Русе; а преко свега свое ваздашњѣ и непомириме непријатељ Турке. Неки су од овје непријатељи били па и прошли, а други остали и данас; неки су опет на измѣнѣ бивали у вриеме Наполеонова рата. Били су Црногорци често у савезу с млетачком републиком против Турака, били су с Аустријом 1788 и доцнје година, били су с Енглезима 1813 против Француза, били су у ово вриеме и с Русима. Од сваке овакове сусѣдке били су више преварени и издани, нежели подпомагани. Талијани, Французи и Аустријанци војевали су против Црнегоре и настојавали су затријети ово мало гниздо слободе србске; а Руси не само да ниесу војевали, него су подпомагали Црногорце као своју браћу, које и данас непрестано чине. У најновје вриеме особито се е од рускіе царева показао највеликодушнји *Цар Никола*, који е 1837. године, опредѣлио помоћ народу црногорском састоећу се из 9000 дуката сваке године. Сувише им е у ово вриеме дао и жита у вриедности 60,000 фор. сребра, да се може сиротиња у вриеме глади преранити. Ђли то угниѣтатељ и тиран народа, и ако е то тиран, онда би смо ради били знати, који е то великодушни и благодѣтелни Господар? Ни *Петар Велики* нема толиког спомена код Црногораца колико витежки цар *Никола*, будући е Петар Велики, само 500 ср. рубаља годишњѣ помоћи Црногорцима био опредѣлио. Цар *Никола* дае

помоћ Црногорцима, али се зато немѣша нима-
ло у њѡва домаћа права, као што то њѡгови
противници мисле и држе за неопровргаему
истину. Изявио се едном велики цар: *„А лю-
бил онай витежки народ и чинићу што
могу за њѡга.“* Србском народу у Црнојгори
довольно е доказателства ове показане велике
царске благодѣтелности; довольно е и сваком
оном, кои противно о њѡму мисли. Глас вели-
ког единства зачео се у удаљѡм великом
храму нашег обштег свеславїа, од куд ће си-
нути сунце и показати чисти пут да се ланци
е Славена славенском мишицом разкину и да
се посади хоругва славе, под коју да се сви
савїю носећи на себи печат поноса и заслуже-
не славе, а не стидног робства. Сѡверни Ко-
лос мора бити однор и штит свима, кои познаю
свою цѣль, и кои познаю да е само единство
яко и да е најсилнїе поломити све опасности
прїетеће великом Славенству. Затирало е сла-
венске гране до сад највише то, што су више
биле слѣдбене туђину него своме, и што више
слушаю савѣте и наговоре своїе собственїе не-
прїателя него свог рођеног брата. — Простра-
на будућност отворена е пред великим народом
и та ће се указати при свим завидљивим и
противним запрекама од иноплеменства творе-
ћим. Народ без свог огњишта, без свое будућ-
ности мора очаявати и пропасти, мора изчезну-
ти и прелити се у други народ. Утоплѣне кап-
лѣ у океану понајвише од овог зебу, али упоз-

наће и саме свой положай и знаће што бити мора и што е природніе: Или ће се слити море у каплю, или капля у море. Удручителне силе своїм собственим дѣлом изгуби ће свой блудећи ток и наћи ће свою пропасть.

Неостае разціепаном славенству друго, него имати одну и обшту цѣль и управити очи и све силе одной точки, без кое свою главу испод разніе ярмова подићи неможе, ер док се на едном мѣсту подигне на другом е са свим угушено. Славенство на югу имаде различно положеніе, различно миѣніе а и различне тежиѣ: свака опет стрепи од братске супремацие, а док е ова међусобна претња и страх супремацие, дотлен други вата за перчин оба ова међусобна мала противника, кое е овај ватало тако и завадіо да немогу едно и слободни бити, него нѣгови обоица и свиколици; пак почем се конечно славенске тежиѣ сплетком иноплеменичком и славенским непріятелѣм прекину и униште, онда тек на памет долази да е она мисао зла и упропастљива за сав народ. Зло ово кое се међу овај велики народ укоренило, морамо сами найвише труда полагати да се изкорѣни, а да се посади единство, слога без свакиє противніе мисли о свом брату, и онда ћемо бити пробуђени од сна и постићемо нашу спасоносну цѣль.

Кош од времена Душана силног, цара србског, била е Зета, кою иначе страни историци називаю, „Зента“, више независима посебна држава, и протезала е свое границе до у неку част данашнѣ Ерцеговине, као и до Требиња; од западне стране заузимала е данашню Боку-Которску; од южне, Бар до мора, а источно-южне стране до иза Лѣша и Драча.

По преданијама старог времена звала се ова земља *Превала*, а то име добила е од славенског, или строго узевши од србског народа, будући е ова земља окружена са свію страна горама, само што имаде мало грло отворено на южной страни код Скадра, куда утѣче рѣка Бояна у адриатично море. *Превала* или *Увала* скоро има едно значенѣ, само што они народи преко гора живећи, као што су од источне и сѣверне стране, морали су ову земљу, т. е. Зету, превалом или увалом називати, ер е превалѣна или увалѣна у нѣовом подножію међу планинама.

Име Зета, добила е од рѣке Зете, која извире испод Стубице и Пѣшиваца из едне брежине, те се слѣва под крѣпости Спужом у рѣ-

ку Морачу; но при свему томе, што Зета губи
своє име утѣчући у Морачу, то опет и далѣ
пружене поляне населѣне и обраѣене житељи-
ма Србима зову се у цѣловкупности *Зета*, а
жители зетски *Зетани*. Од куд пак горвѣм
предѣлу на западној страни Зете дато име Цр-
нагора, то се још нѣ могло основно доказати,
и ако Болица, котореки благородник описуюћи
Црнугору 1612 год. и пролазећи кроз њѣне пре-
дѣле, доводи, да су Турци дали име Црнагора;
а то зато, што су Црногорци еднако Турцѣма
муке задавали, и кад су гођ Турци против њи
ишли, били су поражени на бойном пољу. Та-
ко Болица вели и доказує, како су Турци од
велике муке дали црно име горском храбром
народу. Доказателство ово неможе се за основ
сматрати, док се повѣстница стариєг времена
непретресе и у истой ненаѣе прави извор оног
што нам за доказателство служи. Послѣ овог
доказателства извѣстно би постало и доказива-
нѣ произтѣцаня породице Црноєвића; ер Лука-
ри, дубровачки списатељ напoминѣ у свом дѣ-
лу, како е Стеван, брат Балшии био прогнан
из отечества 1415. год., те га неназначує друг-
че презименом него *Стеван Црногорац*, а то
е управ зато, што е био родом из Црнегоре, те
е то називанѣ послѣ прешло у презиме „*Цр-
ноєвић*“ на његовог најстариєг сина Ивана.
Видимо пак и патриарха Арсенија, кои нѣ
друго име имао, него *Црногорац*, пак се
послѣ прозвао Чарноєвић, као да би од вла-

дајуће пороце црногорскіе князева происхо-
діо.

Под каквим су презименом господари зет-
ски и Црногорски бивали, то ни саме њихове
подлине дипломе доказати немогу, по чему сви
државни господари нису се подписивали прези-
меном, него само своим и очиним именом, као
што се ово и до данашњег дана код народа
црногорског и брдског обдржава.

Войводство ово, илии Княжество т. е. Зе-
та било е под посебном управом своје господа-
ра, но опет зато зависимост и свеза ніе се пре-
кидала док е трајала лова Неманића у србском
кралѣвству и царству. Око 1360 год. владали
су Зетом Страшимир или Срацимир, Бурађ или
Бурђ и Балша или Баоша, происходећи по жен-
ској крви од Неманића лозе. Исти ови госпо-
дари у ово вріеме имали су посебна земальска
права и независимост, кое показуе навѣштени
рат дубровачкој републики од Княза ужичког
године 1365. коју у то вріеме будући у незгод-
ном положају, заште помоћи од Страшимира и
Балше, господара од Зете, од Санка княза Не-
весинског и Сіече бана рватскога. Но дубров-
чани знајући да ће иј та помоћ много стати
погоде се с Владиславом князом ужичким за
400 перпера (800 ф. ср.) који се послѣ повуче
у крѣпост Клобук у Ерцеговини, од куд опет
понови рат 1366. год. Даклен Владислав е
ударао на републику, а зетски су господари

бранили, као они, кои немаю никаквог међусобног и едноравителственог отношенія.

У години 1368. имали су господари зетски свою столицу у Лѣшу. Мало затим 1373. год. 15 Јануара погине Страшимир, а по себи остави сина Бурђа, кои е заедно с своя два стрица Бурђем и Балшом владао. Мало е протекло времена да су заедно владали, ер умре Бурђ, брат Страшимиров, а остане Балша с своим синовцем Бурђом; но наскоро за тим подіеле се и Балша е био войвода Драчки, а Бурђ, син Страшимиров, господар зетски и приморски. Бурђ е имао свой владѣтельски двор у Скадру, а у послѣднѣмъ вриеме премѣсти се у Уцин, град у Бару (Антивари). Исти овај Бурђ воевао е против Турака, а све помагајући Млечићима. Он даде Млечићима слободу да могу кроз нѣгову државу трговати, као што то нѣгово писмо дано Млечићима 1388 год. свѣдочи. У почетку писма вели: *„Ми Бурђ Страшимиров господар Зете,“* и т. д. Писмо е талиански састављено, само е он своим руком србским писменима написао: *„Я Господин Бурђ рекох написати ову ми книгу.“* У србским подлиним дипломама, стои при обичном наслову и *„самодержавни“*, а то свѣдочи находећа се диплома у подлинику у манастиру Брчели, у кое почетку ово пише: *„Благовѣрни и самодержавни Господин Бурђ всеи зетской и поморской земли.“* На дну дипломе

само ово стои: „Дано у нашем лѣтном дворцу Брчели“, и т. д.

Подіелѣна е била ова земља између Бурѣа и Балша. Бурѣа е имао обично своју столицу у Уцину и држао е више Приморѣ, нежели осталу земљу, која е под области Балшином допирала до у саму Ерцеговину. Балша е био особити юнак, строг и праведан чоек. Он није послао нестанка лозе Неманића признати Кнеза Лазара за Господара србског, те е из тог узрока Кнез Лазар одио три пут с войском против Балше господара зетског, али е сва три пута био од Балше побѣђен. Балша млад и ватрен юнак непобѣдимом войном, али побѣђен младом ђевойком прекрасном ћером Кнеза Лазара, с којом се ожени и преда се под покровителство Кнеза а таданѣг већ цара Лазара. Балша е био први войвода, и свуд е непријатеља побѣђавао, и многи су се дивили нѣговом юнаштву и отважности. 1389 год. позове цар Лазар све войводе и военачалнике да иду на Косово опредѣлено мѣсто сраженія против силног Турчина, на који позив спреми се и Балша с войском на обрану свога цара и отечества. Шта е послѣ Балша учинио, у том се повѣстописци несаглашавају: едни веле да е Балша прешао с войском Ерцеговину и да е својом руком погубио Вука Бранковића као издаицу свога рода, који е с поля сраженія с 12000 коняника Бошняка утекао и упропастио не само царство него сав народ србски. Сила, слава и

царство србско едног дана пронаде, кое е цвѣтало за двѣста и тридесет година. У народной причи задржало се то, да Балша ніе приепіо на бой у Косово, него да е сам себе дошавши е войском у Повію, више Зете, на чувени глас да су Срби пропали на Косову од жалости, убіо при едног малом извору, кои се и данас зове „*Баошина вода*.“ О овом Балши неналази се више спомена у повѣстници зетског войводства. За Бурѣа пак налази се едно писмо у архиви млетачкой, кое е Буро дужду млетачком Антонию Ваніеру писао, али штета што ніе година назначена, а мѣсец ест. Бой е овай біо код данашнѣг града Скадра. Из истог писма писаног Дужду млетачком дознае се овлико: „Јвлямо Вашему превосходителству, да смо е божіом помоћи 25. априла проклетог разорителя отечества, Падиѣа Црноя свладали и убіен е од наше войске и узели смо му едну част нѣговог предѣла, ког е он крѣпком руком држао, кое смо одсудили Вама дати.“ У том писму вели и ово: „Далѣ пак, Ваши благородни заступници примили су и имаду од нас дани град Скадар е ціелом нѣговом околицом и осталим, што на исти спада.“ Найпослѣ изьявлюе: „Поздравлямо Вас и име Бога: ког милост и милосрдіе да Вас сачува.“ „Дано у Уцину послѣднѣга Мая. Ваш, Бурѣа Страшимиров, Господар Зете.“ Ово е писмо у подлиннику латински. Оѣе у неколико оскудѣваю довольна доказателства о родословію породице овіе зетскіе Господа-

ра. — Лукари у својој повѣстници о Дубровнику наводи, да ови Господари проишходе од породице Хрвоића. Он вели, да су Балша и Стеван синовѣ Хрвоя, сина Вука Хрвоића; и кад е Хрвое умро, зажели краљ Остоя од Босне, само из едне освете, будући е одвећ мрзѣо Хрвоя, узети заоставшу удовицу, супругу Хрвоя, именом Ђлицу, за жену. Хрвое био е не само господар едне части Зете, него такођер войвода сплѣтски и господар свѣю далматински острова. Тако 1415 мѣсеца Септембра умре войвода Хрвоя; а Остоя краљ босански разнушти се с својом женом Грубом, и ожени се с удовицом Ђлицом, женом Хрвовом. Удовица Ђлица донесе му за прѣію Далмацію и сина Балшу. Послѣ кратког времена, уда Ђлица своју ћер за Стевана Шимраковића у ког се пресели породица Хрвоића. — Но Балша нешћене бити прѣіом краља Остоя, заузме своју очевину, те ю стане свойски бранити. Балша е покровителствовао дубровачку републику; ер то се види из тога, како е Балша 1416 одвратио Еурен-пашу, кои се био кренуо с войском на Дубровник. Стеван, брат Балшин био е прогнан и отиде у Нанулю, ђе се задржи до 1423. год. Кад се већ 1422. год. Балша, славни Господар зетски престави, породи се међу народом велика жалост, а послѣ овог и велико огорченѣ против новог Господара, што е по Балшиной смрти учиніо Стеван Гребляновић, деспот србски, Ђурђа Бранковића за Господара

од Зете. Народ мрзећи на овог норади издайства, кое е нѣгов отац Вук учинио, те пошало у Нануљ по Стевана, прозваног предіевком Црногорац, брата преминувшег Балше, кои е Стеван као што е напријед напоменуто, био из отечества прогнан. На позив Зећана дође Стеван Црногорац на трговачком броду у Дубровник, ђе е био од дубровачкіе великаша врло ліепо дочекан. Он пробави у Дубровнику осам дана, па се крене на военом дубровачком броду са Ђорђејем Палмотићем пут Арбаніе, и договорно са својема пријатељима заузме за мало времена Уцињ, Смоковицу и Црнугору, те се најпослѣ почне старати да заузме и сву Зету као свое отечествено наслѣдство; но будући у Зети велика посада србске войске, неусуди се ударати, но се склони у миру живити. Ове исте године крене се из Бара и дође у Црнугору, а остави се ратованя. Лукари мало далѣ напомињ за овог Стевана Црногорца и назива га Црнојевић. Породи се немир између Стевана, деспота Србіе и републике дубровачке због нѣног гостолубія спрема Стевана *Пријезвића*, непријатеља поменутог деспота. Овај деспот почне пліенити дубровачке трговце, и неусуђуюћи се јавно ій погубити, бојећи се од Турака, а не трпећи ій живе, дао ій е ноћу давити и у рѣку Ресаву бацати; на молбу нѣгове сестре Маре, која е бранила и миловала дубровчане, учини се мир, кои е трајао за мало.

1423. год. сагради Стеван Црногорац Господар Зете, Приморја и Црнегоре, крѣпост Жабляк на рѣки Морачи, утврди Смоковицу и отвори на мору два пазара. Од овог Стевана Црногорца названог, производи племе Црнојевића, кое е владало Црномгором до 1516. год. 1428. умре Стеван Гребляновић деспот србски без дѣце, те преда власт србског деспота Бурђу Бранковићу. Стеван Црногорац заузме по том сву колику Зету, и ожени се Воисавом, ћером Борђа Кастріота, прозваног Скендербегом, с коим е ратовао против Турака за 24. године и у 63 битке страшне ранне Турцима задавао. — Стеван Црногорац умре у Жабляку и би закопан у успенски манастир звани *Нол*, ког е он саградио. Он остави по себи три сина, Ивана, Бурђа и Петра. Иван као најстарији син, Стевана Црногорца, постане Господарем зетским и црногорским и прозове се по отчином предјевку Црнојевић. Княз Иван управљао е вѣшто с народом и старао се о утврђењу благостоянія истог.

1450. год. Селим везир, послѣ прозван Балабан Бостанџибаша измами вѣроломним начином Ивана Црнојевића у Ђемовско поље, пак навали с силном войском на нѣга тако, да се Иван морао с великим губитком войске натраг повући. Ту изгуби Иван два рођена брата: Бурађ погине, а младог Петра заробе и потом потурче. Бурађ се био оженио с Воисавом, ћером Княза Луке Букаџина, с којом е имао сина

Стевана и ћер Анђелију, која е била удата за Стевана сліпог деспота србског. — Иван Црнојевић ожени се Маријом, ћером босанског бана Стевана, с којом е имао два сина, Станишу и Буру и ћер Ану, која се уда за Радул-Бега войводу Влашког. Иван Црнојевић био е муж отважан, озбиљан, и управљао е државом с пуном примјерности едном владоцу. Он е и против свог таста воевао, будући га е таст на то принудио, те освои оружаном руком своје тасту Рисандрачевицу, Конавле, Требинѣ и Попово, а послѣ ове побједе помири се.

Иван Црнојевић, наслѣдивши владѣтелство свога оца Стевана, имао е свой владѣтелски двор у крѣпости Жабляку, као што нѣгова диплома дана у Жабляку 1471. год. свѣдочи. Иста е диплома на пергаменту и данас у манастиру Брчели у Црничкој наи. — Султан Махмут II. непрестано е навалѣвао на млетачку државу, а особито на приморски предѣл Бар; Иван Црнојевић еднако е помагао Млечићима против Турака.

1478. у озбиљном туреском навалѣваню и честом насртаню на Млечиће, с помоћу Ивановом буде Махмутова војска побѣђена. — Турци за осветити се Ивану и нѣговим силним Црногорцима. окупе силну војску, те 1480. навале на крѣпост Жабляк и честим јуришанѣм освое ю Иван се жалостио за очиним градом, окупи војску, те слѣдујуће 1481. навали на

Турке (тад е већ био Махмут Султан умро) те послѣ вишедневног жестоког боя са своим побѣдоносним Црногорцима освои град Жабляк, милу свою очевину. У Жабляку имао е Иван свою владѣтелску столицу.

1482, још већом силом наваде Турци на Ивана. Он заиште помоћи у Млечића, као у свои савезника, и као што су му управ обвезани; ер е ова война, том причином породила се, што е Иван помагао Млечићима против Турака, и исте свагда жестоко потукао. Млечићи му помоћи недаду, изговарајући се, да су они склонили трговачки мир са Султаном Баязетом II. 1482. 16. Јануара. Иван, видећи свою скрапну бѣду, преда град Жабляк непријатељу и повуче се у непобѣдима горде горе на полѣ Цетинѣ. Послѣ ове несреће, отиде Иван у Италију, да тражи помоћи код западније држава, но се без успѣха поврати. По повратку своје сагради Иван прекрасни манастир на пољу Цетиню, а исто и ліепи дворца за себе. Ожени сина Буру с ђером Дужда илечачког Моцениго. Иван е имао и своя добра у Итали. Док е Иван с Млечићима живіо у пріятельству и біо им десна рука и необорима стѣна на истоку њинове државе, сагради у Млечима православну цркву у име светог великомученика Георгія, коју и дан данашњи Грци обдржавају; исто е тако себи саградио двор у Млечима. Осим тога, што е Иван саградио манастир и дворца на Цетиню, заповѣди, да се архієпископска сто-

лица на Цетиню назове: „*Зетска Митрополија*“ и на таково званіе постави Митрополита Висариона, означивши му, да обитава у новосаграђеном манастиру за кое му даде и диплому. Видећи Црногорци озбиљну вољу свог законитог господара, да он имаде единствену мисао и бригу о њима и да е готов свой живот за сачуванѣ слободе црногорске положити, возлюбје га и единодушно заклетву учине, да ће бити своме госпосару вѣрни, и сувише учине зарок, да се ни едан Црногорац прие у бой упуштати неће с Турцима, него што би се заповѣд од главног началника издала; кои ли би пак уступіо и побѣгао између дружине, такови да нема ни чести ни приступа међу осталим јунацима, већ да му се даде женско одѣло и кућеля, и тако да га жене прогоне и ћерају као кукавицу, страшивца и братског издајника.

Дознавши Турци ову тврду стегу и узаконѣнѣ ратоборног народа, и видећи неприступна црногорска мѣста, одустану шилати велику войску на Црногору, знајући мучно и трудно воеванѣ у врлетним горама и с таквим народом, кои немари живити ако свое слободе нема.

Которани, послѣ пропасти ербеког царства, предали се будући ондашњој млетачкој републики, а Иван Црнојевић за времена тразавшег рата с Турцима, буде принуђен Конавле од Дебелог-Бріега до Вратарске долине дубровачкој републики за неколико илјада перпера у за-

логу дати, и кад су властела которска савршену надежду имала, да ће Турци Ивана Црнојевића и Црнугору под своју власт покорити, нимало се ніесу устручавали кроз неког которског грађанина Дружку отровати у манастиру на Превлаки 72. калуђера, кои в манастир свети Стеван првовѣнчани краљ србски саградіо. И сами в манастир спалѣн и разурен. Которска саборна црква св. Тривун, саграђена од цара Душана силног, но одузета в од Срба источног исповѣданія, те в предана западном обреду.

Иван Црнојевић, смиріо се будући неко вріеме од силног турског напада на сагради, на води Ободу, крѣпост Обод. Крѣпост в ова дѣла времена стаяла у цѣлости; но почем се она разури, прозову оно мѣсто Ріека Црнојевића, ће Црногорци имаду седмични пазар. Иван Црнојевић имаде и данас живу успомену код народа и то под именом „*Иван-Бег*“. Млечићи за велике услуге у разним боевима, учине Ивана Црнојевића своим благородником, изявлююћи тиме неку награду за нѣгова велика дѣла и небројне заслуге. Млечићи су управ почитовали Ивана и нѣгове Црногорце, познавајући како нѣга тако и горски народ у разним сраженіям, коя су заеднички с Турцима имали.

1490. год. умре Иван Црнојевић, славни црногорски господар, а мѣсто нѣга ступи за земаљског господара син нѣгов Бурађ, кои в набавіо у Млетцима србску печатню и смѣсти

в на Рієку Црноєвића у едно зданіє, кое є нѣгов отац Иван нарочито за печатію саградіо, и ту є печатао многе црковне кнѣиге.

Овай Бурађ (по Лукарію Гргур) будући бездѣтан, крене се из Црнегоре 1497. год. и дође у Дубровник, а одатлен у Италію, єр є нѣгов отац имао свой спаилук у Якину, а и велику палату у Млетцима. Тамо у Италиі умре без дѣце. За свог наслѣдника а господара народа црногорског остави свог рођеног братучеда Стевана Црноєвића да влада Црномгором. Овай є заоставши Стеван, господар црногорски, син Бурађа Црноєвића, кои є 1450 год. у битки против Турака на Ђемовеском пољу погинуо.

Стеван Црноєвић доживи немоћну старост и умре на Цетиню, ђе є и закопан, а остави по себи господарем Црнегоре свога старіег сина Ивана, кои є владао Црномгором кратко врієме. Овай Иван ожени се млетачком боярком, Катерином Оріо, с коіом є имао сина Буру, кои є такођер біо бояр млетачки. И Буро є исто владао кратко врієме у Црнойгори, те се крене 1516. год. из Црнегоре и отиде у Млетке, а преда свѣтовну власт ондашњм Митрополиту Герману, коєму преда и грб своіє прађедова. С великом жалости растави се Буро с Црногорцима, кои су га заєдно с Митрополитом довратили до Котора. Тако се славна породица Црноєвића у Млетцима у мужкой лози протезала

до 1630, а у женской до 1660. год. а тад се већ конечно загаси.

Сазнавши скадарски заповѣдник Фріус-Бег, да е Ђуро, господар црногорски оставио своју владу и отишао из земљѣ, пише млетачком военачалнику Маркезу Тревизарио 24. Јунија у Котор, да ће он остављѣну Црнугору од Ђурђа Црнојевића под свое управитељство узети: но овај му одговори, да он неће ништа о његовом заузимању да знаде, будући на Црнугору како до сад, тако и по сад Турци немају никаква права; а преко свега сам е народ противан турској власти, и тако да му е болѣ бити на миру, него са овим народом свађати се. Ође су одма Млечићи дипломатичним путем признали независност Црнегоре и послѣ нестанка њиовије наслѣдственіе господара. Ово право признавала е република и у доцнија времена, почем е често позивала Црногорце да буду с њоме савезници против Турака.

Тако сад већ од овог времена сѣдинѣна е била свѣтовна власт с духовном; а то из те причине, што ніе било наслѣдника од владајуће господарѣ; другог пак господара наименовати ніе се Ђуро усудио, познавајући народ, да ће се исти најрадостније приклонити и повиновати свом архипастиру. Даклен, Владике су само из нужде обршавале двоструку дужност, неимајући ни едног чоека од владајуће породице, коему би предали свѣтску власт, а Владике

да се брину о црковним пословима, којима су се још у првом чину завѣтовали и строго обећали. Турци су више зазирали од Црногораца док су свог наслѣдственог господара имали, који је земљом управљао, него од Владика, а то нам јасно сама дѣла свѣдооче.

Несретни потурченик Петар, који је 1450 у битки на пољу Ђемовском заробљен и потурчен, по заповѣди Солимана, крене се с войском против свог отечества и своје браће 1522. и неку част покори власти турској. Од овог времена остаје независност црногорска ограничена само на Катунску нахију. Управљана будући Црнагора својим Владикама, бранила се од сваке непријатељске силе. — 1604. год. крене се Али-Бег-паша екадарски против Црнегоре, и тај је бой био одвећ мучан за Црногорце, јер је сила турска била одвећ претежнија; али послѣ вишедневног боренија, поврате се Турци, немогавши ништа против природом укврѣпљеној земљи учинити.

Послѣ овог поврате се Црногорци својим кућама, мислећи да ће ићи се Турци окапутити. У вријеме владајућег Владике Рувима I. обраћена су нека племена у православну вѣру. Племена су ова била источног исповѣданја, али су прије неколике године била из истог у римокатоличку превучена и то неким арбанашким поповима, који су силне новце од западне пропаганде на ту цѣль добивали. Житељи у овим племенама као: Братоножићи, Дрекаловићи и Кучи, и да-

нас су сви православног исповѣданія, но ніесу као остали горски народ, остали будући подмитљиви и лакоми за новцем непазећи ни мало да ли чести чоека шкоди. Они иду често за свиту, новце и друге турске лагаріе скадарском паши, те се називаю часом нѣгови, часом опет Владичини. Тако е у тим племенама вѣроисповѣданіе у слабом уваженію, да у едног оца имаду три удате ћери и то: една за Србина, друга за Римокатолика, а трећа за Турчина. Тако е слѣдство пропаганде, која само мнимо и срамне користи ради одузима чест и карактер народу. Овај Владика Рувим I. био е родом из Болѣвића у Црници и називао се презименом Болѣвић, у ком племену у данашнѣ вріеме обитава племе Пламенци, Кнежевићи и т. д. Иза овог Рувима били су слѣдуюћи Митрополити у Црнојгори: Пахоміе Коман, Мардаріе Корпећанин, Рувим Велѣкрајски, Василие Велѣкрајски, Висаріон Баица и Сава Калуђеричић.

1612. год. немогући Турци никако подносити да им се една шака народа непобѣдимом задржава у горама, дигну велику войску на Црнугору, под предводителством Мехмет-паше (сина оног паше, што е у дивану убіен). Црногорци дочекаю войску у подножію своіе гора, побію се юначки, у којој битки преко 300 саміе спаја Турака погине. Послѣ овог боя у истой години, често су насртали Турци на Црнугору, но ніесу могли ништа учинити.

Ніе доста било Турцима, ове за нњи страшне погвбіе, него опет 1613. опреме из Цариграда войску на Црнугору, под предводителством Арслан-паше са седам Санџака т. е. Призренски, Пећки, Дукађински, Каранићки, Задрински и Скадарски. Опет по ондашњм извѣстию било е войске црногорске преко 10000, а турске до 60,000 людій. Война се ова започела у лѣто, те се еднако продуљавала до мѣсеца Септемвра, у ком већ дође до рѣшителне битке. Окуплѣна сила турске войске крене се 10 Септемвра, приеђе рѣку Морачу и дође у Лѣшкополѣ, у намѣри да поплави свукотлику Црнугору. Иста силна войска запали село Станѣвиће и Горицу, те се упусти напријед у Црнугору. Црногорци будући поставили стражу, спазе непријатељску силу, те скоче на ноге юначки и начну страшну борбу, и битка е трајала до комад ноћи. Бой е біо очаятелан и тако опасан за Турке, да им се и сам предводителъ едва ранѣн бѣгством спасе; Црногорци нештедећи ни мало Турке, посіеку преко 100 непријатељскіе глава, међу којима е біо такођер и Шабан-Бехая. Множина Турака изранѣва се, и подави у ріеки Морачи. Црногорци већ уморени непрестаним боем, а сувише мркла ноћ будући се приклопила, оставе разиршеног непријателя. У овом бою мало е било Црногораца с пушкама него само ударали су мачевима, те су опет витежке и мужествене мишице स्वाдале силу непријатељску, а они су остали чи-

тави и непобѣдими у своим горама. У оваковом тѣсном положаю нѣ се могао овај народ у внутрѣности свое землѣ развѣяти, него се единствено бринуо о odporу свом сиљном и немирном непријателю. Покоравао се овај народ благой управи свое духовне главе, и тако се одржао да нѣ подпао под ярам османлія под коим и данас сродна му браћа стѣну.

Послѣ некоиике године зарате се Млечићи и Турци; Млечићи су у сметњи и невољи били, те позову Црногорце у помоћ; а Црногорцима позив на войну најболагласниом се трубом види, те се одма крену пут Новог и ту страшно потуку турску войску, под предводителством Топал-паше, тако яко, да ѣ и сам Топал-паша едѣа жив утекао. Црногорци добију за ову сѣйну побѣду у знак признателности од Млетачке републиканске владе воѣна отличія, састоећа се у златним медаљама. Млечићи послѣ ове битке учине мир са Турцима, а за Црногорце и несѣте се ни да едну рѣч уговоре: поштенѣ просвѣштеног запада недопушта то учинити!

Пламтећа освѣта у Турцима против Црногораца, што им они прекидају на све стране путове велике побѣде, оружају се 1623. год. те се крену под предводителством Сулейман-паше Скадарског и дођу у Црнугору. Јдни Црногорци инокосни против силе турске, опет рѣше се, сразити се с непријателѣм. Жестока ѣ

борба без престанка трајала пуніе осам дана на брду Вртиелъки; но паша немогавши продріети кроз витежко срце Црногорско, учини пріевару, те потайно пошлѣ войску на сѣверну страну, пак преко Комана и Чева сиђе у полѣ цетиньско. Калуђер, кои е држао миђу у приправности, како би одма, док би се турска войска у полѣ слегла, запалио ю; но он сиромѣ, док угледа Турке, да се спуштаю низ брдо, подпали миђу, и силни лагум красно сазидани и великолѣпни манастир, саграђен князом Иваном Црновићем, с великом праском на све стране у воздух разлети се. Црковне потребе, као: различни сребрни и златни сосуди, пріе пропасти овог манастира, сложене су биле у едно велико звоно и закопане у земљу, за кое се ни дан данашњи не зна. Многе драгоценности и остале спомена достойне ствари, тад су пропале за наш понос и славу пред цілим просвѣштеним свіетом. Невѣрни Млечићи радовали су се овом црногорском страданю, те су и отровали Митрополита Висаріона, кои им е помагао са своим Црногорцима код Новѣга против Турака. — Срамотан е поступак Млечана, не само у ово но и у пређашњи, а исто тако и у послѣдни вриеме біо.

И овај е бой біо за корист Млечана, ер су на исти бой позвали били Црногорце да ударе заједнички против Турака; но которски властелин, Зано Грбичић, ког е била опредѣлила република су 1560 войника да удари за-

едно с Црногорцима на Турке, издаде Црногорце и побѣже у Котор. Тако на вѣру по-уздавши се Црногорци изгубе много свое юначке браће, изгубе прекрасни манастир и своју драгу слободу дајући помоћи реченој невѣрној републики. Тако су Црногорци за неколике године у узвишеним планинама становали бранећи се опет, да не буду до края под срамним азіјатским бичем. Као што су од свагда Црногорци заклети непријатељи турски, тако нису и послѣ овог млетачког вѣроломства усавѣтовали се, него су опет против Турака с Млечићима воевали. Црногорци као прост народ, знали су више уважавати и цѣнити дужност хришћанску него Млечићи као далѣ у просвѣти напредовавши народ. Црногорци су истина непрестано били од Млечића издани и преварени, али зато су опет и данас Црногорци слободни у своим горама, а Млечићи немогавши свуд вѣроломством и издайством подріети, пропадоше и изгубише свое негда велико господство. Тако ће и сви остали творећи неправду наћи свой гроб, а сиротиня ће се подићи и измаћи из робскіе лапаца.

Опет 1687. год. появи се рат између Млечана и Турака, те се ласкателно обрате к Црногорцима ради помоћи. Црногорци задовољ и овом позиву, те се крену и сразе се код Ципра, Крете и Моріе, ће буду великом помоћи Млечићима против Турака. У исто то вріеме потуку Црногорци Турке Ерцеговце и Бош-

няке код Новога, а све за корисг вѣроломніе и лукавіе Млечана.

У ово вріеме чиніо е народ црногорски многе услуге и дому Аустриском кроз свог урођеника Патріарха Арсеніа Црногорца, кои на писмено позиванѣ римског ћесара Леополда I. крене многи народ у аустриску земљу. Исти ћесар похвалюе у свом писму славни и избрани народ арбанашки и илиро-србски! Ето позива народ, а ни имена му ніе могао погодити! „Илиро-србски-и арбанашки“, а Арбанаса и нечесовіе Илира у Црнойгори и нема. Тако су нас вазда несродни народи и владари крестили; пак ніе чудо, што смо свакојаким именом названи и прозвани, кад се овакова акта у старим писма и посланицама наоде. Овако се овом прозивању сам Владика Василие чуди у свом кратком прегледу повѣстнице црногорске. У истом писму вели Василие, да е ћесар Леополд многа обећаня народу србском на арти дао. Тад Патріар србски Арсеніе Црногорац, бѣжећи од насилія области турске, дође у свое отечество у Црнугору из србске патріаршіе Пећи; а спровођен Црногорцима кроз Босну до ћесарове војске на Дунаву, прешавши за њим, више од 80,000 породица, све чистог и мужественог народа србског у Унгарию у ћесарску област на привилегіе, кое ћесар Леополд даде Патріарху Арсенію. Патріар Арсеніе рођен е у Црнойгори у мѣсту Баицама, близу столичног мѣста Цетиня.

Црногорци су се жалостили за толиком својом браћом, која им одоше у стране и непознате земље. Жалост неописана од оног времена, па и до данашњег дана остаде урезана на њеној чистој скрижали. У години 1699 хабри народ србски избјгавајући из Ерцеговине и Арбаніе, а свог чемерног отечества, борио се у ратовима као прослављени народ, кад су Млечани имали војну против Турака; а послѣ по чем се војна окончала, пошалоу Млечићи овај народ на едан остров у Истрију, ђе су за едну годину од нездрава воздуха помрли.

Остали будући Црногорци без врховног земалског управитеља, договорно сазову сав народ, црногорски главари, на обшти збор, на обично свое средоточно мјесто Цетинѣ 1696. год. и изаберу едногласно за свог духовног и свјетовног Господара Данила Петровића Њгоша. Након четри године послѣ овог избора 1700 год. пође Данило у Угарску к патријарху Арсенију Црногорцу, прозваном Чарноевићу, те га у Сечую произведе за Архипастира. Владика Данило поврати се у свое отечество, и почне својски настојати о препорођењу слободе народа Црногорског. Он сагради заоставшим каменом од порушеног манастира и двора, манастир на Цетинѣ и утврди међу народом слогу и домаћи поредак. Ние могао много времена бити у миру од Турака, већ 1706 удари турска војска од Ерцеговине, коју Црногорци под предводителством свог младог Владике разбју

и потуку, те се Турци стидно повуку у своє предѣле.

Петар велики цар руски имајући тад рат е Турцима и е Шведима, доказано му будући, да имаде на югу ратоборни славеносербски народ, кои се толико вѣкова мужествено турской необузданой сили одупире, и да би му исти народ као едноплемени и едновѣрни од велике користи бити могао, ступи у отношеніе с овим народом. Тако 1711 год. пошавъ велики цар Петар у Црногору Михаила Милорадовића полковника, рођеног Ерцеговца, с царском Грамматом на Митрополита и на народ. Црногорцима ніе могло ништа миліег на свіету бити, као што е ова Граммата од сродног цара, у којој ій позива да устану против Турака као обштем христанству непріятеля. Радостни Црногорци, да у свом віеку едном и за свога сродног цара знаду, а и цар за нѣи, кои им е по племену и едновѣрію сродан. Сад тек починю Црногорци сазнавати за кога ће воевати; а не као што су пріед за вѣроломне и несродне Млечиће. Милорадовић видећи пожелѣни успѣх, поврати се радостним ерцем и угодним гласом у Русію к своме цару. Црногорци по том одна навале на Ерцеговину и Арбанію, те стану безпрестанка Турке узнемиривати тако, да ніесу могли из овіе страна кренути войске против Русіе. Стоећи Ерцеговина и Арбанія на опрезу, несмѣдоше ни мало войске из землѣ кренути, полагаюћи, да би у таквом случаю Црно-

горци у нѣове пусте землѣ провалили и исте завоєвали.

Исте ове године учини Петар велики на Пруту мир, ненапоменувши ни рјечи за усамљѣне Црногорце, као да и нјесу подигли рат, из свог мирног живовања, за нѣга. — Султан Ахмет III. разпалѣн осветом против своєвольнѣ Црногораца, заповѣди да се против нѣи крене войска под предводителством Ахмет-паше. У пролѣће 1712. год. дође Ахмет-паша су 60,000 людји у Подгорицу. Владика Данило крене одма своє Црногорце и дође до на воду Влахињу, те се ту мало с войском одмори. Ноћу пак учини све приправе, те зором изненада нападе на силни турски табор, а Турци се смету, и буду тако жестоко потучени, да и сам Ахмет-паша едва жив утече. Освоє Црногорци 24 алайбаряка и на иляде Турака поубијоу.

Страшна е ође борба била, у којој е погинуло око 300 Црногораца, а Турака опет толико, да им се ни броя незна. Мѣсто сраженія назвало се послѣ ове битке „Царев-лаз“; а то зато, што су мртва тѣлеса царево войске покрила била полѣ сраженія, као када се гора изсјече или спали*). У истом овом бою, кои е био тако страшан, да е и сам Владика Данило задобио рану на лјевој сиси, и да му нје било

*) Лазина зову Црногорци оно мѣсто, ђе се гора сасјече или спали.

златног ланца, на ком е обично крст носіо, скоро би біо платіо и самим животом свое одважно юнаштво. Но правда вишиѣга чувала е нѣга и нѣгов витежки народ. — Разплашени Турци разбѣгну се безобзирно кое куда, а Црногорци са славом поврате се у свою юначку постојбину.

Поражен Султан овим за нѣга жалостним, а за Црногорце радостним, гласом, рієши се ма колико войске изгинуло, да покори Црнугору, те пошлѣ најгласовитіег везира Думан-пашу Ћупрелиѣа су 120,000 людій, кои у мѣсецу Маю 1714. год. дође од ерцеговачке стране на саму црногорску границу. Сазнавши Ћупрелиѣ, шта су Црногорци, и да се они до послѣднѣг неће дати побѣдити, намисли да іѣ превари. Он позове црногорске главаре на договор, да учини с Црномгором мир, заклињајуѣи се живим Богом да им ништа бити неће. Но док главари броем 37 к нѣму дођу, вѣроломно іѣ погуби, па онда изненада удари на Црнугору. Црногорци одупру се испрва ненаднѣој сили и више пута, но немогавши сили одолѣти, уступе непријателю, те Ћупрелиѣ понали многа села, а најпослѣ и сам цетиньски манастир. Неяч црногорска, коя се е била избѣжала у дуждеву државу, предаду юде искаріѣотске у крвожедне руке. Но Турци за ову услугу обдаре Млечиѣе, ер одна ударе на Морію, и освое ю од вѣроломног Дужда, за ону услугу да му се захвали, што е неяч црногорску предао да іѣ кр-

волоци т. е. они сами колю. Владика Данило ніе біо у то несрећно вріеме у Црнојгори. Црногорци опет заклеті непріятельи османства, проћераю Турке из свое землѣ, и подигну кровове на свое зидине.

1716. год. навойште ерцеговачки и босански Турци на Црнугору, и доспію до Трнѣина, но и ту буду жестоко Црногорци од Турске стране нападани, али Црногорци устреме свое силе на нѣи тако, да се Турци безобзира коекуда разбѣже: оба предводителя турске войске Ченгиѣа и Бега Любовиѣа увате, и посіеку им главе. — 1717. и 1718. год. воевали су Црногорци као савезници с Млечиѣима против Турака, и то у Бару и Уцину и другіема мѣстима. Тад є отишло било с Владиком Данилом 5500 Црногораца; но га и ту Млечиѣи изневѣре, ер побіегну с войском са бойног поля. Млечиѣи су само у вріеме нужде умѣли се улагати код Црногораца, да їй бране од непріятеля; почем би пак онапност прошла, онда би сва учинѣна добра црногорска заборавили и о глави би им радили. У саміема извѣстіяма, коя би по ондашнѣм одношенію и узаймности Русима доставляли, толико би назначили, да є є нѣима єдан храбри народ воевао; а нигда нієсу ставили име „Црногорци.“ Ово є у самим Граматама находеѣіема се у Млетачкой архиви уписано. Искрени и простодушни Црногорци нієсу знавали за никаква лукавства и вѣроломства, мислеѣи по своіой честной и чистой савѣсти,

да и сваки други поступа и поступати мора; но запад још одавна употребио будући безсавѣстне, лицемѣрне и вѣроломне начине, те е поступао по ђуди звѣрског начела, по ђуди старог не-вѣрства и вѣроломства.

1727. Навойшти Беѣир Бег-паша, да освети свое рођаке изгинувшѣ 1716. год., но скупо плати овај воени поход; ер Црногорци за рат у свака доба спремно, дочекаю Беѣир Бега, кои едва од страха погоди и пут повратка.

Мѣсеца Јануара 4. 1735. пресели се у вѣчног слави Владика Данило, обновитељ црногорске независности, кои е своим мужеством найдостойније оправдао владоца слободног и непобѣдимог црногорског народа. Смрт Данила, била е великим ударом за Црногорце, познавајући га у свему као мужа вѣшта, а на бойном пољу одвећ отважна. — Послѣ нѣга предузме народнѣ управителство Владика Савва Петровић. Немогавши ни он бити за дуго на миру од Турака, већ доживи 1739. бой ког предузме везир Ходаверди-паша Махмутбеговић, узевши с собом многу войску, те удари на нају Кучку; но витежки Кучи, послѣ вишедневне борбе надвладаю Турке, ђе без осталог погублѣни у страшном сраженію, спале у одной кући 70 најотличниі Турака.

1750. Већ ступи у заедничко земальско управлянѣ и Владика Васиља Петровић, с Владиком Саввом. У овой години ударе Бошњаци

и Ерцеговци на границу црногорску, ће и њ Црногорци неустрашимо дочекају, и послѣ кровавог боя у стидно за Турке бѣгство обрете. — Срамота и велика жалост за Турке, што често узалуд гину против Црнегоре, кое и побуди ондашњи везира босанског, те пише Владика Василију, да му пошаље харач од Црнегоре, будући е по нѣговом мишљењу Црнагора турска. Владика промисли и знајући да е Црнагора слободна: а ко е слободан, не дае непријатељу нити данка нити икакве подморачне услуге, док исту неизгуби, одговори везиру са подсмѣхом, да, нити су кад Црногорци иком плаћали харач, а да то исто и по сад немисле, ни коме другоме, а немоли босанском везиру плаћати. Везира такав одговор дубоко у сами живац косне, те одма нареди да се војска окупи, па да се иде на Црнугору. Крене се везилов Ђехая су 40,000 хвалѣне Бошњака и дође на црногорску границу. Црногорци се мужествено одуру сили, и бой трајући скоро и даню и ноћу, на невољу нестане Црногорцима праха, те се повуку на своју границу. Праха нису могли од никуд добити, ер су Млечани, старе издаице, под смртном казни забранили, да им нитко не сміе цебане продати или додати. Но незаборављна една поштена душа из негда славне србске вароши Риена, дода им праха, те онда Црногорци оповни радошћу, а узнешени своим јонаштвом ударе ненадно у есенѣ доба 25. Ноевра на Турке, кои се претраше тако јако да

су безобзирно на врат, на нос, бѣжали с међе слободніе и мужественіе юнака.

Сам е Султан слушао са жалости у свом престолном граду, какве русае чине Црногорци с нѣговим Турцима, те га побуди употребити мѣре помирення, будући вм с толиким боевима ништа учинити неможе. Он е себи представљао, да Црногорци мораю бити неки особити и изванредни народ, кои еднако Турке сіеку док се подигну из колиевке. Својом високом царском вољом и тобожњом любовію мира ради, управи на Ислонског заповѣдника Абдулла-пашу слѣдуюћи верман, кои се у Митрополій цетиньской налази, издан 1755. кои овако гласи: „По извѣстію нашег везира сада вѣг босанског управителя Хади-Мехмет-паше, неки безбожни Црногорци у прошлой години подлагаюћи се нашој блистателной порти, и обећаваюћи, да ће добровольно плаћати данак по уредби, која е и под вашим управом; сад пак измислили су свою злобу продумати и уклонити се од нашег послуха, будући су већ трећу част народа саблазнили, о чему смо се обстоятелно кроз писмо бившег румелійског Нашег везира Хусеин-паше и кроз добивена писма управљѣна Нашој блистателной порти од вас писана извѣстили.“

„И тако намѣра нашег величества састои се у томе, да би се пређашњи поредак без многіе пвтрига удобним и пристойним образом

позвратио поради задржаня двою трећина из оне безвѣрника, кои само ласкаю, да ће се покори-ти блистателној порти. Исто тако гледајте, да благоразуміем и мудрим савѣтом одвратите оно несагласіе, кое е међу њима и настојте најмогуће о ваздашњем поредку, и употребите оне мѣре и начине, кои су у прошлой години установљени; а исто пак старайте се да и смутљивце на најмогући начин доведете у поредак и послушност. Будући е онет нуждио, да за изведенъ овог дѣла имате помоћи, то се исте ради обратите на босанског пашу, и сложите се с њиме у свему, као што сте пріе с босанским пашом вашим настојавњим чинили, то и сад по вишереченом непропустите продудљити за уздржанъ покорности, и настојте, да непоредак и неслогу између њи изкорѣните, с тим уговором, да неморате изићи из босанске границе: о овој Нашој наредби и намѣри доставићемо другим верманом вишереченом везиру, како ће се при том обширно владати; а за ваше владанъ шалѣ вам се овај Наш високи верман, и послѣ, почем исти примите, вама се налаже да с поменутиим везиром се споразуміете и да ваше благоразуміе употребите, како ће се ово дѣло без отезања и добрим начином за предупређењъ раздора, свађа и сражаваня свршити; исто тако установите наредбу мирним начином, те да буде као што е и пріе било; казните пак оне, кои праве и заводе смутњ; а најпослѣ све нуждне мѣре употребите, да се

што прие поредак ласканѣм и благонаклоности установи. Сагласите се с вишечеченим вези-ром, и немојте ништа против нѣгове волѣ чинити, но у сваком случаю подражавајте му и настойчи, да му угодите, слѣдуйте нѣговой намѣри, како би се дѣло по благоволеню Нашег величества окончало. И кад већ помоћу божіом срећан успѣх учините, то ће те онда не-премѣно од Наше стране чрезмѣрно бити награђени и почитовани међу заслужниѣма. И на то е Наш високи верман издан да би сте свойску бригу о докончавању овог дѣла употребили по сили Наше високе заповѣди. А као што е Нашой високой порти достављено, колика нападения подносе обитатели Тиванске, Видоске, Сумунске, Катудске, Требиньске и Мостарске губерніе, а особито Дубровчани, кои су одавна у послушности Нашой блистательной порти, кои од поменутиѣ Црногораца подносе, кои негда Наше покровительство примаю, а негда одбацују, те смо ради тога и издали наш високи верман, како би се поредак повратио и свако зло удушило. И сад се е осамнаест знаменитіѣ лица явило од вишепоменутиѣ безвѣрника, од кои се дознае, како безвѣрни и непослушни, још су непрестано у свагдашнѣм упорству, и како се остали мирни и повинуюћи брину, вишепомену-те у послушност блистательной порти привести. Уговарао е с њима Дерицели син Хасанов Ђзбусійски заповѣдник, Мемед и Хасан да се покоре блистательной порти; но ови нам являю,

да они неће да се покоре блистателној порти, те да ће морати велике данке плаћати, но они би им неколико платили, али и њ они непрестано покровителствују. Осим ове неугодности, недавно е из Русије дошла една особа именом Василије, безвѣрни непријатељ, а искрени друг, међу њима живећег Владике и главног начальника, те е донијела писмо реченоме Владики, да се сдруже под ласкателним погодбама, и настое да разоре наше благонамѣреніе; и Нама е јављено, да е трећа част њима у непослушности, те су нам послали писмо вишереченог Василије с преводом. А почем су пак вишепоменути Наши настоятељи докучили, да оће под Наше високо покровителство, увѣравајући Нашу блистателну порту, да се они Нама покоравају. Ради тога, будући ви заповѣдником у Излону, то поступайте е дзема трећинама безвѣрника пријатно, и старайте се да и њ покровителствуете колико више и болѣ можете и благоразумно, без да би сте силу употребљавали, паметним начином да настоите установити поредак, и да се постарате дознати за вишепоменутог Василију и Владику у каквом су одношенію они с Пећским Патріархом, и имаю ли какво сношенѣ с поменутиим Патріархом. Ово вам се налаже, да што прие Нашой блистателној порти јавите.“ Средством ове Султанске заповѣди имао е овај паша налог да удари е войском на Иртугору. Султан у свом верману види се да не знавао, да е Василије био Владика црногор-

ски и управитель народа, именујући га само неком особом дошавшом из Русіе. У ово вріе-
ме біо е Владика Василие више пута у Русіи
поради народніе дѣла. Василие е біо у свему
муж отважан и отворена духа скопчан с свой-
ственным душевным способностима. 1752. бавіо
се Владика Василие у Русіи. 1754. год. мѣсе-
ца Марта изда у Москви кратку исторію Црне-
горе и већ се тад подписуе: „Василіе Петро-
вић, Митрополит црногорски, скендерійски и
приморски и Трона Србског Екзарх.“ Овог вре-
мена ишао е честіе Владика Василие у Русію
ради народніе послова и помоћи истом од Им-
ператорице. Императорица поклони преко ре-
ченог Митрополита црногорском народу 1000
дубата, за кое свѣдочи слѣдуюћа Грамата дана
од Императорице Елисавете прве. Граммата у
подлиннику гласи овако:

*Божією Милостію Мы Елисавета Пер-
вая Императрица и Самодержица всерос-
сійская и прочая и про. и про.*

Благороднымъ и почтеннымъ Господамъ Сербскіе
земли въ Македоніи и Скандаріи Черной Горѣ и
Приморіи Монтенегринскаго народа Губернаторамъ,
Воеводамъ, Княземъ и Капитанамъ, такожъ и инымъ
духовнымъ и мирскимъ чиновначальникамъ наше им-
ператорское Благоволеніе.

Мы велика Государиня, наше Императорское Ве-
личество, чрезъ пріѣхавшихъ сюда изъ Черной Горы
Митрополита Василия, и умершаго здѣсь Губернатора
Станислава Радоница, да Сердаря Вукотича Воеводи

Пламенца, и Воеводскаго Сына Юрашковича, такожъ и чрезъ нашихъ полковника Пучкова и примеръ Маіора Степана Петровича, со удовольствіемъ увѣдомлясь о усердіи всего Черногорскаго народа къ нашей Имперіи всемилостивѣйше восхотѣли о томъ симъ засвидѣтельствовать наше Благоволеніе и увѣрить что милость наша ко оному всегда будетъ не отъ емяна; назнакъ которой и послано отъ насъ со оными Митрополитомъ и начальниками ко всему народу тысяча нашихъ золотыхъ портретомъ жатоновъ; въ прочемъ же на прошеніи черногорскаго народа всемилостивѣйшая Резолюція наша помянутому Митрополиту съ начальниками здѣсь объявлена и они отъ сюда отпущены съ награжденіемъ.

Дано В'сѣнктпетербургѣ „13“ Іюня 1758 года по всемилостивѣйшему Бя Императорскаго Величества указу.

Государственный вице канцлеръ
Графъ Михаилъ Воронцовъ.

1766. год. Марта 10, прѣстави се Владика Василіе у Петрограду, и тако остане управителство народа на Владики Савви, кои ніе имао способности за владоца, као што ће се наприѣд виѣти. У исто ово вріеме біо е с Василіемъ млади Петар, ког е он с собом повео у Русію да га воспита за будућег управителя народа црногорског. Царица Екатерина опреми младаг Петра у Црнугору с слѣдуюћом Грамматом:

*„Божією Милостію Мы Екатерина Вторая Императрица и самодержица все-
россійская и пр. и пр. и пр.“*

Благороднымъ и почтеннымъ Господамъ Сербскія земли въ Македоніи, Скандарій, Черной Горѣ и Приморіи, Монтенегринскаго народа, Губернаторамъ, Воеводамъ, Княземъ, Капитанамъ, такожъ и инымъ

духовнымъ и мирскимъ чиновначалникомъ *Наше Императорское* благоволеніе.

Къ Намъ великой Государинѣ нашему Императорскому величеству приѣжалъ сюда въ Санктъ Петербургъ изъ Черной Горы, Митрополитъ Василии Петровичъ съ однимъ при немъ Іеромонахомъ и однимъ же Іеродіякономъ, въ первыхъ съ поздравленіемъ, отъ сотоварища его Василиева Митрополита Савы Петровича, и отъ всего Черногорскаго народа съсчастливымъ на всероссійскій Императорскій Престолъ возшествіемъ, а по томъ съ прошеніемъ о снабденіи онаго Митрополита Василия, ризницею, шапкою, съ священническимъ и діаконскимъ обличеніемъ, а Черногорскаго Народа, новою нашею Императорскаго Величества, Грамотою и протчѣе, что Мы приняли съ особливимъ нашимъ Императорскимъ благоволеніемъ и Милостію; а понеже оной Митрополитъ Василіе заболѣвъ здѣсь, въ 10 дня Марта 1766 года умре, оставя при кончинѣ своей духовную, которую однакожь по притчинѣ скорой смерти подписать неустѣль, а тѣло его по особливомъ нашему къ Черногорскому Народу благоволенію, погребено здѣсь въ Александроневскомъ монастырѣ, въ кладбище Санктпетербургскихъ Архіереевъ съ достойною по его сану духовною церемонією. Того ради всемилостивѣйше указами Мы вышенписанныхъ Іеромонаха и Іеродіякона, отпратить обратно въ Черную-Гору, снабдя ихъ потребными на проѣздъ денгами и надлежащимъ числомъ поворъ, а при томъ повелѣли послать съ нарочнымъ оберъ офицеромъ, въ знакъ высочайшаго нашего къ Черногорскому Народу благоволенія, главноуправляющему надъ онымъ Митрополиту Савѣ, назначеную отъ насъ покойному Митрополиту Василии архіерейскую одежду и шапку, которая по немъ Савѣ въ ладомъ положена быть имѣетъ, въ тамошнюю Митрополитанскую церковь да опредѣленной жаловаными предковъ нашихъ Грамматами, въ находящейся въ Черной Горѣ цетынской рождественской

монастырь мылостини къ выданнымъ въ 1762 году присыланымъ изъ Черной Горы отъ объявленныхъ Митрополитовъ подполковнику Николаю, и майору Ивану Петровичомъ на три года, то есть на 1761 и 1762 годи пяти стамъ Рублямъ, еще на трижь года пять сотъ Рублѣвъ считая съ, 1764 года и будущей 1767 годъ такожь возвратить, оставшія послѣ покойнаго Митрополита Василія, жалованія Граммоты двѣ нанагін, ихъ которыхъ онъ съ короною брилантовая съ образомъ спасителевимъ пожалованная отъ Ёя Императорскаго Величества въ Бозѣ почивающей безсмертной памяти нашей любезней теткѣ, великой Государиньѣ Императрицѣ *Елисаветѣ Пешроснѣ*, съ портретомъ Ёя Величества, и прочее по немъ оставшееся со особливымъ Ревестромъ, и съ духовную его Митрополита, что всѣ дѣйствительно и отиравленно и такъ Мы великая Государиня наше Императорское Величество увѣряемъ весь Черногорской Народъ, сею настоящею нашею Грамматою, о непремѣнной всегда истому Народу нашей Императорской мылости и благоволеніи, и по тому ожидаемъ, что оной народъ чувствую таковія продолжительно оказуемія къ нему монаршія наши щедроты, всѣми своими силами постараемся оныхъ и впредѣ удостоится, должнымъ своимъ къ нашей Имперіи при связкихъ случаяхъ усердіемъ и вѣрностію, главнымъ же начальникомъ того народа, мылостиво совѣтуемъ, прилѣжнѣйшее свое попеченіе прилагать всегда жить, какъ между собою, такъ и со всѣми ихъ окружающими сосѣдамы въ мирѣ, тишинѣ и совершеннѣйшемъ согласіи, и отъ всякихъ раздоровъ и ссоръ, сколько можно уклонятся; впрочемъ Мы за потребно находимъ Черногорскому народу чрезъ сіе объявить и засвидѣтельствовать, что выше упомянаемія Іеромонахъ и Іеродяконъ по смерти Митрополита Василія Петровича поступали здѣсь честно и добронорядочно. Дано въ Санктпетербургѣ лѣта 1766 Юлія 5 дня, Государствованія Нашего четвертаго Года.“

Слѣдуюће 1766. године, появи се Шћепан-Мали под именом цара руског Петра III. Шћепан-Мали ступи отважно у Црногору, и почне мало по мало преузимати на себе власт и управу народну. Корак овај Шћепанов био е одвећ продрзљив, но при том и за нѣга опасан. Неможе се рећи, да е Шћепан-Мали имао противну намѣру е слободним и ратоборним народом, већ е мислио е ове независиме точке подићи у накрет ове земљѣ обитаеме хришћанима и ослободити њи испод турског јарма. Црногорци су нѣга само под именом руског цара примили; иначе пак Шћепан би био здо прошао својом продрзљивости. Овог времена Владика Сава управитељ Црнегоре нје имао никакве енергије, нити е познавао политична одношеня. За Шћепана пак ово е била највећа згода, да своје дѣло по жељи изведе. Он одма разгласивши се царом руским, узме врховну власт над народом, кои му се охотно повиновао. Владикау Саву стављао е под затвор, а то зато, што га е овај презирао, те би у таковом случају узео волове и овнове манастирске, пак би њи употребио за своју дружину или чиновнике. — Шћепан у почетку свог владаня одма као цар уведе највећу строгост код Црногораца, те би за малу покрају дао кривца обѣсити. Едног е за лат платна обѣсио о крушку. Напротив пак ставио е на Крстцу куд е највећи пролазак на пазар которски десет цекина (дуката) те су ставили за 15 дана на јавном мѣсту, без да њи е

ико и такоа. Из многе његове поступака види се да е био чоек енергичан а и правичан. — Мало затим намисли Шћепан-Мали да подигне Бѣлопавлиће, кои су тад били под Турцима, и да њих ослободи од азиатског јарма. Шћепан постојан у својој мисли подигне Бѣлопавлиће и стане с оружаном руком да њих брани; но Турци нектећи то трпити, окупе войску и навале са своју страна на Шћепана. Шћепан се почне одма утврђавати и направи на Планиници метеризе (шанце) кои и данас његово име носе. Ово е он саградио од Ерцеговачке стране, да не би Турци из Ерцеговине провалили у Зету и Црногору; али у то вриеме сложи се и Млечићи с Турцима против новопоявљеног цара и начну немилице ударати. Шћепан се није толико овог опасног савеза бојао, познавајући храброст и отважност горског народа. 1768. год. крене се турска војска под предводителством трију везира су 180,000 оружане Турака и дођу до саме Црнегоре и исту обокру. Ни овог није доста било, док и Млечићи исто навале с войском и заокруже Црногору од западне стране; а Црногорцима по несрећи нестане праха, те буду у великој сметњи и невољи. Овако обколени многобројном войском, подносили су Црногорци за три нећелъ свакојаке муке. Млечићи су били најстроже забранили продавање праха Црногорцима; ер кои би то учинио подпада смртној казни. Ту се јавно ишло на то, да се конечно Црногорци изтријебе, како од

стране Турака, тако и од христіана Млечића. Шћепан незнаећи на толике угрожае дочека Турке и с њима се побіе, но немогући великој турској сили одолѣти, повуче се у горске предѣле. Црногорци у овој бѣди ніесу очаявали, већ су имали топлу надежду у Бога, да ће њи од ове неволѣ спасти. Табор е едан турске войске стаяо у Бѣлонавлићима у подножію Цригоре, а други у Црници. На едном се провали облак и удари гром у табор скадарског везира у Црници и попржи му войску, те се од овог небесног страха сва турска войска разбѣгне, видећи да ће од зла и горе дочекати; други опет гром у исто вріеме удари у Дуждеву барутану, ће сав прах запали, ког он Црногорцима за никакве новце ніе давао. Преко свега овог крене се една чета Црногораца, дознавши куд иде заира турска, те навали на кирајцие, отму Црногорци много праха и дођу у свой табор. Кад Црногорци добию цебану, ускипи у њима ерце юнаштва, пак жеестоко ударе на табор турски, бивши тад на Чеву, разћераю войску, потуку и посвѣдоче свою стару храброст и мужество. Турци су искали Шћепана-Малог да им га живог у руке предаду пак да ће од ратованя одустати; но у том зактеваню остали су Турци безуспѣшни. — Шћепан е често пролазіо кроз народ а народ га е почитовао, видећи га отважна и брижљива за горске ратоборне витезове.

1769. руска царица Екатерина друга има-

юѣи рат с Турцима пошалѣ Грамату на народ црногорски, коіом іѣ позива да устану сложно против Турака. У одвеѣ непріятном положаю били су тад Црногорци; ер непрестани ратови изстрошили су били прах, да ніесу имали чиме поновити озбильни рат. Иста Грамата од царице послана гласи у подлиннику овако:

„Божією Милостію Мы Екатерина Вторая Императрица и самодержица всероссійская и пр. и пр.

Преосвященнымъ Митрополитамъ Архієпископамъ, Епископамъ и всѣмъ другимъ духовнымъ властямъ, Благороднымъ и храбрымъ князьямъ, Воеводамъ, Серадарямъ, Арамнашамъ, Капитанамъ, арматоламъ и прочимъ военнымъ и гражданскимъ начальникомъ, такъ же и всѣмъ христіюлюбивымъ обществамъ единавѣрнымъ намъ благочестивыхъ святыя восточныя церкви, Греческихъ и Славенскихъ народовъ. При желаніи вамъ всѣмъ по состоянію чина и званія каждаго, славы благополучія и всѣхъ другихъ благъ объявляемъ сею Императорскою Грамматою высочайшую нашу мылость и благоволеніе. Изъ дѣянія прошедшаго и настоящаго еще времяніи извѣстно намъ и всему свѣту съ коликою ревностію и съ коликимъ мужествомъ защищали и защищаютъ по нынѣ православныя Греческія и Славскія народы, истинное свое благочестіе и древнюю ихъ отъ предковъ наслѣдованную вольность, и колікія долженствуютъ въ томъ и другомъ несносныя обиды, насилства и мученія отъ злочестивыхъ Магометанъ, и вѣчной ихъ ко христіанству ненависти. Не преходитъ почти ни одного дня, въ которой бы по злобѣ за вѣру и благочестіе неручямы невинная кровь по христіѣ братіи нашихъ и вашихъ и согражденъ и въ которой бы еще не былъ гдѣ ни есть оскверненъ или

опустошенъ какой храмъ служенія христа спасителя нашего. Сколько всихъ вашихъ плачевныхъ, бѣдствыхъ съ одной стороны трогаетъ ужасомъ челоуколюбивое и теплое къ одной истинной вѣре любвию преисполненное сердце наше, столько, съ другой по симъ самимъ Богоугоднымъ побужденіямъ, сотимъ и желаемъ Мы для совершеннаго оныхъ единожды на всегда отвращенія и упреженія подать всѣмъ вамъ, благочестивія Греческія и Славенскія народы руку сильной помочи, и употребить къ освобожденію васъ изъ челоустей тяжкой неволи и утесненія варваровъ всѣхъ единовѣрной съ вамъ Имперіи нашей отъ всевышняго промысла дарованія сыли и средства. Мы находимся теперь въ явной съ портою отоманскою войнѣ, которую начала она противъ насъ крайнимъ вѣроломствомъ и нарушеніемъ о священныхъ союзовъ вѣчнаго мира, зато одно, что Мы въ земляхъ сосѣдственной съ нами речи посполитой Польской предуспѣли стараніемъ и предстательствомъ нашимъ доставить православнымъ Грекороссійскаго исповѣданія обывателямъ, прежнія ихъ, на законахъ и торжественномъ трактатѣ съ Имперіею нашего основанія, права и преимущества полнаго съ папистами равенства, изъ коего оны силово и насилствомъ только сихъ послѣднихъ во все исключени были; называя оная порта сей нашъ справедливостію одолжнующу церкви христовой строжею вынужденной подвигъ утесненіемъ вольности сей речи посполитой, подобно какъ возстановленіе законаго равенства между гражданами Бя могло оному какъ ни есть предосудительно быть.

Храбрія благоустроенія, всемъ избыточно снабженія и къ победамъ обыкшія войска наши собрались уже въ близости турецкихъ Границъ, и когда вы получите сію нашу Императорскую Граммоту къ то время будутъ уже они конечно вдума многочисленными арміями въ дѣйствительномъ ополченіи противъ общаго нашего непріятеля,

Имѣя справедливость дѣла на нашей сторонѣ, а при томъ церковь святую и самое благочестіе неразлученными поборниками оружія нашего несумѣнно надѣемся Мы, что благословеніе царя войны и мира будетъ всегда съ онымъ, и что онъ увѣнчаетъ еще славнымъ и полезнымъ успѣхомъ всѣ наши предпріятія, ему единому въ честь и славу простирающіяся. Вы благочестивыя Греческія и Славенскія народы, естли хотите низринуть съ себя и попрасть для себя, и для потомковъ своихъ церковь христову на камени твердомъ, и привести бя въ совершенную на будущія времена безопасность, и естли еще хотите не только оградить остатки древней и драгоцѣнной вашей вольности: но и распространить еще оную до высочайшей степени, какая приличествуемъ древнымъ завоевателямъ и благодѣтелямъ болшой части извѣстнаго тогда свѣта о коихъ вы всѣ нисходите родомъ, языкомъ и мужествомъ имѣете теперь лутчей удобнѣйшей, а можетъ быть буде нынѣ тщетно опустится и никогда уже не возвращаемой случай достигнуть ихъ трехъ верховныхъ предмѣтовъ общей вашей цѣлости и благополучія подъ покровомъ оружія нашего въ здешній части непріятельскихъ владѣній и подъ сѣнію сильной помощи въ собственныхъ вашихъ жилищахъ.

Успѣхъ теперь въ рукахъ вашихъ единственно зависитъ отъ васъ самихъ. Призовите толко съ вѣрою и надеждою Бога въ помощь и совымъ обязательствомъ взаимной клятвы и совершеннаго единомыслія, и затымъ и ударяйте уже на общаго вашего врага согласными сердцами и совокупными силами, продолжая и простирая ополченіе и побѣды ваши даже до самаго Константинополя, яко древней Греческихъ Императоровъ столицы, и Града святыми мѣстами препрославленнаго кои на небо воишютъ: изжените отъ туда остатки Агарянъ со всемъ ихъ злочестіемъ, и возобновите православніе въ семъ ему посвященомъ Градѣ. Слава сія вамъ теперь предлежитъ и всевыш-

ниі будетъ вамъ конечно самъ невидимой и непобѣдимой вождь! насталь къ тому часъ удобный ибо вся громада невѣрныхъ будетъ в' удаленіи къ нашей сторонѣ, и тамъ совершенно упражняема дарованнымъ намъ отъ Бога силами. Кромѣ того что число благочестивыхъ обывателей какъ на твердой земли, такъ и на островахъ Архипелага несравненно вездѣ превосходить число невѣрныхъ, и что они безъ сумнѣнія съ охотою и радостію къ подвигу вашему приобщаясь, силы ваши собою и имуществомъ своимъ гораждо умножать будутъ; общаемъ Мы вамъ всѣмъ всякое отъ насъ по должности мѣсть возможное подкрѣплѣніе вспоможеніе и опредѣляемъ еще вамъ надлѣжняго и знатнаго предводителя испытаной неустрашимости искусства, которой еще своею тѣлою вѣрою и на божествомъ къ сему для православной церкви служенію сугубо подвигнуть, съ способными подъ нымъ военачалниками.

Въ прочемъ обнадѣживаемъ Мы еще васъ сильнѣйшимъ и торжественнымъ образомъ, что отъ нынѣ на всегда будемъ признавать вѣрными и неложными друзьями Имперіи нашей всѣ тѣ народы, кои въ настоящей воинѣ составятъ, ради собственной своей пользы, вольности и благополучія общее съ нами дѣло, и что Мы за такое ихъ дѣйствительное предпріятія при востановленіи мира, неоставимъ конечно включить ихъ въ оной съ выговореніемъ въ пользу ихъ достаточной безопасности и другихъ выгодъ съ полною для благочестія свободою.

Святость Императорскаго нашего слова, которымъ Мы сіе обнадѣживаніе, и утверждаемъ, можетъ всѣмъ благочестивымъ Греческимъ и Славенскимъ народамъ служить вѣрнымъ и неподвижнымъ залогомъ исполненія его, ибо оно непричастно ни малѣйшаго, ни въ како е время изытія, или двоеразумія.

Для довѣренности всему въ сей Граммоте, написаному, повелѣли Мы утвердить Ёя Государственною

нашею печатю. Бже учинено въ престолномъ нашемъ Градѣ Санктѣ Петербургѣ Генваря мѣсяца въ дватцать девятый, день лета отъ воплощенія Христа Спасителя, тысяща седемь сотъ шесдесятъ девятого, Государствованія Нашего седмаго года.

По всемилостивѣйшему Бя Императорскаго величества указу.

Князь *Александръ Голицынъ*.“

За Црногорце ово е права радост била, само кад знаду за кога, за чию ли се славу и побѣду боре, и кад знаду да имаде царство едновѣрно и едноплемено, кое ѿ признае за свое, радостним ускликом завѣщаю се против общег неприятели христьянства воевати. Премда царица непознавајући обстоятелства црногорског народа, да су они са военим средствама оскудни, позива ѿ отважним гласом да иду на свету войну, и да ћераю неприателя христьянства до самог негда славног христьянског града на истоку Цариграда. Царица позива и друге христьянске народе; али нема никог да подигне оружѣ до едини витежки Црногорци. Готови су у свака доба Црногорци своим побѣдоносним оружѣм на ріеч рускіе Господара ударити, само да им е воена каса поуздана; али на неволю, у то врѣме сваки Црногорац морао е касу у својој торби имати и тако се борити. Ако ніесу могли далѣ военом силом провальвати, а оно су зауставляли силу турску у Арбаніи и Ерцеговини, те се ніе могла кренути против њима омилѣне и едноплемене браће Руса.

Поради появљеног новог цара Шћепана Малог писао е Владика Сава царици Екатерини, да е с њиме на чудо, ер е узео свуколику власт на себе. Царица пошала княза Долгоруког, да објави и увјери народ, да то цар Петар III. није, и да га неслушаю. Ништа ріечи и наговараня Долгоруког нијесу могле успјети, већ њѣга Црногорци признаю за цара и свог Господара. Тако Долгоруки, видећи како е народ заузет за руског цара, остави им Шћепана Малог као Господара, даровавши му сабљу и писмо, у ком му подаруе власт да и на далѣ остане Господарем Црнегоре. — Шћепан Мали бринуо се о домаћем земаљском поредку и о унапредовању землѣ. Он е сам земљу обдѣлавао, правіо путове, увео строгост поредка код народа и т. д. Правећи пут у црничку наію 1770 год. понесе му мина очни вид, и Шћепан-Мали осліепи, те е послѣ у свом сліепилу провео четири године у манастиру Брчели, ђе га едан Грк, њѣгов слуга, подилаћен од Скадарског паше, сѣкиром убіе. Тако е Шћепан Мали провео седам година у Црнојгори: као Господар три, а четири никако. Мѣсто њѣговог рођења нијесе могло никако сазнати; но су опет од прилике сазнавали, да е біо Краняц или Личанин; послѣдњи види се бити вѣројатније, што е чистим езиком говорио као и Црногорци. — Премда е Шћепан Мали лукавством стекао господаренѣ у Црнојгори, то опет неможе се, а не би ни право било, одрицати оно, што Шће-

пану на славу служи. Он ніе никакву против-народну намѣру имао, до единого напредованѣ и разширенѣ землѣ, ослобођенѣ пиштећег народа под ярмом турским у сусѣдству живећег, да би едином луча слободе огрѣяла и осталу браћу. Шћепан-Мали, био е особите отважности, зре-лог духа, досѣтлив, енергичан и праведан. Он е био среднѣг узраста, яког састава, плава ли-ца, но румена, смеђе косе и бркова, и имао е око 40 година.

По смрти Шћепана Малог, остане опет Вла-дика Сава са своим младим синовцем Петром управителѣм народа. Сава е гледао и бринуо се о домоводству, а млади Петар опремао е понайвише сам свѣтску власт, која е скопчана е духовном.

У пролѣће мѣсеца Мая 1774 године, же-дан крви скадарски везир Махмут паша Бушат-лија навојшти на Куче су 30,000 войника. Ку-чи су били у највећој неприправности, но опет одупру се Махмут паши; али им сва нѣова од-важност ніе ништа могла помоћи, већ страдају горе но игда. Црногорци удалѣни, а с друге стране препрѣчени Бѣлопавлићима, ніесу могли Кучима притећи у помоћ. Кучи су истина стра-дали и остали без кућа и без стоке, али зато опет и Махмут паша платіо е скупо аранѣ и паленѣ Куча почем е од нѣгове войске на мѣ-сту преко иляде изгинуло.

Млечићи су често насртали на Црнугору, а найвише на манастир Станѣвиће, да га освое,

но Црногорци од западніе войника ніесу нигда зазирали, него су їй потукли сваки пут, кад су гођ покушали срећу ударити на Црнугору.

1782. год. мѣсеца Фебруара престави се Владика Сава и би закопан у манастир Станѣвиће. По смрти нѣговой ступи за управителя народа *Петар Први Петровић Нѣгош*, кои своіом управом отвара нову епоху у Црној-гори.

Црногорци су се у обште радовали овом новом господару и одма договорно сви главари закључе да га опреме у кое мѣсто да прими архіерейски сан. Петар већ стао будући дѣйствителним господаром Црнегоре, опреми свог секретара у Беч с молбом, да би му цар аустријски дозволио да прими архіерейски сан у нѣговом царству код сръбског Митрополита у Унгариі. Цар Іосиф II. драгovolьно уважи молбу црногорског господара и даде преко свега царски налог ондашнѣм сръбском Митрополиту Мойсею Путнику, да би га по обреду православне источне цркве произвео за Архіерея. При том главари црногорски договорно напишу писмо реченом сръбском Митрополиту, у ком га моле, да им новоизабраног господара Архимандрита за Архіерея произведе.

1489. године мѣсеца Марта испрате Црногорци свог господара у Котор, одкуд уђе у лађу и отиде у Срїем; но несрећом близу Карло-

ваца возећи се у колма, преврну се кола и он сломи десну руку. Митрополит му даде свог лѣкара, да га ліечи. Митрополиту е одвећ жалостно било видећи у таковом бѣдном станю господара слободног народа; но при свему томе, колико га е Митрополит любіо почне му предлагати да прими архіерейски сан. Петар му одговори: Я високи архіерейски сан примати нећу, нити могу, док невидим да сам савршено изліечен, ер иначе не би могао (ако би сачувай Боже! сакат у руку остао) священодѣйствовати! Послѣ шестмѣсечног болованя Петар се срећно изліечи и остане му рука здрава.

14 Октомвра исте године на дан препод. Параскеве торжественно га Митрополит са осталим архіереима произведе за Архіереа. По том поздрави се Петар с Митрополитом и с осталом браћом, те отиде у Беч да благодари цару. Петар намисли из Беча да пође у пространу Русію; и тако постоян у намѣри и топлој желји, крене се преко Германіе да се двору руском и истог покровителству препоручи. Он пріеђе преко Германіе и приспіе срећно у Русію. Путуюћи овако кроз Русію приближи се мѣсту Шклову у ком е живіо едан Србин Зорић (Генералліеитенант) кои док сазна да долази црногорски Владика, одма се спреми да овог госта усрдно и достойно дочека. Зорић сам изиђе на коню пред Владику, за ког е он біо већ и кола спремио, те га тако допрати у своє обиталиште. Зорић е біо одушевљен и

радостан видећи горског непобѣдног народа сръбског, господара у својој кући, те га угости као Србин, који све што је сръбско љуби, почитује и брани. Зорић имајући свог брата у Петрограду, одма му пише да приуготови отмићно обиталиште за Владика црногорског. Зорић нешто ништа о овој наручбини Владике казивају, него га је само заустављао од кретања, док није добио извјестје да је обиталиште за Владика приуготовљено. Сам намѣштај овог обиталишта Владике ради стао је преко 30,000 рубаља.

Послѣ добивеног извјестја како је све приуготовљено за доброг госта, рече Зорић Владики да може поћи кад гођ оће. Владика благодари Србину за сръбско гостолубје и искрену усрдност те се крене у Петроград, ђе га брат Зорића дочека и у нѣга ради приуготовљено обиталиште допрати. Није знао овај Србин у каквом се стану налази Владика и нѣгови Црногорци, а не би онлике новце за обиталиштни намѣштај улагао, већ би такову суму опредѣлио на обштенародну корист, кое би му био Владика и предложио да се није слѣдуюћи случај збио.

Дознавши княз Потемкин, да је Владика црногорски био у Зорића, (с којим је он у великом гоненју и мрзости живио,) а да му је овај приуготовио обиталиште у Петрограду, одма из едине малодушне зависти нареди полицију, да га

незадржано из престолнога града удале. Тако се и збуде: тек што су му биле аљине приређене, дође полиција и удаљи га они час из престолног руског града и без пасапорта. Праћен едним офицером од полиције, да би тако предупређен остао Владики пут, коим е дошао т. е. да не би преко Шклова, же е Зорић. Нѣга тако малодушни и завистљиви княз Потемкин из Петрограда удали, а сјутра дан заоставшег секретара са пасапортом за њим опреме. — Чувши царица Екатерина, да е Владика црногорски тако непристойно из нѣне столице удалѣн, разгнѣви се на Потемкина, и одма нареди едном полковнику, да што прие ускори за Владиком, и же га стигне, да га моли за повратак, будући е та увреда без знања царичина учинѣна. Владика надошавшем полковнику одговори: „Чувствително благодарим на позиву Нѣног Императорског Величества, ал' я нигда више за живота мога у Петроград доћи нећу; а нек е нѣно Императорско Величество увѣрено о мом топлом усрдию и привржености к едноплеменом и едновѣрном славенском царству. Презирем све личне увриједе; али народна светиня и слава нѣгова неможе се из мог срца и мог чувства нигда изгладити, све да би се и веће непристойности, мени као Петру чиниле. Срећан био саяни престол и ціели славом дичећи се народ руски, ког мое срце од постанка любви, а и у будуће до гроба прекинути неће.“ Овако се наш смирили и божиом благодати обдарени

Архіерей за огорчени поступак лицемѣрног кня-
за спрама царице и ціеле Русіе изразіо. Овак-
вим начином, полковник неуслѣвши ништа о
Владичином повратку, поврати се у Петроград.

Док се овако Владика Петар путуюћи по
непознатим предѣлима боріо с непријатностима,
іош већа се несрећа у нѣговом отечеству зби-
ла. Оставши народ без свог господара, упо-
треби Махмут паша Бушатлія згоду за свою
освету, те учини сплетке међу народом и он
крене войску под своим личним предводител-
ством 1785 у мѣсецу Маю те удари са чита-
вом Арбаніом на Лѣшанску и Ріечку наію. Цр-
ногорци дочекаю силног пашу и побію се; али
земля без свог господара остала будући, оста-
ла є и без свое силе и домаћег єдинства. Ро-
ди се раздор међу главарима, те неки несрет-
ници из Баица отиду Махмут паши и доведу га
сами на полѣ Цетинѣ, ђе паша свой шатор ра-
зашне, а манастир поара и запали. Овим сво-
им варварским походом оплячка Махмут паша у
Катунској наи слѣдуюћа племена: Кчево, Веле-
стово, Бѣлице, Ђеклиће, Бѣлоше и Нѣгуше.
Дошавши на Нѣгуше, узме од саміе Нѣгуша
глобе 1700 цекина и многа друга зла почини,
а по том се крене преко Ловѣна и Паштрови-
ћа, те се поврати у Арбанію.

Владика Петар путуюћи кроз Германію, сазна
на путу поразителни глас, да є Црнагора тур-
ском силом поплављѣна, попалѣна, разузурена и

сва под крвожедни османски мач стављена. Поражен као громом овим жалостним гласом света му се душа смути и проліе сузе жалости низ лице. Огрезнуо у туги чемеру од жалости, ніе знавао шта да чини, на коју ли страну да се обрне. У туђој, несродној непознатој земљи онаквивао є свое тужно отечество, свою горску слободу и падшу славу искре црногорског витежства. Петар и ако тронут овим гласом, поврати се и намисли поћи у свое отечество па макар и он жертвом у свом отечеству с својом осталом браћом пао. Надежда є нїгова на свевишњѣг промисла била крћика и постојана. Он усамлѣн са своим сестрићем рече: „Вселене вседржителна руко, приведи мене још у мое отечество у ком живити и умріети желим. Ја сам лишен сваке утѣхе овог свіета, и утѣшити се немогу, док неступим на ледену стіену, ђе су србски јунаци толику пролили крв, а све за обрану свое слободе. Из Русіе ме проћераше; Турци ми разорише отечество и дражайшу вольност, а ја да се потуцам од немила до недрага кроз туђе и непознате земљѣ?! ја у тебе се єдног, Боже надам, да ћеш помоћи мени и оном народу, кои се свагда у твоє руке препоруча.“

Он одма пошалѣ свога сестрица с писмом на Гувернадура и остале црногорске главаре, да га извѣсте, єли истина, да є Црнагора од Турака погажена, и имали се рад шта у пољубљено, а сад бѣдно отечество враћати. Гла-

вари му одговоре, да е манастир цетиньски везир скадарски Махмут-Паша Бушатлія опалио, али да Црнугору утаманіо ніе; него да се врће, што брже може на помоћ сад у бѣди и неволји находећем се народу. По добивеном писму већ е мало біо спокойни, али на лицу видит му е било жалост и бригу. У ово се доба бавіо у Трету. Свагда се бринуо, да учини колико може више за свой народ. До овог времена ніе била никако Кертала (Крумпир) од кад е из Америке донешена, у Црнојгори позната; него Петар видећи да би овај плод много полезен біо за Црногорце, понесе такову у Црнугору, те научи народ, како треба исту обдѣлавати. Сѣме овог плода за кратко вріеме разпрострло се и по осталим околним предѣлима.

У мѣсецу Фебр. 1786. поврати се Петар срећно у свое отечество, и одма се почне бринути о благостоянію свога народа, ког е он са сузним оком гледао; управляюћи свое очи небесной висини, коя му се мѣсто богатог царства представляла; ер он за друго добро ніе знавао, него за срећу и спасеніе свога отечества. Нашавши народ у найвећой бѣди и неволји, горке е дане свог цвѣтућег віека приводіо. Усамљен у пустинји, само е са сузама печалног живота прикупляо уцвіелѣни народ око себе, кои е у великой неслоги и међусобной мржњи живіо; и само заклетвом и силом страха божіег, приводіо е разсіяни и већ међу со-

бом отуђени народ у единство и братску слогу. Он окупи народ на обштини збор, и почне га увѣщавати за добро и спасенѣ свог отечества и сваког опет у посебности те изрече слѣдуюће слово своим Црногорцима: „Благособра-ни народе и любезна моя браћо! Ево има већ двѣ године дана, од како сам са колебајућом душом из нѣдра мог милог отечества отишао у стране землѣ, ради получавања високог Архiereйског сана, и у овом сам путу многе бѣде и страдања претрпио; али све би ја то као капљу воде радостно прегорио, само да могу виђети вашу међусобну слогу и ваш цвѣтући напредак. — Видите, што несрећни случай учини! Ви падосте највећој бѣди у наручја; ви изгубисте своју славу и слободу, за коју су се ваши прађедови с највећим устремљавањем борили, и за коју су и послѣдњу кап крви жртвовали. Опомените се само на вриеме мог одлазка из драгог отечества, само прие двѣ године, што сте били, што ли сте данас! Ваша се велика слава по свѣту разносила, и ја сам се вазда дичио юначким именом Црногорац се звати; — а сад тужним срцем осѣћам и ранѣним срцем прозирем, видећи то све с правог основа пометуто! а највише зато, што проклето сѣме неслоге у свом срцу храните: но опет, у пуној сам нади, да онај прародитељски юначки дух још у вашим мужественим преама куца. У вашој слободи живи и вѣчна слава ваша, којом сте сваком слободном и образованом

народу мили: даклеп освѣдоците пред свѣтом вашу славу и дичну слободу! Надам се да ће те ви мое ріечи послушати, и да ће те опет свою вољност бранити, колико ви силе допуштале буду; а ја, као ваш Архипастир и владаоц, стараћу се за свако ваше и ваше дѣце добро и благостояніе, и настојаћу, да опет покажете свѣту, да она славна крв у јуначким мишкама, које се подижу у самосталним овим горама, још пресанула не! — Ја ћу не само мой неусипни труд, него и све што имам, за добро мог отечества и слободе врученог ми стада христово, радостно жертвовати. Положите наданѣ у Бога, који ће ви свако добро даровати, само ако љубав и братску слогу у своја срца укорѣните!“

Сад почне ревностно свој печални народ у братско јединство приводити, и све начине за добро станѣ свога народа истраживати но усамљени без сваке помоћи и средства, којим би могао што учинити, само е горке сузе у мучителном животу проводећи пролијевао. Народна му влада у шакама; али што е кадар ціелокупном непослуху народа учинити?! Дан, и ноћ старао се, како ће своје народу вид спасења приобрести. Он пође кроз своју земљу и почне закрвљућу браћу мирити, да би јуначка срца у прво братинство сљубіо, а њіове снажне мишице против бѣснећег непријатеља подигао! Најпріе дође на Чево, и ту само међу Чевљанима и Бѣлицима умири 74 главе; тако е он чиніо

и по осталим мѣстима, нештедећи свой обште-люблѣни живот по лѣтном и зимном времену преко врлетніе клисура прелазећи и постаюћи посведневном жертвом свога народа, само да би нѣкову прву славу у прво биће братског единства повратио. — Дошао будући из стране землѣ; а проклеті и самовольні Махмут паша Бушатліа, за вріеме нѣговог удалѣня из землѣ, спали манастир и столицу владаюћег Владике; у таковой є бѣди біо, да ни дома за пребиванѣ у столичном мѣсту нїе имао. Он онако ожа-лошћен почне набавляти грађу да обнови црне зидине и чемерну резиденцію. Тїем намишляем купи гору у одстоянію од манастира два сата; но неки проклетняци почну му сметати, и ополче се да му недаду гору сѣћи, на кое он са богоданом смиренošћу одговори писмено, као што се подлино нѣговом руком писано у архиви находи: „Кад сте већ такви непрїятельи ове свете цркве, да ми недате гору сѣћи, кою сам я за мое новце купио; а ви дођите, па разорите и ове заоставше зидине: а я ћу себи надам се у Бога, мѣсто пребиваня наћи. Ви мѣсто да би сте подпомагали цркву, као што православи кристиани и чине, ви є подкопасте; но Бог ће и нѣгова правда зато вама судити.“ Ништа нѣгове благе ріечи нїе су могле код нѣи успѣти; но то са страна чую други главари, како неки зликовци недаду мира владаюћем Владики и светой цркви, окупе войску и обколе безбожнике, да їй конечно изтріебе. Зликовци

час прие поштаю под заштиту благог Архіереа и Господара, на кое се иѣгова света душа сми-
луе и умоли главаре да им опросте. Главари
послушни своме Владики одустану од предузе-
тог дѣла. Несрећни ови синови и послѣ су му
многе бѣде чинили, али е он с таквом стрпѣ-
ливости подносио, коя се нигдѣ уподобити не-
може. А ово су зло све Баице чинили.

Тек што е био народ између себе намиріо
и у прво стаяѣ независимости поставіо, у то
доба дође Филип Вукасовић аустрійски маіор
1788. год. мѣсеца Јануара у Црнугору с 400
войника и донесе 90,000 дуката, да подмити
народ црногорски, и да подигне оружје против
Турака; но Владика Петар предвиђајући зла од-
туд слѣдства, недопусти да се рат без неволѣ
чини и одговори посланику аустриског двора и
окуплѣним Црногорцима у братко ово: „Ј нећу
с никим сада да войштим, нити ћу, да се на-
ша крв без нужде проліева; а ко ће войштити,
може му бити. Ако би Русија била у рат с
Турцима, ја пристаем и оћу бити савезник про-
тив обштег врага христанства.“ У оваковом
случаю, не пропусти Вукасовић понудити и да-
вати од оно 90,000 дуката половину Владики,
само да пристане на иѣгов предлог; но Влади-
ка, кои народно добро више свега овог свіета
почитуе, презре мнимо богатство, а остане при
ономе, зашто е себе од почетка жртвовао. Ву-
касовић почне неке разлоге доводити, говорећи
Владики: „Ви сте у оскудици, па Вам требае

новаца, и примите, ер ће те се каяти.“ Владика му одговори: „Нема тога блага у свиѣту, нити ће га бити, за кое би я крв мога народа прода, а свой образ пред свиѣтом оцрнио: ради сам у убожству умриѣти, но стидно у изобилию живѣти!“ О својој безуспѣшности яви Вукасовић своје двору; а и Владика, непропусти одма явити руском министру у Беч, ће између осталог вели: „Ако є руска Имперія у рат са Турцима, я сам готов у свака доба свое спасаемо оружје, мач и животворящи крет против непријателя христанства подићи; будући су Аустрици дошли, с неколико войске у ову земљу, и наговараю народ црногорски, да ратує са Турцима; али я на то непристаєм док не видим, што руско царство о том мисли.“ Министар руски одма одговори Владики, да є Русія у рат с Турцима, и да предузме войну против Турака, будући є Русія у савезу с Аустриєм. Владичино пак извѣстје достави министар царици Екатерини, коя одма пошлѣ своя два посланика, Тутолмина и Драшковића у Црнугору, вручивши им панагію, кою да предаду Владики за знак уваженія нѣговіє подвига двору руском. Посланици дођу с Граматом и панагієм у Црнугору. Владика распише одма позив на сав народ, да дође на обшти збор, на обично мѣсто Цетинѣ, и народ веселим ерцем доврви да види и чує, шта є и како є. Потом се окуплѣном народу прочита Грамата, коіом се позиваю на бой против Турака, на концу исте

Грамате за Владику гласи овако: „Сїиже посланные вручатъ Вашему Преосвященству Панагію отъ Ёя Императорскаго Величества Вамъ жалуемую въ звакъ божїя благоволенїя Ёю препосылаемаго на начатїе подвиговъ во славу имени Ёго святаго и въ оборону вѣри и отечества подъемляемыхъ: при чемъ отъ Ёя Величества мнѣ указано повторить Вашимъ Превосходителствомъ и прочимъ чинамъ, что усердіе Ваше въ общемъ дѣлѣ отличныхъ почестей и награжденїи Монаршихъ удостоятся.“ Потомъ изваде посланицы панагію и ставе ю Владики на света и ви-тежка прса. Народъ обасутъ двострукомъ радости, покликну своимъ горекимъ гласомъ: „Живила царица и наша браћа Руси!“ а по томъ проспуганъ изъ пушакъ, и завѣшташе одма куд Владака рече за славу и помоѣ браће Руса свою юначку крв пролити. Вукасовић се укочио, гледаюћи, што народъ за Русе чини безъ дуката и никаквогъ мита, или каквіе другїе сплетака, кое е онъ мислио по западномъ обичаю употребити. — Видеѣи Тутолминъ брзи успѣхъ царичине желѣ кодъ народа црногорскогъ, крене се у свое отечество, а остави Црногорцима Вукасовића, препоручивши имъ, да се съ нѣмъ у свему сложе. — Вукасовићъ распише кнѣиге по народу, да што прїе устане на оружѣ. Међу осталимъ писемима довольно ће бити и ово едно, да се само може виђети како се западски уміе претварати. Овако е писао острожомъ игумну: „Садъ, или већъ никадъ, оче! напусти Брѣане да сіеку Тур-

ке ; божати вѣра , биће за нѣи болѣ , ере пріеваре нѣе . А како свега , фала Богу ! доста имам , да се саведине Црногорци Брѣани и сав христанлук би к нама окренуо , и све би смо с помоћу Бога учинили . Саде , оче ! мореш по све срећан и честите твое данке учинити : ер Божати вѣра , све што себи желим , то ћу теби учинити само неупусти ову згоду , но , ако можеш , утврди и едан дан да удремо на Спуж оли Подгорицу ; ако ли даде Бог да узмемо , теби ће бити сто цекина , а Брѣанима велики дар . Тко ми донесе главу Меѣикукића (забита Спужкога) имат ће другіе сто цекина , а теби и тако дар велики . Учини како те Бог учи , и дай ми одговор .“ А Пиперима на шире пише : „Видіетъ можете изъ кнѣиге господина Владике Петра слогу и единство двіехъ найсилніехъ дворовахъ , и силу , кою одъ Бога и истіе дворовахъ свакоме , кои у христа вѣруе ова два двора шило , брезъ онога , што сте разумѣли да я , фала Богу ! од честите круне ћесарске досле свега доста доніо есамъ . Ово іошъ сто пута быће овлико оніехъ , кои буду вѣрно Бога и ова два двора служили , кои дворовы за ваше одкупленѣ немаре благо поарчити и своіехъ судитахъ крвь пролитъ : дакленъ витезовы ! ево згоде , коя нити е била , нити ће бити док свіет буде : ово благо , кое имам , мислим свіем віерніем еднако діелити . Божати вѣра , кои гођ буде больи юнак , иматће больи дар . — Ви сте досле турской вѣри силом доста помоћи дали , еле не-

мойте сада без неволѣ, но се држете да ископамо скот варварски; то ми ютрос лако учинит' можемо, кад Турци помоћи неимаду, а ми, фала Богу! свега доста имамо, а веће нас е од по Турака; а немислите, Божа ви вѣра, да е пріевара, и я док сам жив оставит вас нећу. А кад буде мир, учинитѣ за вас тврди мир како и за себе обадва царства. Устайте, ако ће те себи добра, и да ви дам, што и другіема. Гледайте, да се небудете кајт', а Богъ ви у помоћи.“ На овакова обеђаня, сложено устану Црногорци и Брђани и ударе е оно 400 солдата на крѣпост Спуж; но без топова крѣпости и градови неузимаю се, па ни овај не било могуће. Вукасовић погазивши положену заклетву и божју вѣру, побіегне с войском послѣднѣг Августа. Црногорци и Брђани натисну се за њим и стигну га у Загарачу и обколе га, да најпріе нѣга као издаицу и вѣроломника утуку, а послѣ, да се бію с Турцима. Чувши зато Владика и жао му будући да погине у нѣговој земљи, знајући да би западњаци сву кривицу вѣроломства и издайства на Црногорце оборили, пошалѣ свога брата Сава, кои е имао велику важност и приврженост код Црногораца, да предупреди ову несрећу, а да издаицу пропушти, нека га несрећа носи куд оће. Саво е велику муку имао, док е одвратио Црногорце од предузетог умишљаја. Тако е Вукасовић, посланик аустриског двора чинио; то е вѣра, то е христанска любов! Па ко може игда

у такове политикаше имати повѣренія! — то ни сами Турци не би учинили! — Тужног духа Владика прозирао е сузама нову горку судбину свог народа, и боріо се душою, како да га сад од несреће спасе. Тако е нѣму остало, да се еднако мучи са несрећним пограничним ратом.

1789. год. објаве Турци рат и крену войску у мѣсецу Окт. но Црногорци и Брђани незаостану, већ ударе сложио на нѣи код Подгорице и Спужа. Страшна е битка 16. Окт. била, и у том бою погине 34. Црногорца, а Куча преко 100; Турака ни броя се незна. Црногорци јуришајући на турске градове, многе вароши и градове попале и освое крѣпост Спуж. Послѣ овог боя, пише брат и синовац Махмут паше Црногорцима да се помире и да им они уступаю Жабљак и све околине до крѣпости Спужа и Подгорице; али под тим уговором, да буду нѣјови поданици и да им плаћаю данак; но Црногорци нити су били ичи поданици, а још мањ да су игда иком данак плаћали, непристану на овај предлог. У овој години еднако е трајо бой с Турцима, и нестало им будући праха, отиде Гувернадур Јоан Радонић са своим синовцем и су још неколико особа у Трст да траже помоћи код аустриског двора. Станка опремио будући у Беч, пише му ово: „За Бога! гледа ако видиш мир, пиши на прешу, или ћу тамо доћи, или ћу послати; зашто, кад се не би они народ умирио, већ трага не

би нам оставили, а и да би смо ђе утекли, назвали би не ка и Бранковића.“

1790. год. мѣсеца Јануара навојште опет Турци Арбанаси на Црнугору; на кое се одма крене Црничка и Ріечка наја, те ударе на крѣпост Жабљак, и ту е трајао жестоки бой за три дана. Арбанасима пође скадарским езером 12 лађа у помоћ, но иј спази Петар Буканов, окупи неколико войске и крене са осам фркета блатом и запане у Одринску гору, ђе дочека Арбанасе и посіече 18 глава, узме пет лађа и разбіе Турке. Исте ове године повратио се будући Гувернадур Јоко Радонић, 17. Августа крене се с Црногорцима и Брђанима на Ерцеговину, те обеђне Никшиће и Трубљу; но Махмут-паша дознавши то, одма се крене су 20,000 людій и дође у Подгорицу, непazeћи ништа на ухваћену вѣру с Црногорцима. Црногорци сазнавши за ову потайну намѣру Махмут-паше, крену се из Ерцеговине и дођу на границу спрам Арбаніе на сусрет скадарском вевиру. Везир, док види Црногорску войску, пусти телала, да огласи, да се ніе нико усудио зађести Црногорце, ер он имаде заповіед од цара, да прима Црногорце и Брђане у службу, и да он иде против Ніемаца. Паша почне давати мито, кои би у нѣгову войску ступили; али Владика изда строгу заповіед, да се ніе усудио ни едан тамо одити, иначе да ђе бити строго казнићн. Послѣ се удали паша с войском, оставивши у свакој крѣпости по 400

пандура и по 300 жрваня за будућу спрему. — У непрестаном рату, поискавао е Владика обећану помоћ од Аустрије; па најпослѣ искао е единог праха и олова али му и на ово одговоре, као да се ніесу нигда ни виђали: да он може слободно за свое новце у Аустрији купити праха и олова. Сирома Владика неимајући ни динара зашто би могао праха набавити, те принуђен буде и пошалѣ скупоцѣну архіерейску митру свог блаженопочившег стрица Митрополита Васиља, коју му е дала царица Єлисавета, Ћесару ауст. Иосифу II, и моли га, да му зато пошалѣ праха и олова! — Тако 1790. год. пошалѣ Ћесар Леополд (будући се Иосиф већ био преселио у вѣчност) 300 барѣла праха и за толико олова и кремения. А митра е и два пута више врѣдила; но е запала у туђинске руке, па е и прошла како нетреба и како ніе право. Он разда неколико од ове ђебане народу, а остало е чувао за сваки ненадни случај. — Ніе доста било, што е непрестано погранични рат нѣга узнемиравао и у тешке бриге приводіо; него се неки главари митом однаде, средством Вукасовића и нѣговіе послѣдователя сплетака, те почну на посебице се цѣпати. Но при свакојим сплеткама, Владика е остао у постојанству топле любви к своме народу и отечеству.

Почем е Ивелић 1788, био дошао као руски посланик за Црнугору, подигне Црногорце, и у турској држави живеће христіане противу

Турака. На овај позив крене се црногорски Гувернадур на Нившиће, но отуд се без успѣха поврати. Требѣшане на најбезчестнији и тирјански начин Турци разуре и расселе. Жалостна и цвилећа ова сиротиня збѣжавала се у Црнугору. Владика е исте ове Требѣшане опремио да се населе у данашнѣ ускочко мѣсто Тушину; међутим на молбу ове сиротинѣ писао е Владика царици руской Екатерини, да би дозволила у нѣной пространой Имперіи овом разуреном народу населити се. Он пошлѣ и посланике царици да е болѣ извѣсте о несрећи и пропасти Требѣшана. Сиротинѣ ерцеговачке било е у ово вриеме остало 300 породица без крова и коре леба. Ово е све Ивелић своим страшним заклетвама учинио, увѣравајући да ће овај народ получити послѣ боя особите награде, но е народ тиѣм празним обећанѣм био преварен и тражио е едино свое утѣциште у Црнојгори. Воени овај поход, кои се жалостно окончао, учинѣн е без Владичиног знаня. Владика е свагда био у оваковим пословима предосторожан, знајући унаприѣд каква ће слѣдства бити. 1795. годинѣ добиѣ Владика на свою управлѣну молбу на царицу слѣдуюће писмо, кое се ође точно прилаже:

„Преосвященный Митрополитъ,

Господа Депутаты Герцеговинскіе, Священно-Архимандритъ Авксентій и Сердаръ Мина Лазаревичъ, снабденныи и отъ Вашего Преосвященства препоручи-

тельнымъ письмомъ на высочайшее имя Бя Императорскаго величества прибывъ сюда вручили мнѣ съ разными бумагами своими оное Письмо Ваше которое равно какъ и прошеніе ихъ имѣлъ я щастіе подносить Всемилоостивѣйшей Государинѣ. Бя величество по челоуѣколюбію Своему не могла безъ особливаго сожалѣнія извѣститься о томъ состояніи въ коемъ теперь находится единовѣрное общество, отправившее упомянутыхъ Депутатовъ; а потому было Бя Императорскому величеству весьма пріятно, что Ваше Преосвященство, яко добрый и достойный Архипастыръ распространяете попеченіе свое и на сію часть православнаго народа. Къ вящшейже благоугодности Бя Величества послужить, ежели Ваше Преосвященство и продолжительно будете не оставлять ихъ своимъ благопріизрѣніемъ доставляя имъ свободное убѣжище и свякое по возможности вспомошествованіе. —

Оказанія ими опыты усердія къ вѣрѣ православной и приверженности къ престолу Монарховъ Російскихъ, пребудутъ у Бя Императорскаго величества въ незабвенной памяти: по чему и можете Ваше Преосвященство ихъ высочайшимъ Бя благоволеніемъ обнадѣжить, удостовѣряя, что они, естли продолжать таковую свою благонамѣренность, въ удобнѣйшее время конечно воспользуются могущественнымъ Бя покровительствомъ и милостію въ полной мѣрѣ. Нынѣже когда существуютъ между здѣшнею Имперією и портою Оттоманскою обязательства мирнаго договора сколь не удобно и тшетно дѣлать жалаемое ими у Турецкаго правительства домогательство о позволеніи имъ возвратится во своихъ и о возвращеніи похищеннаго у нихъ имѣнія, Ваше Преосвященство безъ сомнѣнія сами признать изволите. Не болѣе также представляется удобства въ совершеніи теперь и другаго ихъ желанія касающагося до переселенія ихъ въ Росію, а особливо въ такомъ количествѣ, чего безъ огласки въ дѣйство произвести нельзя, а тогда могутъ они не

только встрѣтить затрудненіе но и подпасть еще вѣщимъ непріятностямъ.

Всѣ сіи причины препятсвующія нынѣ удовлетворить ихъ прозьбамъ, хотя здѣсь Депутатамъ ихъ сказаны, но они конечно и болѣе успокоены будутъ, ежели Ваше Преосвященство съ своей стороны преподадите имъ о томъ подобное изъясненіе.

Депутаты же оныя получили отъ щедротъ Бя Императорскаго величества денежное награжденіе какъ на содержаніе свое здѣсь, такъ и на оба пути, и сверхъ того въ изъясненіе Монаршаго благоволенія къ нимъ пожалованы Священно - Архимандритъ крестомъ, а Сердаръ медалью золотою; но да бы и пришедшее ихъ общество не осталось безъ явныхъ знаковъ высочайшей Милости; то во первыхъ угодно было Бя Императорскому величеству пожаловать Вашему Преосвященству яко пастирю ихъ панагію драгоцѣнными камнями украшенную и при семъ доставляемую. При обратномъ же отъ сюда въ Далмацію отъѣздѣ учрежденнаго тамъ Россійскаго Императорскаго Консула Господина Колежскаго Совѣтника и Кавалера Паладоклиса, будетъ поручено ему нѣсколько медалей для раздачи, и дастся наставленіе, имѣть съ ними сношеніе и доносить сюда о нуждахъ ихъ.

С. Петербургъ Апрѣля 6. дня 1795. года.

Графъ Иванъ Остерманъ.

Владика Петар боріо се еднако с подобнимъ неволяма свога народа, и мучіо се на сваки начин да му поможе. Внутренњи раздор у земљи, погранично узнемириванѣ Турака, непреестано е обезпокоявало Црнугору, и Владика е біо у великой бриги, и морао е, час на по-

граничне, час на виутренѣ немире свою крѣп-
ку охоту и труд обраћати. Тако у непреста-
ном противборству проводећи овай горски на-
род свой живот, а несити крвопја и заклети
непріятель црногорски Махмут-паша Бушатлія
1796. у мѣсецу Юнію навали са 23,000 вой-
ске на Брђане, кои одма поитаю к Владики и
главарима црногорским и заишту помоћи. Вла-
дика Петар чујући жалостни глас свога народа,
кои га за единствена оца и избавителя на зем-
љи држи, обећа им одма свету обрану; а при
том главаре живіем Богом заклинѣ, да се иде
у помоћ јадной браћи, коју оће турско копито
да згази. Главари радостно слушајући ріечи
свога Господара, ріеше се одма, ђе он оће ра-
достно свою крв против обштег непріятеља про-
лити. Слушајући Владика ово единство наро-
да, ободри се духом, те пише Махмут-паши, да
се прође воеваня. Но Махмут му одговори, да
он неће на Црнугору, но само на Брђане, кои
су му се одметнули, а међутим препоручи Вла-
дики, да неби давао Брђанима помоћ; зашто:
ако им да помоћ, то ће он онда едне и друге
ћерати „лютом, лютом Арбаніом.“ Видећи Вла-
дика разяреност Махмута, и да се конечно ріе-
шіо на Брда ударити, одговори му као слобод-
ни владаоц у слѣдуюћем писму: „Што ми пи-
шешъ, да Брђанима помоћъ недаемъ, и да ихъ
непуштамъ у Црнугору, то ми немој говорити,
што ми законъ и моя душа неда учинити. Бр-
ђани су моя браћа као и Црногорци; што ли

кажешъ твою люту Арбанію, я видимъ да се ти у твою силу уздашъ; али се спомени, да е сила само у єднога Бога, коєму се мы предаємо и молимо, да намъ буде у помоћи. Знашъ, колико си зла и срамоте Црногорцима учинію, кадъ самъ быю я на путъ у Русію, пакъ и то бѣхъ све заборавію, и за оно зло чинію самъ ти добро, кадъ ти одъ цара бѣше мука дошла и нієсамъ пуштію Црногорце, да супроть тебе пођу. Садъ те опетъ молимъ, прођи се брцке сиротинѣ, да се права крвь непролієва; ако ли нећешъ, хвала да є Богу! а мы ћемо се одъ твое силе съ помоћу божіємъ бранити докленъ еданъ тече.“ — Послѣ овог сазове Владика све главаре од цієле землѣ, те договорно заключе на обштем сабору ово писмо, кое су на сав народ разаслали; исто писмо гласи овако:

„Мы главари и старѣшине и весь црногорскій народный саборъ, находящи се днесъ сабрани на обично мѣсто наше на Цетинѣ, чинимо сви єдиногласно ово обще народно проглашенѣ:

Будући Махмутъ, сынъ Мехмедовъ, Бушатлія самоназванный Везиръ Албански, оглашенъ явнимъ хайномъ и отступникомъ своего законного цара Отмановића. Ненаситимъ будући, што є толике землѣ и градове, толике народе своимъ оружіємъ одъ своего законного цара и одъ царева државе, подъ свою власть уграбію и покорію, како є то цієлome свѣту позна-

то. Видеѣи даклеѣ свеѣерѣ выше силенѣ, чини се на далеко у сусѣдна мѣста страшенѣ, и неразмишляюѣи оне штете и пакости, кое нама пріеварнимѣ начиномѣ естѣ 1788. годишта учиніо; него іошѣ сувише тога непрестано и сада простире свое гордельиве мысли и готови войничке приправе, радеѣи день и ноѣ явнѣемѣ и потайнѣемѣ образомѣ, како бы ову малу искру славено-сербске волности могао угасити.

А садѣ драга и любезна браѣо, неостае нами друго нако препоручивши се Богу, разбудити юначка срца, да свакій вѣрнѣи сынѣ отечества, на обрану православне вѣре и наше предраге слободе и на отмищеніе сыну Мехмедову, за учинѣно вѣроломство сѣ напрегнутимѣ оружіемѣ у руками буде спремно у готовности справенѣ.“*) Овако су се они сами меѣу собом ободравали, и тѣшили се тиме, што свою слободу и свою вѣру бране. — Кренуо будоѣи Махмут свою люту Арбанію, доѣе под крѣпост Спуж. Владика опет окупи свое Црногорце и помоѣу божіом доѣе у Бѣлопавлиѣе у село Слатину, на лѣвой страни Зете ріеке и ту учини свой табор. Он изиѣе пріе боя меѣу окуплѣние юнаке и помоливши се Богу закрати по обичаю православне цркве сузним очима во-

*) Овог е писма и више било, али е веѣ издрто и сагнѣило. Тако су многа писма сагнѣила, будоѣи е архива била у нереѣу, а покрай свега у влажно мѣсто сложена.

ду и причести нъоме свое храбре войнике, а послѣ того ободри войнике слѣдующимъ словомъ: „Любезный витезы, и мила браво! Нашъ заклетый непріятель нешѣде на мое молбе одъ предстоеѣгъ крвопролиѣа одустати, и да се проѣе наше невольне браѣе Брѣана, но наданѣ имамъ у свевишнѣга Бога, да ѣе те вы, данасъ свирѣпогъ врага стидно са свое меѣе проѣерати. Онъ е окунио силну войску, али му е войска ядна и чемерна, а выше свега нама ѣе сила божія быти у помоѣи. Ево смо дошли мили мои витезы и честити юнацы! дошли смо, да съ непріятелѣмъ нашу крвь проліемо; дошли смо, да освѣтламо образъ предъ свѣтомъ; дошли смо, да покажемо непріятелю наше вѣре, нашегъ имена и наше предраге слободе, да смо Црногорци, да смо народъ, нѣродъ волянтъ, нѣродъ, кои драговольно за свою слободу бори се до послѣднѣ каплѣ крви и самый наймилии животъ на меѣи своихъ безсмртныхъ праѣедова оставля; али проклетогъ врага христьянства преко себе жива непущта у слободне нама драге горе, кое су наши праѣедови, наши дѣди, наши отцы и мы сами праведномъ крвцомъ облили!— Има ли кои меѣу вама, дражайшій сыновы и избранный цвіету мое богомъ спасаеме и сваком нама среѣно слободне, државе, кои не бы драговольно ово свое добро, ову свою славу, ово свое витештво миловао, любіо и на обштемъ свѣтскомъ видику крвлю и животомъ избавіо?! Има ли кои, дичный витезы! да се узтеже на

кривомъ овомъ юначкомъ полю мегданъ діелити? Я самъ, мили сыновы и предрага браћо моя, увѣренъ, да нема; еръ вы сами страшивице нетрпите, еръ вы страшивице за послѣднѣ люде држите; еръ слободне горе нерађаю страшивице, већъ дичне витезове, кои знаду ціену юнаштва, кои знаду ціену народногъ поноса и славе, коя е вашъ и свама рођеный вѣнаць! — Вы сте, драги сыновы, слободанъ народъ, вы немате награде друге за вашу свету борбу, до обрана свое вольности; али знате да е награда слободногъ юнака: обрана слободе и милогъ отечества; еръ ко се за другу награду бори, оно ніе племенити юнакъ, већъ наймени робъ, когъ витежтво нема цѣне, кои юначкога поноса и свое слободе нема. — Зато су се, мили сыновы и любезна браћо моя, наши прађедови борили, зато се и мы боримо, зато ће се и наше потомство борити. — Зато на оружъ и на криво пољ, мили витезы! да покажемо непријателю, што су кадре юначке горе! да покажемо, да у нама неугашено Србско срце куца, србска крвца вріе, да покажемо како горскіе юнака мишица юнаштва^{мъ} надмашуе на бойномъ полю свакогъ душманина! Архипастирскій благосовъ предавмъ вама и препоручуемъ васъ и себе премилостивомъ Богу, да намъ буде у помоћи, кои све види и праведно руководи! — “ Сад мудри Владика подіели войску у четири одѣлка; први е предводіо сам Владика, обучен у войничко одѣло и наоружан, с' њиме

пак остали Сердари и Войводе. Другим и трећим управљао е Гувернадур Радонић с осталим Сердарима и Войводама. Четвртим су управљали остали главари. Турска војска имала е свой положај на брдашцу Височици и била е подіелѣна у три дивизіе. Првом е управљао Махмут-паша и брат његов Ибраим-паша, Хасан-паша од Кавае, Абдул-бег од Гусиня, Юсуф-бег од Дибре. Другом дивизіом управљао е Мемед-паша рођак везиров, Ахмет-бег и остали. Трећом дивизіом управљале су остале паше и бегови. Јутром у 6 сати 11 Јулія начне страшна битка, која е непрекидно до три сата по подне трајала, Густа е магла све била притиснула, и ніесе могло разабрати, чія ће побѣда бити; док у едном поломи се турска војска и начне бѣжати пут тврдинѣ Спужа; но подстрекнути Црногорци ріечма свог дичног Владике, осмѣле се и далѣ непріятеля ћерати и главе кидати, док ій несаћераю у внутреност Зете, и сам Спуж остане у рукама побѣдителя, но неимајући оніе потреба, коим би се крѣпост обдржавала, оставе ю. У овој битки рани се Махмут-паша, и погине саміе ага и бегова 67. два паше, 28. оца и више од 2,500. войника. Задобію витежки Црногорци 18. баряка, од кои су три отмѣна алайбаряка и много у сребру окованог оружя. Црногораца погинуло е 23. и ранило се 26. У поћери овој, при полому турске војске, трчали су Црногорци за Турцима, куд е кои могао пріе; тако нагази Саво Мар-

ков, брат Владичин на нашу Мемед Кокотлію, кои є біо особита сила од чоека, те се счепаю у коштац; но Саво спрама Мемеда ніє имао до-вольно снаге, зато умало и непогине; али у толико га среѣа послужи, што се Мемеду оклизне но-га, а Саво га у тай ма счепа за врат и ножем одкине главу. Саво є біо зрео и постояног ка-рактера чоек. Црногорци су Сава почитовали мимо сваког другог, познавајући нѣгово благо-родно срце и нѣгово праведно поступанѣ при сваком послу. 14. Юлія у 5. сати у ютро кре-ну се славом увѣнчани побѣдители преко пла-нина у свой завичай са своим господаром. Не-яч црногорска, али витезчићи од витезова, свуд са скрштєніема рукама излазила є на сусрет и свою радост о сѣйной побѣди изражавала. Свуд є по светим храмовима одавана благодарност свевишнѣму промислу, а окуплѣне гомиле една-ко су просинале огань из пушака, док присвїю у столично мѣсто, ђе одма чиновно пођу у све-ту обитель и принесу чистоердечѣу молитву на олтару светог православїя, за благу милост свевишнѣг промисла. Славна ова побѣда доста-ви се двору руском, за кою прими Владика и Црногорци похвалво писмо од покровителству-јућег двора, кое овако гласи:

„Высокопреосвященный Митрополишь,

Милостивый Государь мой!

Съ особливѣйшимъ удовольствїемъ я получилъ писаніе Вашего Высокопреосвященства отъ 5-го числа

Августа мѣсяца о знаменитой побѣдѣ одержаной Вами надъ врагами православной христіанской вѣры при градѣ Спужѣ и о покореніи власти Вашей самаго онаго града. Похваляя храбрыя подвиги Ваши и отдавая совершенную справедливость благоразумному и мужественному предводительству Вашему и храбрости воиновъ Черныя Горы, толь бодрственно въ семъ славномъ дѣлѣ подвизавшихся немогъ я безъ особливаго пріятнѣйшаго ощущенія видѣти, что священное имя моей премилосердной Государини аки нѣкое знаменіе служило къ одушевленію народа черногорскаго въ храбромъ пораженіи враговъ его: сіе побуждаетъ меня удостовѣрить Ваше Высокопреосвященство, что таковая надежда мужественнаго и храбростію славимаго народа черногорскаго на покровительство Ёя Императорскаго Величества никогда неможетъ быть оставлена безъ высочайшаго Ёя Величества вниманія и безъ ознаменованія предъ свѣтомъ Монаршаго Ёя благоволенія къ Вамъ и къ народу черногорскому. Съ моей же стороны пріемля всевозможное участіе въ успѣхахъ Вашихъ искренно желаю, что бы они послѣдуемы были всѣми тѣми выгодами, которыхъ Вы отъ оныхъ ожидать по всей исправедливости можете. Да всемогущій Богъ обращая страхъ и пораженіе на невѣрныхъ агарянъ, смутить злобу, и сокрушить толпы и лютые замыслы воздвигнувшихъ оружіе противъ роду христіанскаго безбожныхъ Французовъ отступниковъ отъ прародительской вѣры и т. д.

10. Окт. 1796. года.

Князь Платонъ Александровичъ Zubovъ.“

И ово е за Владику и све Црногорце била особита утѣха, видећи да се едноплемено славенско царство радуе побѣдоносном оружію горскіе юнака. — Послѣ ове побѣде остану

Бѣлопавлићи и Пипери независими од сваке турске области, него су уживали еднака слободна права са Црногорцима. Владика Петар, почем му в овако за руком испало ослободити се од крвопіе, почне свойски старати се о внутренѣм државном устроєню и напредку; али опет сновзюћу намѣру Владичину и осталіе црногорскіе главара осуети стари крвопія и осветолюбиви Махмут; ер исте године у мѣсецу Септемвру, тек што в рану залѣчио, навали са још већом силом, да би конечно изтриєбіо ову искру ербске слободе. Чувши Владика да збиля Махмут иде с великом войском на Црнугору, одма разпише позив на све стране Црнегоре и Брда, да устае народ на оружѣ и да брани свое огњиште слободе. Таман на дан светковине храма, Госпођин-дана крене се Владика су 400 Катуняна и дође (9. Септ.) на Вучи-Студенац. Осталу войску предводіо в гувернадур Јов. Радонић са осталим сердарима и войводама. Ту се он задржи, док се остала войска несакупи; потом пак пренесе свой главни стан на Бусовник и ту се заустави. — Турска войска утаборила се била између Подгорице и Спужа, на десной страни рѣке Мораче, под предводителством Махмута везира и брата му Ибраим паше и осталіе паша, бегова и алай-бегова. Силна в турска войска била, од кое в брой износио преко 34,000 оружаніе людій. — Црногорска войска под предводителством Владике Петра, Гувернадура и осталіе сердара, вой-

вода и главара, која е била подіелѣна у два крила, од кои е едно стаяло под Саѣвцем, Вучицом и код Вучег-Студенца. Друго крило стаяло е имало свое положеніе под гором Бусовником, у селу Крусама, под предводителством Гувернадура Јока Радонића. Под предводителством Владичиним било е преко три илјаде войника, а под Гувернадуровіем мало манѣ. Пріе но што се войска крене да увати своя положенія, изиђе Владика међу свое Црногорце, те њм подстрекне слѣдуюћим словом: „Благособранный воины и храбрый витезы! Ево опетъ дође вріеме, да поновимо наше снажне мишице надъ крвожеднымъ агарянскимъ родомъ! Ево велимъ, опетъ дође вріеме, да покажемо освѣдочену славу и храбрость, и достойну обрану наше слободе, кою су намъ наши блаженочовшій предцы вѣрно дохранили. Мене ваша освѣдочена храбрость кодъ Мартинића, увѣрава, да ће те јошъ силни и мужественіи у овомъ другомъ сраженію быти. Ваше су мишице већъ огрезле у текућој крвавој непріятельској рѣки. Васъ су непріятельи као муте рисове разярили и у вама силни духъ храбрости, духъ витежства дише. Устремите се на непріятеля наше вѣре, нашегъ предрагогъ имена србскогъ и наше дражайше вольности. Учините, славный витезы! да данашњимъ даномъ покажемо то, што ће ви вѣчный споменъ међу родомъ и потомствомъ оставити. Данасъ са радостнимъ чувствомъ очекуе нашъ мили родъ ваше витеж-

ке подвиге вѣнцемъ побѣде увѣнчане чути, а по томъ да ви достойне пѣсме спѣваю и вѣнче славе плету. Неузтежите у жестокой битки ваше крѣпке мишице, кое су се навикле юначки мегданъ діелити. Будите сложни садъ выше но игда противъ нашегъ общегъ непріятеля и учините оно, што ви достойно вашемъ имену одговара. Вы и сами знате да су се Турцы одъ вазда бояли, а и садъ се бое Црногораца, бое се сръбскіехъ витезова, кои ніесу вични свою постойбину оставляти, а іошъ манѣ прнимъ образомъ на свой се домъ повраћати. Помолимо се милостноме Богу, кои е свою благодать надъ нама не едномъ показао у крвавимъ сраженіямъ; пакъ ће истый великій и праведный Богъ опетъ свою милость надъ своимъ вѣрнимъ и нѣга любеѣнимъ сыновима показати. Спомените Бога самномъ заедно, кои ви е вазда помагао, пакъ ће и садъ.“

У овом бою біо е Владика обучен у црногорскимъ альинама, имаюћи пушке за поясомъ, саблю преко рамена, а браду подвезао біелом марамомъ, да га неби Турци познали.

Састоећа се турска войска из различіе войника, прва учини пристун к битки, и док се крене из свогъ стана раздіели се у три одѣлка, а почемъ пріеђе ріеку разреди се у четири одѣлка, како би лакше заокружила оба одѣлка црногорске войске; но такимъ располагањемъ не учине никаква успѣха. У добромъ положаю бу-

дући црногорска войска ніе се никуд помицала, а при том главни управитель войске начне наше ободравати на устремленїи против непріятеля, предлагаюћи им обрану вѣре и слободе и юначке чести и народног поноса. Послѣ тога раздѣле се по врлетним мѣстима, у која е Турцима мучно приступити. — Тако 22. Септ. у 8 сати у утро, крену се четри одѣлка турске войске, и пріе, но што би опалили огань из пушака, завриште Арбанаси из свега гласа; истим начином са вриштенїем яве се и Црногорци, али е глас неячи біо по том, што е Црногораца мало, а Турака много. Турци навале са највећом жестином на црногорске положае тако, да су Црногорци морали свое засѣде оставити и натраг се повући; но не да иду као побѣђени, већ подіелѣни на два крила, ступали су са обилазенїем за леђа непріятелю, само што е средина измицала пред непріятелѣм, желећи га опасати у едно коло. Послѣ одну четврт сата не само да Црногорци опет заузму свое пређашнѣ положае, већ заскоче непріятеля те у самой равници юначки юрише на нѣга и устреме се с таквом неустрашимости и храбрости да се већ войска с войском сміеша, и тад се већ престане пушчано пушкаранѣ, него се начне голим ножевима сѣћи, и тад већ начне страшно крвопролиће, кое е трајло пуна четри сата, и то све на едном мѣсту. Мѣсто сраженя тако е било мртвим тѣлсима покривено, као гођ изсѣчена гора у дубрави. Страшном сѣчом юнач-

кіе мишица престашена турска войска обрати се у безобзирно бѣгство, а ціела црногорска войска одржавши овако сѣйну побѣду, натисне се за непријателѣм, те га проћера и кроз сами табор турски, а и подалѣ чак у Зету. Махмут-паша при предузимању ове войне біо е онда у двговору с Французима, кои су онда замутили били ціелу Европу, те е пріе ове жестоке битке дошло било седам искушеніе Француза, кои су послѣ и войску везирову управляли при ратованію. У најжешћем сраженію увате Црногорци живог Махмут-пашу, те му одма посіеку главу и донесу е у стан нашег славом увѣнчаног побѣдителя. Тѣло Махмут-паше спале Црногорци у сред свога табора. Турака е у овом бою погинуло преко 3400, а сувише тога, саміе бегова, ага и алайбегова 74. Црногораца погине 32, а рани се 62. Много е било зароблѣника, но су сви погублѣни. Сувише свега, освоили су Црногорци 15. баряка, много сребрена и позлаћена оружја, многе войничке окруте и друге справе. Остатак турске войске подавіо се у ріеки Морачи од части; остала пак разбіегла се без обзира. — Ође се Петар I. Владика црногорски показао побѣдоносним и стекао е са своим горским юнацима вѣнац славе, кои нигда невене. Побѣда е ова у највећой блистающей слави била. Он е побѣдио онога, кои се 1787. године против свог законитог цара Отмановића оружаном руком подигао, и противу царске войске (трію везира) побѣ-

ду одржао, и по том учинио себе независимим
обладателѣм све Арбаніе: но православія крст
и мужествени горски мач сломи надмену гор-
дост и засія прародитељска слава на марсо-
вом пољу. — Петар е увѣнчан најкрасніим
вѣнцем родолюбне ревности, и показао е као
достойни муж, да на нѣговој святој скрижали
топло почива искрена љубав к своме народу, и
да он достојне ріечи уписане у срцу носи да
ій и свіет види: Бранитељ имена, вѣре и сло-
боде. Ово е понос јуначком роду и племену,
кад витежки дух мужественем мишицом спаса-
ва род, слободу и милу јуначку постојбину.
Побѣдом овом показао е Петар I. не само свое
и свои јунака витежство, већ е ослободио
једне до тог времена стенијуће Брђане испод
тешког крвничког јарма. Овом побѣдом свануо
е благи данак слободѣ свіема Бѣлопавлићима и
осталима Брђанима. Он е без икаква средства
ослободио толики народ самом едином љубавію
к своме роду и поноситом отечеству. Неизка-
зана добра прибавіо е он своме народу, кои га
нигда, док и едно црногорско поколѣнѣ заоста-
не, заборавити неће. Послѣ одржане ове сјај-
не битке е Махмут-нашом поврати се у свое
столично мѣсто са осталим своим јунацима. Он
е послѣ ове битке дао размѣнити двѣста ду-
ката у талире, те е сваком отликовавшем му се
Црногорцу у боју давао награду и то за главу
по едан талиер; али толико су много турекіе
глава доніели Црногорци да им ніе могло ни

по галиер дотећи. Главу Махмут-пашину дао е Владика да се сахрани за успомену, кад су Црногорци силног везира свладани и њѣга жива уватили. Глава се иста и данас на Цетиню чува. Махмут паша е од оног потурченија Црнојевића, али е био велики непријатељ народа Црногорског а и свега хришћанства. Многи су се чудили витежеству народа црногорског послѣ ове битке. Глас овако сјayne побѣде брзо се на све стране разгласио, те су многи пријатељи црногорски и хришћански срдечно поздрављали Владика и Црногорце. Исто тако ние пропустио јавити се Владика ондашњи руски конзул Джи-ка у Дубровнику, кои између осталог пише ово: „Я непреминулъ скорѣйше представитъ высоко-чайшему престолу Ея Императорскаго Величества томъ громкою и радостну вѣдомость и прогласитъ по всемъ дворамъ чужестраннымъ, да бы вся Европа наслаждаясь удивляла восъ-пѣшествованій и мудрость Вашего Высокопре-освященства, и весь прехрабрый народъ Черно-горскій.“

Сад већ видећи Владика божію волю, и да е свог и свега народа највећег непријатеља побѣдио, почне се опет старати о напредку и срећи свога народа. Владика сазове све главаре од Црнегоре и Брда, и предложи им, да е необходимо нужно и законик саставити, по ком би се народу праведно судити могло. Исти законик био е готов и обнародован 1798. 18. Окт. на Цетинѣ.

1798 г. дође неки граф Вуйћ, родом из Польске, у Црнугору, и донесе с собом неку инструкцію у Цариграду приуготовљену, која е с турског била преведена. Овај пројект садржавао е у себи смјер новог построєня у Црној-гори. Међу многим точкама налазе се и ове: прво: он се обвезуе извршавати исходеће и налагајуће од отоманске порте дужности именујући сам себе Князом од Црнегоре; 2. да Црнагора постане зависимом отоманској порти; 3. да он као княз Црнегоре, дає годишњи данка отоманској порти 300,000 ока неопране вуне; 4. да мора Црнагора у вриеме нужде дати порти отоманској воєну помоћ и т. д. кое Владика видивши, рече поменутом графу, да се одмамиче из Црнегоре, ер ако сазнаду Црногорци, то се неће моћи животом спасити. Тако Вуйћ отиде без сваке цѣли из Црнегоре. Исти пројект налази се у цѣлости у архиви црногорској, из ког се види, колико е Султану било стало, Црногорце на кои гођ начин зависимима отоманској порти учинити.

1798. год. Блаженопочивши и спомена достойни Император Пава I., коєму се достави учинјена побѣда над силним везиром Махмут-пашом, одликує славног Петра, Господара Црнегоре, орденом светог великог *Княза Александра Невског*; а у єдно получи од Императора ручно писмо, кое овако гласи:

„Просвященный Митрополишъ!

Вѣдая усердіе Ваше къ имперіи всероссійской по единовѣрію отъ праотцевъ Вашихъ наслѣдованное и во всякомъ случаѣ непоколебанное, восхотѣли Мы подать Вамъ доводъ особливаго Нашего къ Вамъ благоволенія, пожаловавъ Васъ кавалеромъ Ордена Нашего святаго великаго князя Александра Невскаго, богоугодными дѣлами и храброю защитою Отечества прославленнаго предка Нашего. Въ слѣдствіе того возложите на себя знаки онаго кавалерскаго Ордена прилагаемыя, и будьте увѣрены, что Мы Вамъ и всему народу Вашему пребудемъ на всегда благосклонны.

Віавловскъ Маія 1. 1798. года.

Павелъ с. р.“

Владика е ово отличіе врло мило било, али му е миліе оно, што сав народ у нови живот, нову славу поставля. Слава и понос е оно, што е за сав народ. Император Пава любіо е Црногорце, као што ће из нѣговіе дѣла напried виђети. Владика Петар нiе се могао никакo уморити народнимъ пословима, него е неморно радіо за благостояніе свога народа; али домаћи међусобни раздор непрестано е колебао обштенародни напредак, кое е Петра обезпокоявало; и найпослѣ поради крайнѣ непослушности своіе подложніе, буде принуђен Владика Петар I. (1899. год.) правителству народа предложити, да ако се велико крвопролиће неузапти, он ће бити принуђен између свога народа удалити се, да невољно станѣ свое браће, своіе-

ма очима негледа. Главарима одвећ неповольно и жалостно пане на срце ово предложенѣ свога мудрог владоца, помисле и реку, да ће ціели народ, као дѣца без свог оца, уцвѣлѣти остати и найвећой бѣди у наручія пасти; зато учине обшти главареки збор, те сагласно заключе, да ће точно по установлѣном закону судити, као што се из слѣдуюћег подлиног писма видити може: „Мы народъ Черногорскій и Брдскій покровителствуемъ отъ Его Императорскаго Величества самодержца всероссійскаго, собрани на обичномъ мѣстѣ при резиденци цетинской, столицы нашего Герцога Георгія Черноевича, на коегось пресѣклась фамилія Черноевичевъ, а мы остались подъ управленіемъ Черногорскаго Митрополита и его пріемниковъ, чуюћи отъ великаго господина нашего Митрополита Петра Петровича Россійскаго кавалера да оставить насъ хотя, если мы не бы пресѣкли между нами кровпролитіе и междусобну брань; того ради изъ принужденія особливо для пресѣченія далшаго зла, съ согласія нашего выбрасмо недесеть чиновначальниковъ ниже помянутыхъ*) надъ нами быть правителями, даюћи имъ полномочіе судить Черногорцу и Берђанину малому и великому, по закону отъ насъ поставленому года 1798. Октомврія 18. числа.“

*) На овом писму ніесам нашао напoминяюће подлисе, ако неће бити написано на другомъ комъ акту, будући се обично акта двоструко саставляю.

Владика почне опет са своим неуспиним трудом за свой народ и мило отечество старати се. У истой овой години опреми штедри Император Пава средством слѣдуюће високе Граммате царску милост за помоћ юначком горском народу :

*„Божією Поспѣшествующею Милостію
Мы Павелъ Первый Императоръ и Самодержецъ Всероссійскій и пр. и пр. и пр.*

Преосвященному Господину Митрополиту и Благороднымъ и почтеннымъ Господамъ Губернаторамъ Воеводамъ, Князьямъ и Сердарямъ и инымъ духовнымъ и мирскимъ чиномъ начальникомъ, такожъ и всему народу Черногорской и Бердской Славеносербскихъ Областей Наша Императорская Милость и благоволеніе. Снисходя на прошенія Ваши присланныя къ Намъ отъ 19-го Маія прошлаго года чрезъ Архимандрита Вукотича всемилостивѣйше соизволяемъ подтвердить какъ прежде послѣдовавшія отъ высокославныхъ Предковъ Нашихъ Граммотъ къ Черногорскому Народу, такъ и изъявленное Нами благоволеніе Наше оному въ отправленной предъ симъ Нашей Граммотъ. Непологаемъ Мы чтобъ со стороны Римскаго Императора и Порты Отоманской могли чинимы быть Вамъ какія либо притѣсненія въ законныхъ правахъ Вашихъ, о чемъ Мы тщася о Благостояніи Вашемъ, повелѣли посланику Нашему въ Вѣнѣ и Министру въ Константинополь, къ упомянутымъ державамъ отозваться; касательно же необузданности смѣшныхъ народовъ, коихъ единое бойство безъ всякаго свѣдѣнія и участія правительство ихъ, на послушенія побуждать можетъ, несомнѣваемся Мы чтобъ воинство черногорское по храбрости и единомыслию своему укрѣпленныхъ управленіемъ не были съ успѣхомъ отвращаемы. Впротчемъ тѣмъ менѣе

можете вы теперь подвержены быть какой либо опасности и по тому еще что флотъ Нашъ обитающіеся нынѣ въ средиземномъ морѣ для дѣйствіи Народа покушающагося вездѣ изстреблять законныя правленія, и что еще больше ищущаго вредить вѣрѣ христіанской не оставить въ нуждѣ всякую дать Вамъ помощь; *) въ изъявленіе же сугубаго Монаршаго Нашего благоволенія къ Народу черногорскому Мы всемилостивѣйше повелѣли изъ казны Нашей производить Вамъ съ 1-го Генваря сего 1799-го Года впредь по истеченіи каждаго Года по тысячѣ червонныхъ, предполагая что оныя обращаемы будутъ на общенародныя надобности, и наипаче на всякія полезныя заведенія, кои утверждая въ народѣ христіанскія добродѣтели и доставляя оному оросвѣщеніе споспѣшествовать будутъ неминуемо благосостоянію земли, въ разсужденіи же изъявленнаго Нами на прочіе прошенія ваши всемилостивѣйшаго благоволенія Нашего, Мы повелѣли Нашему вице канцлеру дѣйствительному тайному совѣтнику Кочубею объ оному васъ увѣдомить. Во увѣренія чего Мы сію Грамоту собственноручно подписавъ, Государственную печатью утвердить повелѣли.

Дано въ Санктпетербургѣ лѣта отъ рождества христова 1799-го Года Генваря „11„ дня, а Государствованія Нашего въ третіе.

(М. П.) *Павелъ с. р.*

Вице Канцлеръ *Викторъ Кочубей.*“

Владика Петар заедно с главарима од све Црнегоре и Брда, примивши ову Грамату, торжествовао е с радостѣу, и држао е себе и свой

*) Овако свой за свога имаде бригу и обнадеждуе народ високом топлом царском вольом и жельом.

народ за найсрећниег, кад види прилику, да се и у колико може бѣдно станѣ у оскудици живећег народа поправити. Тешко двоструко бремене и непомирима борба нѣгове внутрености и црногорског народа, у каквом е степену жалости била, то само едини Бог и нѣгова светињом начертана душа могла е знати. Ние се отечестволюбиви син нигда жртвовао, нити ће се жртвовати и едан за свой народ као што е Петар. Он е свуда кроз народ пролазио и исти обучавао у страху божіему и добродѣтели. И само е свое здравлѣ дневнонѣном радњом за свой народ, изгубіо. Велико нѣгово одушевленѣ и тежня благостоянія народног, може се из слѣдуюћег писма своеручно писаног видити, кое е он у народ разаслао:

*„Петр Божією милостію православны
Митрополитѣ и кавалерѣ Россійски.*

Знате, како самъ вама и свиѣма Црногорцима вазда и на свако мѣсто говорио молећи свакога и заклинаюћи, да у мирѣ и слогу међу собомъ живите, и колико самъ труда и муке одъ почетка до сада претрию, то само едини Богъ знаде; и све радећи за общте народно добро и слободу безъ никакве хиле и лукавства, како съ правіемъ и чистіемъ срцемъ желећи видѣти васъ и осталу мою браћу отъ непріятельскогъ ярма и зулума ослобођене. Ниесамъ искао мое собствене користи и теченѣ, него самъ оставіо цркве и манастире, и све црковне и манастирске домаће полове. Заборавіо самъ и мою душу и мое здравлѣ, а приѣнуо за васъ и за другу браћу Црногорце, да неизгубите, него да уздржите свое поштенѣ и славу, и да

утврдите вашу предрагу вольность и свободу, кою ви є Богъ даровао мимо свакога народа у свіету, да ви туђинъ не господи и несаповіеда, и да ніе Господарь одъ вашієхъ животахъ, женахъ и ђеце и отъ вашего имућа и домовахъ, но ви сами да поставите себе из договора уредбе и законе отъ вашего владаня и суда, по коєму можете злога чойка и непослушнога кастигати, пакъ се у слободи дичити и живѣти међу собомъ како браћа мирно, поштено, без инада и сваке мрзости; али ево жалости и несреће велике, што я невидимъ, да ви ово свое добро любите, нити вашу вольность и свободу познати хоћете, кою ако еданпутъ изгубите отъ своего непослуха и злочинства, онда ће те сиоминяти мое ріечи и виђети, єсамъ ли право говорію, и єсамъ ли за обште народно добро ваше и свега народа нашего радію; али ће то бити у невриеме, ка ви неће паметь ништа валяти. Ово я неговоримъ само вама Брђанима, него и свима Црногорцима єднако; еръ знамъ што є слобода и што є темель отъ свакога добра на овоме свіету; а знадемъ и што є робство и неволя или сужанство и ярамъ туђи оному, кои га носи.

Друго ви неостає, него да одъ зла престанете, и да се помирите како најскоріє и најболъ знате, пакъ да нећерате свою браћу христіане, кои су подъ турско копито, и да имъ повратите нѣјове плаћнове, коє сте имъ неправедно уграбили, да ве сиротиня не куне и да зло од Бога на себе недочекате. А ето шалѣмъ тамо Господу главаре и судце, да се съ вама виде и разговоре, и да очисте смутнѣ и зађевице, коє нађу у ваша мѣста, и да потврде стегу и єдинство међу свіємъ народомъ. Тога ради свакога молимъ и страшніємъ именовъ божіємъ заклинамъ промислите за свое добро и послушате, што ви судъ и ваши главари реку и осуде, како изъ свое душе познаду, најпослѣ правично, неносите злomu и пакостному чойку хайтеръ

и нечините како є мило, но такве глобите и кастигайте, да се зло нечини, а што є до садъ было, то радите смирить, и кога видите, да є зло безъ неволѣ учинію, отъ силе и отъ свое опачине, тога и кастигомъ покарайте, и будите сви супротиву онога, кои послухъ и слогу размеѣе. Я желимъ да вазда наша браћа изъ нашего народа буду у нашу землю судци, и да оны, кои буду на то мѣсто изъ договора общетга поставлѣни, владаю народомъ и управляю по начину разумно и да свеѣрь выше слава, честь и слобода и благополучіе ваше обѣено у миръ и у слогу вашу среѣно и честито расте, и да ово дѣци вашей накомъ себе оставите, нека она имена ваша у віеки хвале и превозносе, и нека могутъ радостнимъ гласомъ говорити: „О! блаженный отцы! о славный родители, наши великій витезы и честитій юнацы! блажена и преблажена витежка дѣла ваша, блажене утробе, коє су васъ родиле, и сосце, коє су васъ доиле! Вы сте угасили мешдусобну рать и кровопролиѣе, вы сте поставили миръ и тишину у своя мѣста, вы сте укрѣпили слогу и единство меѣу народомъ, и вы сте намъ дохранили и оставили дражайшу вольность и слободу; а мы ѣємо предраго име ваше у памети и у сердцама наша съ нийвеѣшимъ благодареніемъ до гроба носити и сыновомъ нашимъ отъ рода у родъ оставляти, нека име и слава ваша будетъ безсмертна.“

„Ево, мои драги юнацы! што я желимъ! Ево, зашто се трудимъ непрестано, и зашто мою душу и здравлѣ полажемъ! Ево, зашто самъ добыю неизброе-не неприятелѣ, и ево, познаете, у чемъ ваша среѣна и вѣчно добро и благополучіе стои! Садъ, ако неѣете ово любити, миловати и држати, и за ово свіемъ сердцемъ и волюмъ и са своимъ якости пріенути, вы ѣете были сами себе и своей дѣци самовольни крвницы и вѣчный злотвори и мучители; а я у то, ка-

ко предъ Богомъ, тако и предъ цѣлимъ свѣтомъ не-
хоѹ имати діела, кои остаемъ вашъ доброжелатель,

Фебр. 23. год. 1800, на Станѣвиће.

Владика Петаръ с. р.“

Овако е он свагда и зборіо и творіо, и
нѣгово е управляѣ са овим неависимим гор-
ским народом безпримѣрно и похвално. Из са-
мог овог писма види се, да он сам одобрава и
подпомаже народовластіе, али подразумѣваюћи
у том поредак, братску свезу и любов и у
сваком смислу еднаку правду сваком, цѣнећи
равноправност као најспасоносноє средство за
свој народ, — У оваковим мучним обстоя-
тельствама морао е сам своіом личности у сва-
ко мѣсто међу народ ићи и исти у слогу и
единство приводити. Угњѣтаванѣ нечег од ячег
у сусѣдной земљи Боки Которской, коя е у
аустриской области, принуди Владика Петра на
честе жалбе слѣдуюће писмо Грблянима писа-
ти; кое гласи овако:

„Неописано тиранство и самосилность Вашіехъ
деспотахъ, а навлащито Бошковића и Любановића,
будући се сваки день више простирало на уграбленіе
туђіехъ земаляхъ и нихова сиромашкога имућа, при-
нуди мнозину изъ Ваше комунитади просити у вер-
ховнога одъ провинціе заповѣдника господина Генера-
ла Бради обрану и правосудіе верху ниховога жа-
лоснога бића. Ненаходећи икаква милосердія, ни утѣ-
хе принуђени быше съ горкіемъ плачемъ и сузами
приходити къ мене како духовному своему Пастору,
молећи ме и заклинаюћи ранамъ Христовимъ, или да

ихъ препоручимъ реченому заповѣднику еда бы се смиловао на ныхове правице погледати, и достойно правосудіе учинити, оли да ихъ пуцимъ преко Црнегоре съ женомъ и дѣцомъ у турску землю бѣжати.

У овакве жалосне згоде не бы могло мыслимъ ни само варварско сердце остати да неоћути у себе по чловѣчеству неко уврѣѣнѣ и болестъ гледаюћи ныхове сузе, и слушаюћи ныхове тешке муке и неволю кое су подъ ярамъ кнежевски терпѣли. Я самъ размишляю верху мое пастирске дужности, и верху свега што бы се догодило кадъ бы они у Турску землю пошли, и ніесамъ допуштію да пођу, међу тиѣмъ мое препоруке до ѣнералске власти ніесу престале ходити, но не будући ѣсарокралѣвски законы, него которски надъ Вами, ходили су безкорисно. Ваши новцы кое су Ваши Десноти изъ Вашѣга кервавога зноя изъ Вашіѣхъ мозоляхъ изтіѣщали, єсу найвише неприѣтели Ваши, и тако Вамъ неостає друго како междусобни миръ, любовь и тишина обѣена, докле Ваши праведни разлози изиду предъ ѣсарокралѣвскимъ дворомъ одъ коега се Ви истинито надате правосудію милости и покровителству; у толико свакога молимъ и Богомъ заклињмъ, да не бы кои' икакве смутнѣ чинію или єданъ другога за какву малу оли велику стваръ позивао, него све да оставите да нове кралѣвске заповѣди и уредбе одъ суда и правде, иза тога быѣе свакому слободно приносити свое разлоге предъ кралѣвскимъ судомъ, а не предъ которскіѣмъ, кои изванъ сребра и злата, и собствене свое користи ниучемъ правице ненаходе. Я знамъ да Васъ Десноти Ваши и которска властела називаю ребѣлама, будући су сами ребѣли и даве и страше комесаромъ, а сами се отъ нѣга тресу и плаше, боѣћи се своіѣхъ дѣлахъ, дай Боже да дође и комесаръ, а свима како они говоре то ѣе быти Ваша обрана и среѣна; у толико Васъ опетъ Архипастирски совѣтуѣмъ да будете

у любви, и у сваки пощени начинъ са свакимъ мирно, въ прочемъ остаемъ

На Станѣвиће Юлія

1802. года.

Вашъ доброжелатель

Владика Петаръ с. р.“

1803. год. крене се са неколико главара Владика Петар у Острог и ту пребуде неко вріеме, призиваюћи народ око себе и приводећи га у єдинство и братску слогу. Он по даной му од Бога сили духа и разума приведе и помири у крайньої мрзости и закрваљности бивши народ. Разселѣни будући Требѣшани пріе неколике године од Турка кои су сву Требѣсу сажегли; добѣже Требѣшани у Брда и моле Владика, да им у невољи поможе. Владика уцвієлѣним ерцем, неимаюћи средства да им поможе, већ пише Морачанима, да ій препрате до у Тушину, те да се тамо настане.*) По том

*) Писац „Казиваня стари Требѣшана“ на страни 62 и 63 говори о преселяваню Требѣшана у Русію, пак наводи да є Владика Петар чинію запреку нѣовом преселяваню, говорећи: „Владика Петаръ никако ніе ктео скинути съ Ускока свою клетву и пустити ій преко Црнегоре у Рисанъ да иду у Русію. Ово нѣгово заперштєніє имало є слѣдствомъ то, да су половина Требѣшана и сви други Ускоцы остали у Морачи.“ Єли тако Владика Петар поступао, то би се морали и с друге стране увѣрити. Случайно преписао будући єдно писмо из архиве Црногорске, кое се тиче Морачана и Ускока, ђе проклињ на краю

у Ноемвру мѣсецу по онако обитаном зимном времену, крене се заедно са главарима из Острога и дође у Пишере, да би и тамо онаки, међусобног раздора мач заострени, затупио, и народ у единство и любов привео. Бзвехи се дуљ времена у Пиперима и призивајући све ско себе да њ помири; али неки однадици, међу којима е био и тобожњи войвода Иліа Пилетић, отиду у Подгорицу и зашту помоћи у Турака противу свое браће. Предвиђајући Владика ве-

писма оне, кои зло чине, неизостављам га оном приликом саопштити, кое овако гласи:

„Отъ Насъ Владыке Петра Главарима и Старѣшинама, и свиѣма Мѣрачанима и Ускоцима поздравъ и Архипастирское Благословеніе.

Знате како самъ вазда молио Васъ и закли-
ня да међу собомъ мирно живите, и да еданъ
другому пакостъ и зло нечините, пакъ чуемъ
како е покойни Кнезь Радуде намѣстио Петра
Понадића на турску земљу що е онъ держао и
съ договоромъ истога Турчинна чія е то земля
да њму Петаръ дае доходъ како му е и Кнезь
Радуде давао и тако е дао сто грошахъ кесима
Турчинъ, садъ неки Ваши Ускоци хоће да му
ту земљу отму, и да е раздіеле како себе мало
користи могу учинити а њѣга сиромаша разурити
и изагнати да пође безъ стерва, кой храни не
само свою челядь него и братину сирочадь зато;
Васъ молимъ и свакога страшніемъ именемъ Бо-
жіемъ заклинемъ немоте тога сиромаша ѣрати и
ту земљу грабити но се проѣте отъ њѣга и отъ
ѡгове напасти, коц ли неће послушати такви
да е у Господа Бога проклетъ и да му све буде

лику несрећу, која се из овог породити може, принуђен буде за чест рода и имена оружаном силом противу одпадника и домагајуће непријатеља се подићи. Постоян у својој намјери у договору остале с њим десившије се главара пише правителству слѣдујуће писмо:

„Благородна Господо судцы и прочій главары и остала браћо Црногорцы! Ево, како дођосмо у Брда, тако не само Бѣлопавлићи и Пѣшивци, приступише къ нама и судъ прихватише, него и свакій хришћанинъ отъ Ерцеговине управъ до ріеке Таре едва и

проклето и злосрећно а правима и послушнимъ да буде Богъ у помоћ

Вирочемъ остаемъ Вашъ

Марта 14 1790 года доброжелатель

На Станѣвиће. *Владыка Петаръ с. р.*“

Ако є проклетство на крају овог писма изложено, онда се види да Владика ніє из себичности или друге какве мрзости чинію, него из единственог чоєколюбія и правде ради, од кое су се гореименовани удаљавали. Владика ніє имао никакве абсопутне власти да би тиранским бичем зле люде у покорност доводію, него ій є страхом божим настављао на пут истине и христіанске добродѣтели. За ово неможе нико Владикау осудити што он нејач од насртаня и зліє люди брани. Причину писац „Казиваня Требъшана“ ніє шѣео навести, него є тек онако турію у свіет неосновни извод, као да би с тим поступак Владичин оцрнию; али зато имамо доказателства, а тим више, кад би се сва она писма ондашињг времена навела, која є Владика Морачанима и Ускоцима писао.

дочекаше, да кѣ нама дођу; такођеръ и Турци, кои стое у Жупу Нишицку. А кадѣ дођосмо у Пипере, шиясмо люде и кнѣге кѣ Ђурашковићима и оста-ліема Пиперима, кои су отѣ насѣ отступили и у Ту-рака пошли, да се поврате и приступе кѣ нама, да ихѣ умиримо сѣ нѣиховомѣ и нашомѣ браћомѣ Црни-цима и Стіенянима, и оны исперва обећаше, пакѣ ево, на сверху преварише и поћаше у Подгорицу кѣ бегу Османагићу, кои имѣ много лаживога обећава и кнѣ-ге пише, да ће имѣ дати войску на Црице и Стіеня-не, пошто се мы вратимо; а кадѣ бы ова два племе-на разурили, то бы за ову нашу землю было зло ве-лико и несрећа, а сувыше грдило и срамота вѣчна; него браћо за Бога! садѣ оли икадѣ устаните, и кадѣ чуєте машкуле скочите юначки: нека иде Црница и Ріечка и Љшанска нахія и сѣ нѣима Цетиняни, Нѣ-гуши и Ђеклићи на Бери, а остали Катуняни кѣ на-ма, да непушимо Турке у наше границе, него да гра-нице, и мѣста наша утврдимо, а хаине и земаљске издайнике да кастигамо спомоћу божіомѣ, како бу-ду заслужили. Вѣ прочемѣ остаемо ваши доброже-лательи

У Пипере Ноемвра 17. 1803. года.

Владыка Пешарѣ са свомѣ дружиномѣ и са свиема Брђанима, кои ве любезно поздравлямо, и чекамо наречена.“

Правителство по налогу свога Господара, и прочіе главаря объяви народу писмо и сав до-гођай, кое кад Црногорци увиде, скоче на но-ге и крену се против однадника. Увидивши одступници правде, да се оће озбиљно да по-враћа мир и ред, склоне се на законитост. Владика окупивши евуколику наію, те свакога

међусобно помири и по ваздавѣм обичаю, нареди да се братски излюбѣ и заедно еду, бивши међусобни крвници. Потом изда писмено объявленѣ, у ком наређуе, да се ніе нико усудио у наприед о овоме злу и крви подиради и наово узнемиравати под строгом казни. На объявленію етом подписе Владичин, „23 Ноемвра 1803. год. у Бѣлій Пшерекой“. —

Повративши се Владика с осталим главарима у Црногору настоявао е болѣи и чвршѣи поредак установити. Послѣ добивене подпоре од императора *Навла* I. установіо е он договорно с осталим главарима уреди суд и правителство, а по том е желіо установити и училищу ради воспитаваня младежи. Правителство црногорско имаюћи непрекидно отношеніе с Русіем, пошамѣ ове годinne т. е. 1803. свое посланике относительно общенародніе потребности, ондашнѣм руском конзулу Карлу Фонтану; но дошавши у Котор тог ѣремена град Аустриски, поврати іѣ ондашнѣ Аустриско правителство натраг, с тим израженіем, да цар аустриски непризнае црногорско и брдско правителство. А кад е била нужда Аустри 1788. год. признавала е и те како независимост и непобѣдиму храброст црногорску. Црногорци оваке ствари и данас добро памте и веѣе никако да заборавае. Црногорско правителство без сваке гордости пише управителству Боке Которске у име те завистальне вепреке између осталог и ово: „Мы оставляю Губерну Аустриске Ал-

бавіе да се служи по својој воліи нежељајући да насъ возвеличуете, будући е у Бога *величество*, коему стои у воліи *возвисити* или *понизити* нѣгово створање.“ — Помирио будући е великимъ трудомъ свой народ, намисли одморити се и за поправљање свога народа и истогъ станя старати се; но то не бѣше нѣму и нѣговомъ народу судбина опредѣлила, већ непрестано са жалостнимъ обстоятелствама борити се, а с њимъ исто морала е и сва земля судбину несреће діелити.

1803. године налази се у архиви акт под даномъ 16. Окта. у комъ јавно правителство оне судце, кои су преступили закоње мѣре, осуђује и казни и таково казненје објављуе свему народу. Из овогъ се види, да е правителство црногорско, правителство народно и демократично, и све што чини мора свему народу објавити, да народ зна, зашто и како кога осуђују. Исте ове године 16. Августа био е сав народ сазван на общи сабор на Цетинѣ да положи заклетву на законнику. На дан св. Јона положили сви заклетву, да ће строго сваки, установљени закон, слушати и нѣму се повиновати.

Жалостно предидуће вријеме, почне се издалека са својом неугодности навијати, и Владика, невадно принуђен бива, осимъ внутренѣгъ и пограничногъ старанја, са странима и непознатима клеветима борити се. У самомъ почетку 1804. појаве се неугодности и запријеке, кое починју нѣму о глави радити, а средствомъ нѣга и

свему народу. Послѣ нѣговіе великіе подвига, послѣ нѣговог неусипног и у крви окупаног труда, послѣ великог душевног и тѣлесног пожртвованія; послѣ нѣгове толике усрдности и великіе заслуга двору руском; послѣ нѣговог у свіету славом проглашеног мужества, прима за свету награду недостойно гоненіе.

Нѣгов и нѣговог народа непріятель показуе се ође Архимандрит Вучетић, кои в поради свог учинѣног преступка у млетачкой републиканской држави, побѣгао у Црнугору; а Владика сажаливши несрећника прими га под свою обрану од млетачке републике, коя га е шћела смртно казнити. — Почем е пак Владика са своим Црногорцима одржао спрјед напоменуту битку над везиром скадарским Махмут-пашом Бушатліом 1796., опреми поменутог Вучетића у Петроград, *) као свога посланика, да објави Двору рускоме, сјайну побѣду ове шаке юначког народа, и пошалѣ као трофее великом Императору Павлу Првом двіе у сребро оковане пушке, кое су у битки задобите. Ву-

*) Пріе Вучетића дође неки Давидовић прозвани Црноєвић у Петроград, будући е біо чуо знаменити бой и побѣду на Крусаме с Махмут-пашом, те поита и обави руском двору, знајући да ће истом бити мило што пріе ову побѣду сазнати. Тако овај Давидовић приспіе у Петроград, ће од двора добіе медаљу златну; Митрополит кавалерию; а остали црногорски главари медалѣ I. и II. степени.

четић непреда од стране, кои е послао и нѣга и пушке, него од своя, и тако неблагодарни син почне највеће клевете противу свога благодѣтеля ковати. Он дуљим бавленѣм у Петрограду, дотлен лажи свое разпростре, да Император ріеши и опредѣли с Вучетићем и договорника му Графа Ивелића, да пођу у Црногору, давши им Грамату за народ, (која ће се долѣ ниже навести) и пуномоћіе, да Митрополита увате и да га пошлю у Крѣ, ђе е руска флота, а по том у Сибир. Дошли будући у Котор; а Ивелић имајући брата проту у Риеву пође тамо, ђе открие своју опасну намѣру: да Митрополита по високом Императорском налогу низвргне; а мѣсто нѣга двоица да се владоцима народа поставе: Ивелић као началник или ти господар политичног управљања у Црнојгори, а Вучетић као священо лице ціелим духовенством да управља. — Прото познавајући из ближег народ црногореки, и предвиђајући подобним поступком највећу смутню и несрећу, како за властолюбне узурпаторе, тако исто и за ціели народ, непропушти одма о овоме Владiku извѣстити, и уедно му препоручити, да буде на опрезу од овіе посланика.

Ивелић непропушти одма Владики писати, позивајући га да дође у Котор, будући да он имаде Грамоте од покровителствуюћег Двора, које да му преда. Но Владика знајући сплетке, које су за нѣга приуготовљене, нешћене поћи у Котор, изговарајући се, да е Котор град аустри-

ски; а да су посланици високог покровителя свагда долазили у Црнигору, и царске Грамате у столично мѣсто управљаня и Господара народа црногорског доносили. Найпослѣ му пише Владика, да ако се жели с њиме састати, нека дође у црногорски манастир под Маине. Ивелићу такова предлаганя буду одвећ противна, те почне тайно писма у народ разтурати, небили како побуніо народ против Владике, мислећи у таковом метежу најлакше Владики до главе дећи. За савршено увѣренѣ овог неприличног дѣла могу бити свѣдоком слѣдуюћа позивна писма на Црногорске и Брдске главаре, од Ивелића писана, ће се између осталіе подлиніе писама и ово назвали :

„Благородному Господину Сердару Јоку и попу Саву Пламенцима, и свему племену у Болѣвиће, драги поздравъ.

Даемъ вамъ на знанѣ, како самъ дошао овдентъ, посланъ отъ великога Государя царя Императора все-російскаго, отъ коега имамъ за весь народъ височайшу Грамату и заповіедъ, кою имате примити отъ мене. Я объявляю вама ову царску милость, сада в срећна згода за васъ. И зашто мой и вашъ велики Государ Императоръ Александеръ первый истинито е увѣренъ у вашу вѣрность къ престолу російскому, како су были за вазда и ваши старія. Зато како ову кнѣгу примите, пошальте два вѣрна и поштена чойка, кое ви хоѣете, скоіема љу се я разговоритъ о царской заповіеди, кое ће ви они све изъ моіехъ устахъ казатъ, и да сте здраво.

У городу Котору Фебара к дня 1814 года.,

Оваково писмо разаслао е он по свіема наіама, само е у Бѣлопавлиће и Пипере другчіе:

„Отъ мене Генерал Леитенанта Графа Марка Ивелића росінскаго посланика на ове стране, Глагогородному Господину отъ Брдахъ Сердару Михайлу Бошковићу, драги поздравъ.

А по томе, да знашъ, ево има близу три мѣсеца данахъ, да самъ дошао у Которъ и отъ свіехъ нахъ и земљъ доходише предамноу главари и виђоше царску Грамату и примише заповіедъ; али отъ Брдахъ еще нико се предамноу неяви до сада, а Грамата е послана и Брђанима, како и другой земљи; и ако си великога цара Московскаго и желишъ да будешъ подъ нѣгово крыло; како ти ова кнѣга дође, узми собомъ еднога вѣрнаго Московскому цару главара и дођи къ мени у Которъ или у Рисанъ како најпріе можешъ, да віеси инако учинію, ако мыслишъ добра самъ себе и свіема Брђанима да не будутъ у вѣчну погибію, зашто имамъ говоритъ стобомъ о великіема послы. Зашто самъ примію до сада двіе кнѣге, отъ везыра отъ скадра, у кога е на скупъ силна войска, такођеръ и отъ везыра Босанскаго и другіехъ забитахъ отъ Ерцеговине, и да си здраво.

Марта 21. 1804.“

Из овіе писама виде се саме сплетке, кое се односе на побуну и метеж ядног и невиног народа. Неугодно будући ово злосређно поступанъ, Ивелића, црногорском правителству, ступи оно у сагласію са ціелим народом у преписку, те га првим писмом позива да дође у Црнугору. Између многіе писама довольно ће бити едно навести, кое овако гласи:

„Од Црногорског правителства Нѣг. Сіят. Генерал
Леитенанту и Кавалѣру Графу Марку Ивелићу.

ОБЈАВЛЕНІЕ.

Познато е црногорскомѣ правителству да сте ви дошли у Котор, град аустриске области, као посланик од Нѣговог Императорског Величества самодржца цїе-ле Русіе нашега покровителя, да нам објавите високе Грамате, кое садржавају у себи високе монарше милости нашему народу. Ево већ и други мѣсец, како с нестриѣніем очекивамо Ваш долазак, да дођете у наш предѣл и да знамо причину по каквом сте дѣлу дошли. Нама е за чудо, да се Ви толико времена у Котору задржавате, у коему ништа друго чути неможете, него лажи найвишег степена противу нас, која су се код нѣи укорѣнила; они немају никаквіе основніе истина, него само злобе на нас, и то зато, што се нїесмо подвргли нѣјовомѣ двору под покровителство; но како би смо ми могли примити покровителство двора аустриског, кад су наши прадѣдови у вріеме *Петра Великога* под покровителство високог двора руског били, кои е нама свойствен по единовѣрїю и народности, неподвргавати се другомѣ двору под покровителство, кои нити нам е законом ни народношћу сродан, нити икад наш народ на ово пристати може, *) све да би и веће згоде имали, но што сад имамо. Ми се не би нипошто на то сагласили у овим нашим обиталиштама, ђе немамо богатог изобиља, осим пожелане чоечеству слободе, коју су наши прадѣдови собственим своим мужеством и ратоборством и предрагом крвљу прибавили; и ми исту и сад бранимо, да јо не-

*) Неће народ, и ако би шћели истог заступници. Ово може и другіема за примѣр служити. У сваком су смислу Црногорци поштени и поштено мисле.

изгубимо: ер ако изгубимо слободу, нежалимо и живот изгубити, кои е наймилин чоеку. Ние нам познат садашњи долазак Стевана Вучетића, кои се появио у аустријском граду Котору, какве су нѣгове намѣре односително за наш народ; ер видимо да он народ к себи призива, као што нѣгова писма тайним начином у народ послана свѣдоче, која су нама у руке дошла. Из истіе увиђамо, лажљиви, смутљиви, непријатељски и отровни дух Вучетића. Достоинство, којим се користи, получио е од нашег великог Господина Митрополита Петра Петровића, кои га е по својој благосклонности и благоутробности душе, узео под свое покровителство, добѣжао будући из провинције Грбља тад Млетачкой, а сад цесарокралѣвской држави, припадајуће. Правительство млетачко, поискавало е, да за учинѣна злочинства Вучетића најстидниом смрти казни: зато видите преступника и зликовца Вучетића, каква е стидна и богомрска хуленя на наш народ и на нашег обштелюбљеног Архинастира, а нѣговог особитог добродѣтеля навукао. — Републики е учиніо преступак издайнички; у аустријској области различне смутнѣ и буње, а нашему отечеству клевете, овај бѣгунац и изрод рода чоечіег; и зато Вама као рускоме Генералу и кавалеру о вишенписаноме с почитаніем обьявлюемо, да Ви користне и истини сходне мѣре употребите, будући смо ми намѣрили на брзо од нашега народа одправити посланике к *Нѣговом Императорском Величеству* самодржцу ціеле Русіе ради приказиваня о саданѣм нашем новоуреѣеном поредку мира и слоге у народу, и о осталим догађаима, кои су се ође збивали.

На Цетинѣ 1804. Марта 6.“

Почем е ово писмо одправљено Ивелићу; истога дана приуготови и опреми Владика про-

глас на православне християне у Боки-Которской, кои се ође точно ставляя:

„Петръ Божією Милостию православнаго восточнаго исповѣданія Митрополитъ Черногорски, Скендерискій и Приморски, и русіискаго Императорскаго Ордена святаго и великаго князя *Александра Невскаго* кавалеръ.

Благороднымъ и почтеннымъ господамъ, духовнымъ и мирскимъ чинопочиналкамъ, и всѣмъ вообще православно восточнаго исповѣданія въ Епархій нашей живущимъ християномъ о Господѣ здравствовать и радовати се.

„Извѣстность многимъ между вами, а особито Гербальской конунгатади, у каквомъ се быѣу нахоѣаше Стефанъ Вучетиѣъ, када назадъ петнацеть годищахъ добѣжа къ мене изъ монастыра Ластве, а како самъ я нѣга примію и не само отъ нѣгова тужнаго быѣа избавію, него и сувыше на степень Архимандритски узвисію, и народнимъ посланикомъ къ русіискому высочайшему Двору удостоію, то е свіємъ вама добро познато; но како благородной души человекъ све что на выши степень у госноство и у власть излази и колико се у вишему богатству и среѣи находити, толико онъ све веѣе ище приличне нѣговому благородству начини за потврдити свое достоинство благодарніемъ милостию и кроткимъ живленіемъ, а паче благодарнимъ сердцемъ къ своему благодѣтелю; тако се и неблагодарный чоекъ, када се види изъ няскаго быѣа уздигнутъ, ѣе се ніе падао, забораи и Бога и душу, а камоли неѣе забораиѣъ свога благодѣтеля, пакъ на крылима высокоумне или лѣвше реѣи, пребезумне гордости, безобразно летеѣи, како и реченый Вучетиѣъ пакленимъ и отравнимъ духомъ изъ нѣгове утробе дише.

Я неспоминѣмъ клятвопреступногъ Вучетиѣа не-
 благодарность, и смутиѣ що є чинію, будуѣи то цѣли
 народъ отъ Приморя и Црнегоре види и знаде, кое се
 ніе устидію противу исте свое совѣсти измислити за
 омразитъ мене и любезно мое отечество при высо-
 чайшему Императорскому Двору, коему смо съ непо-
 колебимомъ вѣрносћу у деведесетъ и три годища при
 свакой потребной згоди нашѣмъ трудомъ и крвлю
 усердно служили, а и у навриедъ служити желимо;
 али верху свега тога имаде Богъ и нашъ всемилос-
 стивѣйшій царъ и покровитель Александеръ первый
 судити, но у толико ни я, ни ти Господа общенарод-
 ного правительства нашего, неможемо и неѣмо тер-
 пѣти то, што онъ Вучетиѣ будуѣи се открью явнимъ
 издайникомъ и неприѣтелѣмъ цѣлога народа нашего
 непрестав различитѣмъ начинама и день и ноѣ уно-
 сити у нашу землю превелике смутиѣ и неслогу за
 разорити нашъ обѣеный миръ и тишину, и за наостритъ
 мечъ отъ междусѣбне рати, кои самъ и иза моего не-
 описаного труда накомъ шестнаестъ годищахъ, при
 помоѣи Бошѣей съ моѣмъ браѣмъ главарыма затупію.
 Тога ради онъ Вучетиѣ само названи Вукотиѣ, по
 сили законахъ церковнѣхъ властію намъ отъ Бога
 данною, лишается и єсть лишенъ архимандритскога
 званія, такоѣръ священническаго, діаконскога и полъ
 діаконскога и калуѣерскога чина, на такви начинъ, да
 онъ, уподобивши се Юди предателю, оглашенный зло-
 дѣй, остає по данасъ изверженъ измеѣу священниче-
 ского реда и дружества свезанъ вѣчнимъ проклет-
 ствомъ яко законопреступникъ и явный возмутитель
 народный; зато даklenъ всѣмъ духовнимъ и мірскимъ
 и всѣмъ вообще мужеского и женского пола возлю-
 бленнымъ христіаномъ и христіяницамъ у свой Епар-
 хій нашей объявленіє чинимъ и архипастирскій подъ
 жестокимъ проклетствомъ говоримъ, да не бы кои
 вишенеменутоме растриженику Вучетиѣу икакѣ по-
 чести и стимуанце священническе учинію, или отъ нѣга

благословенія примію, или икаква дружба и договора явнога или потайнога съ нимъ имаю, него се укланятъ отъ нѣга како отъ кривоклетника, и злонаравнога смутливца, кои немысли друго, нако да съ лажима утврди свою срећу верхъ несреће и срамоте свега нашего народа, како е то свакому отворено видѣти.

Вирочемъ препоручуюћи васъ милостивому покровительству Божию, остаемъ вашъ истинный доброжелатель

На Станъвиће Марта 6. дня 1804. года.

П. Петровиѣ с. р.

Разглашуюћи Ивелиѣ свакояка потвараня противъ Владике, нѣ могло правительство таково што префутати, веѣ на ново пише Ивелиѣу у име свега овако:

*Пригородско и Брдско правительство
Генералъ Леитианту и кавалѣру
Марку Ивелиѣу. —*

Послѣднимъ отношеніемъ явилисмо Вамъ, да би сте Ви найпріе, ѣе за благоразсудите с нашимъ Господиномъ Митрополитомъ састали се и посавѣтовали, о свему ононе, што е Вама од високогъ Двора наложено, и послѣ того на народной скупщини объяв учинили а високе царске заповѣди нама преко нашего Архипастира объявили, да се високе заповѣди испуне. Незнамо, зашто Ви на означеномъ мѣсту с нашимъ архипистиромъ неохете имати састанка, а разглашуете, на іош некіема и писмено объявуете, да ѣе те нашъ народъ, вато, што Васъ неслуша, с войскомъ трію царства разурити. Такіема пріетіяма Ви нечините ни славе ни

поштена своје цару а нашему наймилостивіему покровителю, него оваквим разглашаванъм славу великога цара прините. Цар високославніе Руса, страшна е царства побѣдіе: Персіи закон предписао; Цариград у стра и дрктеж привео; Сармате побѣдіо и раздѣліо; Швецію и Данію у дубоко ђутанъ тиснуо, и осталиема силама страх и тренет задао! — Зар ће на нас горске обитателъ и своє едновѣрне и заслужене синове, шћети стасти у савез (с друга два царства) и нас разурити?! — Ваше поискаванъ за прах, од кога смо ми тридесет бачава примили, даровано нам високом Грамматом блаженопочившег цара Павла I., и за олово, од чега ми ништа примили ніесмо, и томе се без ліека чудимо. Ви разглашуете, да е нама дато том Граматом за наше собствене користи сваке године 1000 дуката: за двіе године наметнуте су биле мѣначе (вексле) те ніесмо ништи примили. Сувише пак разглашуете, како е наш велики Господин Митрополит у вріеме нѣговог бавленя 1785. год. у Петрограду біо под затвором и из предѣла Руске границе изгнан. Оваково ваше изражаванъ, велику е нама учинило увріеду; будући наш г. Митрополит нигда се зато жаліо ніе, чувајући нас, да не би народ Црногорски и Брдски жалост (кроз такови за нѣга невини случаи) к престолу рускоме имали; будући е он при свакој згоди на јавној скупштини, и на сваком мѣсту обучавао народ у вѣрности и усрдности Нѣг. цар. Велич. самодржцу рускоме. У почетку Вашег долазка у цесарокралѣвски град Котор, пребацивалисте нама за побѣду арбанашког наше; грдилисте наше међу нама уређено правителство, суд и уређењ по нашему присвоеному праву, по коему ми од наше праѣдова имамо слободу, по слободи нашега благородства, изнализити и радити оно, што е користоно за наш народ; ту се неможе нико са стране мѣшати, што се управитиче, осим наши рођени Црногорци. Ви сте многе Црногорце заштиткивали, зашто они послане медалъ

неупотребляваю и не носе, како се пристои. На ово одговарамо, да примљивіе златніе и сребреніе медаліа има само 44, кое се у цѣлости хране, и по сад ће бити на обичном мѣсту и давати се неће, без одличніе заслуга: а у случаю ратоборства, и отличія против непріятеља, ал' и у то врѣме са сагласіем правителства и цѣлог воинства, само заслуженіема могу бити подарене. Без подобніе случаева, медалъ се немогу ником давати; зашто: какво є свойсдво овога народа, кад би оне биле раздаване без подобніе одликованія, то би као што є више речене, послѣдовало велико крвопролиће, и сви они, кои би медалъ добили, пропали би; дакле по овим причинама оне се немогу раздавати. Питалисте и за ово: Добіяюди Црногорци од поменуते 1000 дуката, која се нашему правителству шалъ, и колико, и ко се с њима користи? Имамо чест Вама јавити, да оно 1000 дуката ніе на раздаванъ високом Граматом дано, него на общенародну корист допуштено. Народ црногорски и брдски са сагласіем нашега Архипастира употребљава поменуते новце на общту народну корист, од кои се рачун до послѣднѣ копѣйке при истечаю сваке године цѣломе народу на общему сабору предлага и народом потврђуе. Ми ніесмо више примили, но три хиљаде, и зато точни разход и приход знамо. — Ви зактевате, да би дун Франьо Долци, кои се налази у дому нашег Архипастира біо прогнан изван наше црногорске границе поради нѣговіе злочинства, која се на нѣга подозрѣваю, као да би он с црногорскіема непріятељима имао прениску, и да би вѣрни народ испод покровителства нѣговог царског Величества отргао. Найпокорніе Вас мољемо, да би сте нама саобштили нѣгове преписке, кое треба да буду на руски език преведене; ми ћемо исте прилѣжно прегледати и знати, каква су злочеста вліанія, Долца, или притезанія страніе власти за нас; будући нама до сад о овоме ништа познато ніе, пак ћемо, увѣривши се, онда за

такве преступке, кои нам найвише вріеда приніети могу, нѣга народном суду предати, и онда судити му по закону на тай случай изданом. Ви сте некіема лаживцима говорили, да разгласе по народу неправедно умишляе с неприятелима на нашег Архипастира, као да би он за 25000 дуката другой потенци наш народ продао. Ми народ црногорски и брдски овоме невѣруемо, да би то ціели свіет засвѣдоčio; ер е он нама од нѣгове младости у чести и доброй савѣсти довольно познат; да нема богатства у свіету, на кое би се он преварио, да прода свое отечество, на шта више иновѣрной потенцій, то, што неможе бити нигда. Ви сте се пред многіема Црногорцима хвалили, да ће те, кад ступите у наше предѣле неке Црногорце смрћу казнити и вѣшати. Таква неприятна намѣрavanja с Црногорцима требало би да ви то у тайноћи храните, а неразглашивати прие, но што се власт у шаке добіе. Ви сте заборавили свойство народа црногорског, да би ко са стране могао доћи међу нас и учинити се нашим Господаром и нас казнити, тай би био изложен великой погибели свог живота. Ви призивате неке Црногорце из Црничке наіе, у којой су седам племена, у поколь (сраженіе) подстрекавате, да би и друга племена у том бою помагала, а кои би се несклонію ратовати против своег еднокрвие и едновѣрне браће, тога да ћете Ви по Вашему доласку у Црну-гору казнити. Ови Ваши поступци зар су сходни поштенію генерала високославніе Руса? и да ли е свойственно политики? Ми никако невѣруемо, да би од високог двора такве наредбе Вама биле дате, да би у народу, кои е вѣран и заслужан Двору руском произвели страшне смутнѣ и међусибно крвопролиће. Треба Вам добро пазити, какав ће свршетак слѣдовати за Вас за таква недопуштена предузимања. Ми смо злочинства судом и расправом саданѣг правительства, прекратили, а Ви оћете да разурите наше спокойство. Нама е добро познато да Ви имате сношенѣ с Турци-

ма; у оваковом случаю, да Ви болъ пажнѣ на себе обратите, ер ако Ви тако далѣ поступали будете, оговараѣте високом Двору: правда и истина има у свое вріеме првенство и награду, а лаж мора под вѣчным стыдом остати. Ако Ви имате од Нѣг. ц. Вел. нашег наймилостивіег покровителя какве заповѣди за нас, изволте нашем правительству писмено саобштити, без сумнѣ правительство ће се старати наймогуће све испунити. Може бити, да би смо се ми сагласили Вас примити и слушати и виѣти те милости, кое сте Ви нама шѣли явити; но по причинама Вашег бавленя и саобраштеня Ваша с явним нашим неприятельима и клеветницима, неможемо никакве милости ни заповѣди кроз ваше устмене заповѣди у овом случаю примати. Ви у Вашим писмима являте, да ѣте Ви окружени будући истинном за оправданѣ наше и нашег Архипастира Нѣг. ц. Вел. представити, да не би он под найвећу царску лютост, а наш народ найвећой несрећи подпао.

Нашему народу веѣа несреѣа бити неможе, него по неправедном оговараню сносити високу царску немилост. Имамо чест увѣрити Вас и о овоме, да ће правительство црногорско и брдско о свіема овдашніема догаѣаима и Вашим однашаньма обстоятелно описати представлѣнѣ за царску колегію иностраніе діела и опремиѣемо нарочито по нашіема повѣреницима к царском Генералном Конзулу пребиваюћем у Дубровнику поради доставляня у поменуту колегію иностраніе дѣла. Док непримило рѣшенѣ, изволте нас у тишини и спокойству оставити; а ми ћемо се угледати на ваше поступке, и би ћемо као и до сад вѣрни и услужни Нѣг. цар. Велич. и постоянни у нашем положаю и предлаганьма. Остаемо с истиним нашим високим почитованьм и савршеном преданошћу.

На Цетинѣ 1. Мая 1804 год.

Губернатор *Вуко Радонѣ с. р.*^а

Послѣ овог слѣдую поднися свію Сердара, Войвода и осталіе главара од све Црнегоре и Брда.

При наваѣаню осталіе писама овогодишнѣхъ переписке с Ивелићемъ, вріедно ће бити приложити оѣе и правителствено писмо, у ком се ціело описаніе Вучетића налази. Переписка е сваколика на рускомъ езикѣ; зато од свію писама ово едно ставлямъ у ономъ езикѣ у комъ е писано.

*«Бго Сіятелству Генералъ Лейтнанту
Ивеличу. Описаніе похождения бывшаго
Архимандрита а нынѣхъ рострига Сте-
пана Вучетича.*

Бывшіи нашъ Черногорскій Архимандритъ а нынѣхъ рострига Вучетичъ; сообщаемъ Вашему сіятелству обстоятельно сего походовъ; урожденецъ онъ былъ бывшаго владѣнія Венеціанскаго, въ провинци приморской въ Герблѣ, рукоположенъ попомъ при дворѣ Архіерейскомъ въ церкви катедральной названой святой Троицы на Станевиче; послѣ того скоримъ времени, пожелавъ онъ чина монашескаго со страшною клятвою обѣщаваясь предъ Богомъ, что онъ недля чего иного въ чинъ монашескій вступать хотить; но единственно ради спасенія своей души, и сего ради оставилъ свою законную жену, которая и нынѣхъ въ живыхъ находится, принялъ чинъ монашески въ монастырь подъ Ластвою называемомъ; а когда Ваше сіятелство въ прошломъ 1788-мъ году, прибыли въ сей край, для обнародованія здѣшнему Народу Высочайшихъ манифестовъ да бы приняли Христіани оружіе противу порти Оттоманской, въ то время онъ Вучетичъ являсь у Вашего Сіятелства, и принявъ на-

ставленіе, старался своимъ внушеніемъ, наwerbenъ желающихъ воевать противъ Турковъ, а служить на военныхъ кораблей российскихъ, удалось ли ему въ томъ или внять Вашему Сіятелству болѣе извѣстно всемъ узнавъ правительство Венеціанско поискать начало его да бы по имавши казнить его, будучи онъ въ такихъ тѣсныхъ обстоятельствахъ, принужденъ былъ къ намъ въ Черную Гору прибѣгнуть, для избѣжанія казни. Господинъ нашъ Митрополитъ ему по челоуколюбію свойственному, и во уваженіе его услугъ, кой онъ Двору Россійскому старался учинити, и подвергалъ свою жизнь рызиду, принялъ его въ свой домъ почтено, послѣ сего возимъ непремѣнное желаніе, поити въ Россію, по его надобности собственной, прося нашего Архипастыря, да бы снабдивъ его паспортомъ на свободномъ проездѣ; хотя и нежелалось, однакъ видя въ неполученіи желаемого то онъ самъ себя или задавить или оставя священномонашескіи чинъ въ солдати впишется и на поруганіе будетъ чину монашескому Высокопресвященнѣйшіи Архипастырѣ нашъ охраняя его отъ такой непріязни видалъ ему желаеми паспортъ своимъ онъ и отправился въ Россію съ нѣсколко времени потхавъ въ оной, и напрося тамо разныхъ книгъ церковны и вещей, возвратясь по томъ обратно въ свою родбину и пристановясь братьевъ своихъ; коль скоро Гербальскіе бывшіе старые князя уведомились сего Вучетича прибыти нали требовать отъ его, а особливо князь Воинъ книгъ и вещи, на монастырь свои онъ несогласился требованія ихъ удовлетворить, и сего ради оныя князя весьма озлобились, стали его гонять, отъ князей прибѣгъ наки къ нашему Архипастырю, онъ благоволилъ дать ему Вучетичу въ своемъ домѣ прибѣжище, яко утѣсняемому отъ сильныхъ его непріятелей, когда же послѣдовала народу нашему надобность къ Двору высочайшему посылать о народныхъ дѣлахъ депутатовъ, мы его съ согласія нашего Архипастыря избравъ

депутатомъ, испервѣ онъ въ церкви предъ престоломъ божымъ учиня присягу, кленясь страшнымъ именемъ Господнимъ и святѣйшими тайнами, кой онъ получилъ отъ нашей церкви священнодѣйствовать, что будетъ въ пользу нашему Народу и Архипастирю своему служить вѣрно и нелицемѣрно, и по сему онъ отъ правленія въ Россію и по окончаніи дѣлъ ему порученія возвратяся обратно пребывалъ пристойно; а когда въ торично по дѣламъ же народнымъ бывъ отъправленъ въ Россію, въ то время при отправкѣ въ одобренія его произведенъ въ чинъ Архимандрита, и по окончаніи порученныхъ ему дѣлъ возвратитъ изъ Россіи покалось похождение его весьма гордое, и чину его непристойное, а сверхъ того начавъ онъ упражнялся въ торговли чести его неблагопристойно, хотя нашъ Господинъ Митрополитъ чинилъ ему духовныя увѣщанія, да бы преставъ упражнялся такъ непозволено чину его дѣлъ, онъ о томъ ни малѣйшаго вниманія нехотя имѣть, а слѣдовалъ стремленія страстей своихъ всему Народу Гербальскому совершенно извѣстно чрезъ его, что паденіемъ князьямъ Гербаль послѣдовавъ, и что онъ Вучетичъ бывъ предводитель тѣмъ Гербальмъ, кой бывъ отъ князя Воина обиженъ, Вучетичъ желая свою обыду и своихъ братьевъ князю Воину отъмстить, и по сему все сподоби противу его онизложими употребилъ въ прошломъ же годѣ, по повелѣніи Господина Митрополита, опровержая онъ Россійскаго Конзула, въ городъ Которъ, по обытій конзулскомъ въ Рагузу, онъ Вучетичъ дня три пребывъ въ Которѣ согласяся съ нашими величайшими недоброхотами властелами которскими и комендатомъ, здѣлавъ сними комплотъ вымислилъ противу совѣсти разныя клеветы на насъ и нашего Архипастира, да бы обмарить предъ престоломъ Высокомонаршимъ Россійскимъ, и Дворомъ Австрискимъ, изърыкался спопраніемъ совѣсти, подъ присягою неспособавъ и ненаставлявъ никого и низложили князя Воина полѣстясъ на

объщанія которскихъ Властей, что они пособлять ему быть Архіереємъ клеветою успѣтъ онъ Вучетичъ низложить нашего Архипастира, по учиненіи комплота лживаго возвратясь на Станевичъ изтребовать отъ Нашего Господина Митрополита на свободной проѣздъ въ Россію паспортъ, и одобрителная онемъ кому онъ желалъ писми, по odbyтіи въ три дни известясь Господинъ Митрополитъ о зломъ его Вучетича намѣреніи и клятвопреступленіи: кому слѣдовало далъ знать да бы ему проѣздъ въ Россію воспященъ, но он поскорѣе сызкая оказію кораблемъ отиравился путь свой, очемъ Господинъ Митрополитъ нашъ представилъ и Государю Императору о его машеничестве да бы высланъ былъ внѣ предѣловъ Россійскихъ; когда же Ваше Сіятельство прибывъ въ Которъ Городъ владенія Аувстрискаго въ купъ съ Вами и Вучетичъ явясъ съ великою гордостію, понося нашего Архипастира всякимъ злорѣчіемъ, произнося похвалки, что онъ его связавши веркою за шію повлечетъ въ Сибирь, между тѣмъ вліяніе простираетъ въ народъ да бы возмуть оной разрушить наше спокойствіе и увести междусобное кроволіе понося Архипастира нашего яко бы онъ неправославными Архіереями въ санъ Архіерейскіи посвященъ, и клеветать на его будно бы святѣйше Мурро въ руки инога исповѣданія религіи предалъ, Оное святѣйшее мурро при домъ Архіерейскомъ, въ пристойномъ мѣстѣ въ томъ самомъ сосудѣ въ которомъ оное прислано хранится, и о святыхъ антимисахъ клевету онъ Вучетичъ сѣялъ яко себы отдани иновернимъ на поруганіе. Мы правительство Черногорское и Бердское для точнаго утврєнія свидѣтельствую некаясь руками, видя въ цѣлости хранимія антимицы, а нѣкоторыя отданы въ церкви гдѣ потребно было, и другіе страшнія и мерскія злосвидѣнія несправедливія на нашего Архипастира, износя блядословиль, за такіа злодѣйскія притязанія и клеветъ изриганія, настоямъ мы народъ Черногорской и Бердской у нашего Архипастира,

чтобъ онъ его яко клеветника и клятвопреступника и возмутителя, и за другіе многіе его непорядки лишелъ тѣхъ чиновъ кои онъ здѣсь о святой церкви нашей чрезъ Архіереевъ получилъ; и по тому и по нинѣ его и по власти Архіерейской по правиламъ церковнымъ лишенъ всѣхъ чиновъ есть онъ Вучетичъ розстриженникъ.

Въ Цетинѣ 1804-го Году Мая 1 дня.

Правлящи должность Губернатора

Вуколай Радоничъ

и все правительство Народа Черногорскаго.

Силетке, односеѣе се на внутреньи раздор народа Црногорског од стране Ивелиѣа и Вучетиѣа, одвеѣ су велике биле. Све су преписке биле іош у некой неизвѣстности, док Ивелиѣ не оѣе наваѣаюѣу царску Грамату и синодални лист у народ распослао. Правительство добіе слѣдуюѣег садржая и у оваквом преводу Грамату :

*„Божією Послѣшествоющею Милостію
Мы Александръ первый Императоръ и
самодержецъ Всероссійскій и пр. и пр. и пр.*

Благородніема и почтеніема славеносрбске области Црногорской и Брдской господи, Губернатору, войводама, кнежевима, Сердарима, такоѣеръ духовніема и мирскіема заповѣдницима наша Императорска милость и благоволеніе.

Приміо самъ по природы славніе првіе нашіехъ царахъ подъ велико покровительство и силу нашу обрану єднога племена, єзыка и вѣре съ нама народъ црногорскій и брдскій и непрестаемо у свака доба ми-

слитъ за добро ваше обраћаюћи мысли наше сачувати Васъ отъ свакихъ злотора, зла и напасти и укротити такођеръ лукаве мысли домаће вашіе душмана, кои живу међу вама; у овой мысли пребываюћи смутіо самъ ее, зашто узнахъ, што су преварили и уловили неколика међу вама господстволубіе изъ туђе землѣ, ваздашньи злотори езыка и вѣре Славенске, и мысле упропаститъ не само слободу црногорску и брдску, но и законъ и ціели вашъ народъ искорѣбити. Желя е Наша одвратити таквыи великій ризикъ и зло одъ васъ, кое Насъ е и побудило отправить у Црногору довѣрену особу у лицу нашего Генераллейтенанта Графа Ивелића съ наредбомъ и заповѣдію да увѣри народъ Црногорскій и Брдскій у свагдашню къ нѣму Нашу милость и да вамъ откріе и каже, стоећу предъ вама погибелъ, ако непослушасте, да вамъ покаже путъ и начинъ напѣвлѣни за вашу срећу и славу. Мы се надамо да ће вазда вѣрный нама народъ Црногорскій и Брдскій приміиће са свіємъ срцемъ у садашнѣ вріеме ову нову милость мысала Нашіехъ за добро свое; и вѣруйте свему, што поменути генералъ Графъ Ивелићъ одъ имени Нашега буде вама говоріо.

Дано у престолный Нашъ градъ светогъ Петра 2-гогъ Октобра години одъ рођеня Христова 1803. Царствованія Нашега треће.

Александръ с. р.“

Графъ Александръ Воронцовъ великій канцлеръ.“

Грамата ова добра е и ніесу се на ню толико срдили, колико на Синодално писмо, кое е исто у преводу, не Владики, но нѣговим неприятелима, послано. Исто синодално писмо од потребе е навести, будући е на ню огромни

одговор саѣдовао. Приемо исто или ти Грамата
глася овако;

*„Божіюмъ Милости Свети привителству-
юще всеросійски Синод.*

*Пресвященнаго Митрополиту Черногорскогъ и Бр-
скогъ народа ПЕТРУ, о Господѣ радоваши се*

Богомъ утврѣена и благочестіемъ украшена и
благіема дневима цвѣтуѣа руска Имперія садржи у се-
би многе и неизброене народе, кои се наслаѣую ми-
ромъ и тишиномъ и изобиліемъ простире премилости-
во свое покровителство свакоме, кои су с ньоме едне
вѣре и закона, а найвыше едноплеменіема народыма,
и оны су среѣни, зашто ѿ држи како свое сынове, и
неки су примили и примаю одъ нѣ вазда материнску
руку помоѣи. — Сва скоро ова благодѣянія и добра
учинила су се и чине се садъ едноплеменоме и едно-
вѣрноме Русіи Славено-србскоме народу, а особито
црногорскоме и брдскоме. Зато су ваздашнѣ попече-
ніе благочестивый великій рускій цары и за билѣгъ
покровительства наймилостивіе даривали и дариваю тай
народъ высокіема царскіема Граматама, и црногорске
цркве у различита времена драгоцѣннима ризама, и за-
то светый управляюѣій Синод руски, ревнуюѣи по при-
мѣру благочестивіе своіе царяхъ ваздашнѣи употреб-
ляваю трудъ за помоѣь народа црногорскогъ и брд-
скогъ, шилаюѣи имъ свето муро, антимиसे и различ-
не поучителне кнѣиге; а садъ съ великомъ жалощѣу
открыло се, да е све вышеречено црногорскіема и брд-
скіема црквама и Владикама учинѣне милости и добра
при Вашой црковной заповѣди и владаню употреблѣ-
на су у зло, дароване одъ великіе рускіе царяхъ дра-
гоцѣне ствари и потребе црковне, предате су у туѣе
руке, у кое се и садъ наоде; и послато Вамъ е одъ

светоꙗ синода Вашъ діо светоꙗ мѣра и стотину антимиса и поучителне кнѣге, ніесте ѿ употребили на користь народну, и народъ зато ништа незнаде; а меѣу тѣмъ є светомъ синоду истинито доказано, како сте Вы свето мѣро истинито примили и тако одъ лѣности и нерада Вашего изишло є, да у свѣ Црнугору и Брда, ѣца при светомъ крштенію непомазуюсе светимъ мѣромъ, а у црквама потребитіє стварихъ црковніехъ за савршавати божію службу нема; а манастири опустили безъ калуѣра и народъ нечѣе одъ Васъ одъ вѣре и закона, зашто сами за то нерадите, да ѿ научите, и што є горе ціела годишта проиштитє безъ службе Божіє: таква жалостна биѣа казуюѣи велики ризикъ христіанске вѣре у Црногорє и Брдама, обраѣаю на себе велике мисли и помиѣ светога синода, кои съ душевномъ жалошѣу забилиѣжава Васъ нерадивоꙗ къ своему стаду пастыра, него учителя одъ зла и развраѣаня; за такове ствари светій синодъ по воли и заповѣди великога Императора зове Васъ предъ свой судъ, да бы Вы, или оправдали све, што се на Васъ говори, или, ако знате, да сте у чѣму погрѣшили, да се очистите правимъ каянѣнѣмъ, и таѣ быѣете одрѣешени поради досанѣ погрѣшке двострукимъ каянѣмъ за сачувати разшираванѣ у Црногорскомє и Брдскомє народу православну Грчко-руську вѣру одъ старине тамо вѣровану. Светій Синодъ, чѣкаѣе, да ѣете Вы съ покорношѣу по заповѣди божію и по правилама свете восточне цркве ову заповѣдъ примити, коя Вамъ се шалѣ у овомє писму одъ сабора, кои Васъ зове амо, и то ѣе быти вѣома угоднє благочестивомє великомє Господару нашему Императору и самодрѣцу сверосіискомє; а у случаю Вашего непослуха, чѣга ради да Васъ Богъ сачува, светій управляюѣій сверускій Синодъ, примиѣ Вашъ непослухъ явиѣемъ доказательствомъ Ваше намѣре супрѣтъ вѣре и закона и супрѣтъ Вашего отечества и привржености къ народу непріятельскомє и немирномє; и

зато Васъ као Архіереа, кои сте попузнули у мисли-
ма у договоръ са злотворима отечества Вашега, и за
све вышеречено, што се на Васъ говори, нієте до-
стойни Вашега чина, и тако како сына свете цркве и
невѣрника Вашега отечества, быће светый синодъ у-
силованъ одлучити Васъ одъ цркве и призвати пра-
вославный Црногорскій и Брдскій народъ да оны из-
беру за себе другога достойнѣга пастира и да га по-
шалоу у Петер-Бургъ, да га завладичимо.

Дана ова Грамата у царствующи градь Санкт-
Петер-Бургъ лѣта одъ роѣня христова 1803. года
Октобра 16. числа.

Смирный *Амвросіи Мишрополишъ* Новгородскій
и Сант-петербургскій. Смирный *Приней* Архіеп. Псков-
скій. Смирный *Верлаамъ* Архіепископъ Грузинскій.

Почем е правительство прочитало и увиди-
ло непристойни садржай ради прославльнѣног и
доброг Владике, нађе се найвеѣма увріеѣено, и
ріеши се отважно чест имена слободног наро-
да црногорског бранити; и тако даде Ивелиѣу
одговор конечни, коим прекида, од сад у на-
пріед, свако политично одношенъ, изявлююѣи
му обширно, што е народ црногорски, и како
се мора с њиме обходити. Истина е, да су
мало строго а и праведно у неким точкама по-
ступали, но на то су били принуѣени, видеѣи
явно неприятельство и сіянъ раздора меѣу на-
род. Исто писмо гласи овако:

*„Од Црногорског и Брдског правительства
Генераллеитенанту Графу Марку
Ивелиѣу.*

Будуѣи смо добили конію од Грамата светог си-
нода, коя е у околни народ раслана, и коя се у Вас

под печатом наоди. Видили смо у истој изражаванъ руског Синода, кое е народу Црногорском и Брдском врло непријатно, будући свети оци руски без слѣдства оснивају се на саміема клеветама и неправедним на-нашанъма од наше неприятели и злотора на нашег Архипастира: заповѣда му да се представи ради оправданя њиновоме суду, и пріе по што би се јавіо, свети оци синодални већ су га осудили за недостойна архіерейског сана, предлагајући му двоструко каѣнъ, кое е неизвѣстно и неосновано свегим синодалним оцима, кои негледају нашу приврженост прамѣ нѣга, и нѣгову вѣрност к свом отечеству и уердност наймилостивіему нашему покровителю, и невиност у чему е оклеветан, извѣштавају нас о избору другог достойніег мѣсто овог нашег доброг архипастира, кудећи по осталом нашег Архипастира, као бы он біо намѣрен, вѣру и закон опроврћи, и то, да би се сагласіо са злоторима свога отечества, називајући га издайником свог отечества, нашег светог и доброг архипастира. Нечудимо се, да е цвѣтућа благочестіем руска Имперія у своимъ предѣлима кроз многе вѣкове помоћу божіе силе налазећи се у таквомъ обширном положаю Европе, ђе множество миліона народа са цвѣтућіема наукама, съ великим трудом и трошковима своје самодржаца у саданъ благостояніе приведена; но е нама горскіема обитательима за чудо, што свети руски Синод простире своју власт по свима краевима свѣта, и почео изтраживати по начину у Русији уведеноме: изискивати благо уређењ од неподвластніе архіереа светом руском синоду; а камо ли ми, ђе е неудобност и без средства, да може бити таково благочестіе као што е у Русији, ђе нема власти, ђе нема управо судейске, ђе нема учіоница и томе подобног. Пушти-мо свете оце руске, нека погледају на прошло станъ њіове пастве, у каквом се положаю и благом поредку до времена Петра великог налазила; какав е ку-коль израстао, кои ни данас изгреблѣн ніе; а ође

премда нема веће просвѣте, опет по крайньої мѣри нема никаквіе ересій, него сама православна вѣра у Иисуса Христа Источно грчка илирическа *) существуе. Имамо чест с почитованѣм Вама објавити, да ми народ Црногорски од времена пропасті Славеносрбског кралѣвства, уклонили смо се од силніе непріятеля христіанства, и поселили се у ове горске предѣле, стоећи независими од сваке господствующе власти над нами, толико нашим Митрополитима, као своим Архипастирима покоравалисмо се и слѣдовали смо нѣговом поучаванію и управи, кои су нас за обрану православне вѣре и слободѣ утврђивали, да останемо непоколебими. А саданѣи наш архипастир, више е од сваког полагао труд и полагае и сад: ер смо ми по нѣговом одсуствію по народним пословима и задржаванѣм неколике године у туђим краевима, од произишавшег међу нама несагласіа, силним и злим нашим сусѣдом нашим Арбанашким били покорени под турску власт, и тад е предстојала опасност православной вѣри и слободѣ, коју чоечество жели. По долазку нашег Архипастира у свою паству, видећи свое овце од вукова разђеране и слободу убђђену, узме достойни начин архипастира: настояванѣм и поучаванѣм, призиванѣм и ходенѣм из мѣста у мѣсто, предузимајућим трудом привео е нас у сагласіе и своим ободраванѣм ополчи нас против силног непріятеля наше вѣре, и с помоћу божіом у различна времена сражавајући се с Арбанашким нашим под нѣговим предводителством и ободраванѣм нѣговим светим молитвами, конечно

*) Илиричечка употребљавали су у дипломатичном и вѣроисповѣдателном смислу; а сам народ по себи није не називаю, него само Црногорски и Славеносрбски. Ово зато ваља споменути, да не би неки још у том несазрели назвали и Црногорце Илирима.

побѣдимо арбанашког пашу и осталисмо од тог времена и по данас у слободи и без сваке опасности. Ко нас е избавио од такве велике бѣде? велики Бог кроз нашег доброг пастира, о чем и ціели свіет знаде; а не онако, као што руски свети Синод мисли, незнавајући овдашња обстоятелства, увѣравајући се неправедним нанашанѣм клеветника, ружећи нашег доброг пастира лѣнивим; он мисли да и оѣе има наш Архіерей величіе као и они у Русіи: на позлаћеніема колма са славом и луксусом возаю се са упрегнутіема коњма, имаю времена, да се у самом светом служенію упражняваю. Но оѣе ніе тако, него пѣшице велике стрменице с кривим потом сваки пут пролазити; а необходимост изискуе непрестано учити и мирити народ (а свето служеніе тек онда чини, кад се од народніе послова смири, но и овај покој за нѣга рѣтко бива) у ком народу досад судейске управе било ніе, него нѣговим неусипним трудом, суд и управа у прошлой години уреѣен е, и прекинула су се у нашему нарору самовољства и различіе родова злочинства); у овом случаю свети оци синодални видиће нашу бѣду, никакву помоћ до сад ніесу учинили, пребивајући у дубоком ѣутаню; а сад привлачи нашег архипастира неправедно и без разлога нѣјовоме суду, кад е сад у нашему народу прама преѣашнѣга много болѣ станѣ у свему. Болѣг божіег архіереа, корисніег и вѣрніег отечеству и христьянству у нашему народу ніе било. Ми народ Црногорски многіема смо високіема Граматама преѣашніе рускіе самодржаца помиловани, од коіе само двіе имамо, кое изявлюю милост нашему нарору: блаженопочившіе и безсмертног спомена достойніе Господара Петра великог, Павла првог и царице Елисавете Петровне и Екатерине друге, дароване су нашіема Митрополитима архіерейске окруте и свештеничке ризе са надлежећим прибором за врхіерейско служеніе, за нѣјове и наше вѣрне услуге и усрдіе и приврженост к високом руском Двору,

коіема великолѣпніема ризама и данас, при служенію, наши Архіереи украшаваю се за славу чест и спомен великіе своіе покровителя; и оне драгоцѣности ніесу у туђим рукама, но под нашим вѣдомством (*Jurisdiction*) налазе се, и ово е неосновно светом Синоду доказано. Свети Синод ніе никад наше цркве потребитостима снабђвао; но ми све црквие потребе, нешто од нашег Митрополита получавамо, а кад е недостатак собственим нашим трошком надокнађуемо по нашему могућству за благочестіе. За снабђванѣ светим муром и антимиסים е најчувствителніом благодарношћу ми смо обвезани светом руском синоду, будући е ово по нѣговом благоутробію послѣдовало, а не по заповѣди *Господара Императора Павла* првог. Наши младенци при светом крштенію биваю муром помазани; наше свештенство прима свето муро од Архіереа, нашег Пастира у алоастровіема сосудима, кои су за такову светињу направљени. О овоме е са свим неистинито донешено светом Синоду, као да наши новорођени младенци при крштенію светим муром непомазую се. Премада наши манастири и немаю много калуђера, по прамна снаге, коіом се издржаваю, опет їй е доста. Ми смо слушали, да и у Руси, у неке епархіе манастири су опустили, и у жалостном се станю наоде, и іош ђе благочестіем и наукама руска Имперія цвѣта; а калуђери су излиняли као овце без ране; и сотим е чудновато, да свети оци Синодални у својој пастви неувѣђаю недостатак, а у туђој виде несавршенство: Руски обитателѣи неразумѣваю бољ од наше вѣру и закон, ђе су іош науке и просвѣштено свештенство. Ко нас у закону и вѣри учи и наставля у благочестію и добродѣтели христіанској? нико, до наш добри Архипастир, а не руски проповѣдници; и ово е неправедно клеветано руском синоду. Нашему Архипастору за право рећи, и ако би било какво несавршенство у нѣговој пастви, по незгоди и неимајући учіоница, лако се може оправдати: сам свети Синод може дати

разлог нашої немоћи; но предсудно е оніема, кои му-дрошћу и високом просвѣтом величаю се, а некада се спуштаю у незнаню бића у користованю и у осуђиваню невиности. Зашто свети руски Синод у само данашнѣ вріеме неупотреби свойствено светим оцима сажаленѣ о острашном изтрѣбљиваню христіанства и убіянѣ мачем Божіе Архіереа у турской Србій? тамо треба велика обрана и помоћ угнѣтеному, и изтрѣбљиваюћему православномѣ христіанству; а не оће, же ми, благодарећи Богу, ни од кога нетрпимо угнѣтаваня, но благопожеланом слободом користуемо се под управом нашег доброг Архипастира; осим, може бити, да рускомѣ Синоду ніе познато, да су народи славено-србски у својој цркви источно-грчкој-илиричкој Патріарха имали, коему су србски архіереи били подвластни и зависими од светог оца до 1769 год. а од те године послѣ произишавше войне Отоманске Порте с руском Имперіом, од злог угнѣтаваня непријателя христіанства, св. Василије, Патріар Србски и свега илирика*) укланяюћи се кроз наше предѣле од предстоеће му погибели, пође у Русію и у Петрограду се представи, на ком се пресѣкла битност Славеносрбскіе Патріарха, и столица Пећске Патріаршіе и данас е упраздњена: слѣдователно е сам наш Господин Митрополит остао по себи у овдашњој цркви у независимости икаквој власти, као други Архіереи, и од најстаријега времена вѣру христіанску ніесмо од Руса, него од Грка примили, а Русіа, по црковніема исторіама, неназначуе се тако, као што свети синодални оци у своим листовима пишу. Ми до сад ніесмо чули, да

*) Илирикум, можемо сматрати, као и оно употребљаванѣ код Црногораца о Диоклеціану: „Проклета Дуклянска земля.“ Оће они подразумѣваю Црнугору и Брда, будући е град Диоклео био на Златици близу данашнѣ крѣпости Служа.

има власт и бригу свети руски Синод о Славеносрбском народу, кои живи изван рускіе предѣла; и по томе, ми народ црногорски и брдски, нестоймо под поданством руске Имперіе него само под моралним покровителством, и ово не по другим причинама, него единствено по едновѣрју и едноплемености, приврженост, вѣрност и усрдност имамо к двору руском, и спроводићемо с истом усрдношћу на вѣчно вриеме, премда би нас од себе могла одбацити Русија, кое ми никад неочекуемо; него и по томе ми народ црногорски и брдски, доклеп буде у Русији православна вѣра существовати, остаћемо на вѣки Русији вѣрни и усрдни; но с тим уговором, што ми у поданство као други у унутрашњости Русије живећи жители ступити нежељимо, и слободу прародитељима нашіема присвоено до саме крайности бранићемо, и радијемо с мачем у руци умријети, него ли срамном робству и едной сили предати се. Какву славу чест и срећу можемо очекивати од еднине неоснованіе обећања, кад се Ви с таквим неприличним намишљаем пружате: ступивши у наше предѣле, шћелисте ставити под затвор нашег Архипастира, и небудући руски поданик, да би сте га на суд синодални повукли! — До сад наши Архіереи ніесу били повлачени рускоме синоду на испите, и зато и овог нашег Архипастира нећемо пуштити, да би ико над њим триумфирао и судіо. Кад би он у чему преступіо и біо крив, као што е неправдо оклеветан, ми би смо му могли сами судити, не као Архіереа, но као најпоштеніег грађанина међу нама; ер ми народ црногорски, на ово достоинство изабрасмо и представили нѣга, тад у Србији неимајућег Патріарха, за посвећенѣ за Архіереа, православном Србском Митрополиту и находећима се Епископима у Унгарији, и поставивши га, вручи му врховно пастирство над нама. Ми би смо могли, кад би он біо у овоме сану недостојан, низврћи, а изабравши другога достојніег представити ће надлежи за посвећенѣ; но

ми достойніег и попечителніег за наше душе нигда имали ніесмо, и док є он жив, другога нежелимо имати, а особито ниткова, разстриженика и клеветника Вучетића; и по овоме послове о нашем Архипастору нема нико водити. У таквим поради нас противним обстоятелствама, дужни смо се позвати и на околни єдноплемени народ, коєму є добро познато нашег Архипастира постоянство и честно поступањ и усрдност к свом отечеству и вѣрност Господару Императору ціеле Русіе; кад би се на нас и нама подобніема такве жестокости простирале, — што би могло тад послѣдовати? О овоме се може само онда знати, кад се с Вама састанемо у унутрашньости предѣла наше границе с нашієма главарима и у присуствію нашег преосвященеог Митрополита. Но прочему конгресу, Ви сте нас питали, єсмо ли ми Господареви? Ово є питанѣ нама познато; одговарамо Вама, разумѣваюћи Ваше питанѣ: Ми народ Црногорски и Брдски ніесмо нигда били у поданству рускіє Господара. Такова Ваша питаня нієсу за нас унутна; ми толико сброявамо се под покровителство од усрдности к благочестію происходеће; тако ми ніесмо іош ни на погодбе ни на привилегіє одавали се: слѣдователно покровительства и немамо; а Вас истинито увѣравамо да по обвезательству и усрдности нашої Двору руском, кад би сусѣди наши и руски заратили с Русієм, (за кое сачувай Боже) ми би смо непремѣно у то врієме чинили диверсію и ратовали би смо противу рускіє непріятеля до послѣднѣ капли крви, као што су и наши прародители; а у осталом никакой другой обвези неподлежимо. — II сад, ако би какве непріятельске зађевице кроз цесарокралѣвске границе у нашему предѣлу шѣли учинити, сразитѣмо се с њима и одупрієти с свойственным нам ратоборством, да недопустимо непріятелю ући у наше предѣле, ма ко да би он біо; и по вишєписанієма обстоятелствама с обштим сагласієм свега народа обявлюємо Вам, да ми народ Црногорски

и Брдски по извѣстним и многоважним причинама, и по савршеном дознаваню Вашег предузимања, за наш народ некористна су и најистиднија; а највише зато, што смо ми пріе дознали садржай Грамате и синодалног листа, но што би сте Ви нама подлино објавили; а копіе с истіе пошле су у руке самим нашим непријатељима, из коіе увиђамо мѣсто стараня и сажаденя за нас поражени удар од светог руског Синода на невиност, коју є пусто; и таквіем начином желисте Ви, као што се види, из Вашег донашаня високом Двору употребити штетне подвиге за нас, на такав недопушени случај, непријатеља и клеветника нашег отечества, лажном свѣдочбом, да би поиграли такову зломислену ролу за наш народ, како би сте најпріе удалили нашег доброг Архипастира, највѣрніег нашем отечеству и найусрдніег Нѣговом Императорском Величеству самодржцу руском, учинили би сте неки правац под уређиванѣм политике, да би преко наше волѣ и желѣ ниткова и клеветника нашег отечества, нашег злотора Вучетића, за нашег Архипастира поставили; а да би сте наред својој заповѣди подвргли, као што нам Ви кажете. А ми народ Црногорски и Брдски Вас добро познаємо, да нам и некажете, да за нас не би ни слава, ни чест, ни срећа послѣдовала, кое Ви нама обећавате; ми из прошлог послѣдованя увиђамо, све да би смо се ми на Ваша увѣраваня и страшне заклетве ослонили, то би били од иста преварени као и пріе и била би за наш народ послѣдња Ваша лаж и многозлосрећнија од прве: и поради тога Вас с таким предметом у наше предѣле ни пуштити, ни заповѣди ни располагања примити неможемо. Ако Вас є воля, пошальте оніема и орігинал Грамате и листа синодалнога, коіема сте пріе и копіе доставили, таким путем оне се нама не шилю, и исте су пріе Вашега јављаня нама извѣстие постале. А ми народ Црногорски и Брдски на таквом основу остаємо тврди и постојани, како смо Вама

прошлог мѣсеца Марта 16, нашимъ отношенѣмъ, дали знати. Све да би сте Ви с почетка Вашегогъ долазка са свейственнымъ рускомъ политикомъ с нама и нашимъ Архипастиромъ поступали, по имаюћимъ у Васъ наставленѣма, не би сте ништа учинили; но опетъ толико тѣхъ депешъ не би били разглашени, и не би се на стидъ никомъ довршило. Ми смо желили, да Васъ видимо у нашимъ предѣлима и с Вама о царскимъ пословима и Вашему долазку поразговоримо; но што ћемо чинити, кадъ Ви правимъ путемъ виесте шѣли доћи у наше предѣле, само сте намъ навукли великогъ неспокойства, и негодованѣ и себи стидъ. Поради тога сви едногласно Васъ молимо, да насъ оставите безъ свакиѣ явниѣ и тайниѣ интрига у миру, а ми при свагдашњој вѣрности рускоме престолу остаемо непоколебими у очекиваню едного одъ рускиѣхъ дворяна, поради извиђеня и представленя свемилостивому Двору истине, одъ кое се Ви удаляете; и савршено се надамо, да ће нѣгово Величество високославиѣ Руса и нашъ наймилостиви покровитель, не само да ће све нанешене клеветѣ на насъ и на нашегъ Архипастира одъ непріятеля измишлѣне уништити, него јошъ увеличати к нама као вѣрномъ и заслуженомъ народу високомонарше свое благоволеніе и милостъ.

На Цетинѣ при общемъ сабору Юлія 3 1804 года

Губернаторъ *Вуко Радонић* с р.“

Послѣ овогъ подписа слѣдую сви Сердари, войводе, кнезови, баряктари, свештеници одлични; едномъ ріечію, сви главари и старѣшине народа црногорскогъ и брдскогъ. Исто в писмо утврђењо печатомъ, на комъ е у наоколо написано: „*Печатъ опци Црногорски.*“

Као што се в правителство изразило, да ће опремити писмо на цара, испуни свое заклю-

ченіе, и тако пошамъ двоструко извѣстіе, т. е. одно на цара, а друго на колегію иностраніе дѣла. Ође ће бити доволно само одно навести, будући су оба скоро едног садржая: међутим ево писма управљног на цара:

„Наймилостиви Господару.

По приключеніама, коя су свіету позната, народ Црногорски, по скончаню послѣднѣг войводе Ђорђа Црнојевића на ком се пресѣкла породица за нас славніе Црнојевића, остали смо подъ управом Митрополита, кое є поменути войвода своимъ завѣтомъ предао управленіе црногорског народа Митрополиту и нѣговымъ послѣдователѣма, Губернаторамъ и осталимъ поглаварима, кои происходе одъ старіи и знаменити породица Црногорскіе. Наши су праѣдоеви и ми подъ руководствомъ Митрополита и нашіе поглавица подъ покровителствомъ божимъ, не само православно вѣру, и желаему чоечеству слободу више одъ три стотине година съ собственимъ оружјемъ и храброшћу бранили; него још у случаю войне съ Турцима, — и другіе христіанскіе држави помагали, о чемъ и цѣла Европа знае; а при концу прошлаго вѣка прелюбезни родителъ Вашегъ императорскогъ величества господар императоръ Павла први, споминѣ вѣрне и усрдне услуге нашегъ народа, кое є чинію у вріеме безсмертне славе достойногъ Господара Императора *Петра Великаго*, наймилостивіе благоизволю є народъ нашъ высокимъ царскимъ милостима и превъзвишеномъ Грамматомъ снабдѣти. Таково благопризреніе дало є нашему народу велико наданіе Павла првогъ к вѣшемъ очекиваню одъ общетелюбљивогъ послѣдователя милости и помоћі. И у наданю високе царске милости Вашегъ Императорскогъ Величества при благополучномъ владаню нашегъ наймилостивіегъ покровителя прекратисмо происходећа самовольства и међусобно крвопролиће, а

уредили сами суд и закон под управом нашег архипастира, кои є по свойству нарави овог народа; с таквом намѣром, да би светой имперіи Вашег Им. Вел. у будуће могла послѣдовати благопожелана слава и корист, за кое є наш Господин Митрополит прошле године у мѣсецу Октомвру Вашег Им. Велич. великом канцлеру обстоятелно представіо, и у оваковом положаю спремалисмо од нашег народа пуномоћнике к Вашему Им. Велич. ради извѣстіа о садашнѣм нашем управлянію и о осталоме, кое би нама общту корист принієло; но ово неможе никако бити, него посредствованієм нашег Архипастира, коєг рієчи и поучаваня под покровителство Двору високог Вашег Им. Велич. обдржаваю; ми нієсмо ником толико обвезани, колико нѣму, за нѣгов неусинни труд, и ми слѣдуємо за нѣм, и цієло наше повѣренѣ без сваке сумнѣ полажемо у нѣга, и вѣруємо што нам рече. Нѣгово постоянство и безпристрастіє, нама є савршено познато, и у нѣму ніє нико спазіо никакво славолюбіє и користолобіє, влада се по дужности у сану архієрейскоє врло благопріятно, не-престано се труди о нашему благостоянію и преко своіє сила — и сами Бог укрѣплява нѣгове силе; Ніє бремє цркве такво ставлѣно на нѣга, кое се сносити не-може у таквом народу, ђе іош благопожелана уредба ніє приведена у постојано биће. Наймилостивіи Господару, ако є угодно Вашем Им. Велич. нашему народу явити какве високо монарше милости при згодним могућствама и за истоме доставити пожелану славу и срећу, кое би се и спроводило с найвећом користи Двору Вашег Им. Велич. у сваком случаю необходимо є нужно имати отношенѣ што се тиче користи имперскіє и народніє к нашему добромє Архипастиру и найвѣрнієму и найусрднієму Вашег Им. Велич. канцлеру. Ми народ, кои живимо под нѣговом управом, кроз нѣгово Високопреосвѣщенство све заповѣди и могућа разполаганя, коя би слѣдовала од Вашег Им. Велич. найусрдніє примамо, а усудиту се испунити ій без нѣ-

говѣр договора и управе, неможемо никако. Ми смо се чудили ненадном долазку генерала Графа Ивелића у ћесарокралѣвски град Котор, ђе се и задржи међу нашим највећим злотворима, и нама нејављују ништа о ов ме нѣговом долазку: почне заповѣдати из града Котора, да би ми к нѣму у туђи град долазили и нѣгове заповѣди примали и изпунјавали, кое е за нас не-свойствено као слободноме народу. Он противу сваке политике почне с великим грозенѣм нама приетити: ако ми нѣгове заповѣди неиспунимо, да ђе онда с войском тріо царства нас конечно разурити; а међутим по упливу бившег Архимандрита а саданѣг разстриженика Вучетића тайним и јавним начином, чиніо е у народу смутню, и све зле люде и смутљивце призивао е к себи (кои су правом саданѣг новоуређеног правителства поради злочинства страхом суда однађени) подигне ій с обећаванѣма, да учине у народу метеж, и да разуре саданшѣ владајуће спокојство; а при том високу Грамату, која му е под печатом (нѣму Ивелићу) дата, да нама објави, он нешѣне дођи у наше предѣле: пошаль копию Грамате (кроз околни народ), која е самим нашим неприятелима у руке дошла; ми смо исту са стране добили и виђели, и на Ивелића се јако огорчили, будући нам е добро познат првим нѣговим долазком и задржаванѣм у ова мѣста 1788. године ради обнародованя високіе манифеста, да би овдашнѣ хришћанство подигло оружѣ противу Турака, увѣравајући нас страшніема заклетвама, да, кад заратимо с Турцима, да ђе мо по свршетку рата бити срећни. Ми вѣрујући заклетви, заратимо с Турцима и почнемо воевати; а он се измакне у своју родбину на штету новчане азне, коју е узео за војне потребе: направіо е за своју породицу великолѣпне зидане куће и упражњавао се за све то вріеме, док е војна трајала с трговином, која му е свойствена; обогати се таквим недопуштеним начином, и за новце набави лажне свѣдоче, митом се препоручи, добіе чинове и кавалѣріе

и пріеваром усрећи се, а ми проліваючи свою крв противу непріятеля, осталисмо без сваке награде, и за све потребе воєніе дѣйствія, свое смо собствено употреблявали, а од Ивелиѣа остали преварени. Многа нѣгова угрожаваня ради нас била су яко увредителна: Кад є дошао у град Котор, тай час почео се поносити и хвалити, да ће он по имаюћой инштрукци, и од светог синода и имаюћой заповѣди, да дође у Црнугору, те да стави под затвор нашег Архипастира и да га поведе у Сибир на вѣчно заточеніе. Такови срамотни поступи Ивелиѣа, учинили су, да смо се од нѣга сасвим измакли. Наш Архипастир ніе за службу, да би у нѣговой кући и собственой независимости могао ико с нѣмє тако тирански поступати; зашто: доксмо гођ ми живи, никаква чоечія сила ніе у станю *нбму* подобну неприлику учинити. Наш Митрополит ніе нигда біо под заповѣди руског синода, не го само под покровителством Вашег Императорског Величества, и то под моралним; и тако до сад ніесмо били ниодкога бранѣни: мѣсто силне обране, силно гоненіе починѣмо трпити. Свети Синог нема никаква права над Архіереима, кои ніесу нѣму подвластни изван предѣла рускіе граница, ће є нѣова власт; и по овоме с нашим Архипастиром никаква посла нема; милости, заповѣди и разнолаганя Вашег Императорског Величества за корист нашего народа опредѣляваюће, ми с нестрѣливости очекивамо од наймилостивіег покровителя примити; но по вишенисаним обстоятелствама кроз генерала Ивелиѣа без договора нашег Архипастира на нѣгове ріечи ослоните се сумнямо; а Генера Ивелиѣ посредством нашег Архипастира неоче заповѣди и разнолаганя Вашег Императорског Величества нама да объяви. Премилостиви Господару, ради дознаваня истиног нашег биѣа, наймилостивіе благоизволите послати савѣстнога посланика, и то рођеног Руса, кои ће саму истину видити и представити Вашем Им. Велич. И о овоме найпокорніе молимо ми на-

род Црногорски и Брдски Вашем Им. Велич. да би најмилостивіе саизволило заповѣдити ком надлежи, послати нама за слободни пролазак паспорт нашим посланицима од свега народа, кое ми намѣравамо отпрати с најблагодіятніема извѣстїяма Вашем Императорском Величеству.

Припадајући к светим стопама вємо Вашег Императорског Величества најпокорніи народа Црногорског и Брдског Главари.

Губернатор *Вуко Радонић с. р.* и сви остали по том слѣдую Главари с подписом.“

По предложеню овом од црногорског правителства, пошалѣ цар по захтеваню нѣиновом уроѣеког Руса надворног савѣтника Мазуревског коме такођер даде власт, да све оно царско упутствіе из руку Ивелића узме: тако е Ивелић овим поводом лишио се царског повѣреня и милости. Мазуревски, извидивши неистинитост потвореніе и измишлѣніе сплетака од славолюбника, достави цару точно извѣстіе: међутим Мазуревски ради већег увѣреня о истини, предложи цару, да би благоизволио и другог комесара послати, како у ствари ништа истинитога нема. Цар опредѣли и другог комесара Степана Андреевића Санковског, кои у истом смислу учини достављрно извѣстіе и достави цару да су саме клевете а о истини да нема ништа што е Вучетић на Владику потворио. На ово достављрно повторително извѣстіе, пошалѣ цар налог, да се с Вучетића као ниткова и одпадника, царски знаци поскидаю, а и да се свеште-

ног чина лиши, и оним путем опреми, куд е био Владика неправедно одсуђен и опредѣлен, додавши к томе: ако не би имао Митрополит милост да му опрости. Света душа Владичина будући без сваке освете и зле намѣре по благородном душевном свойству разсуди, да е нѣгова највећа освета свом непријатељу великодушно опростити. Ето освете витежког и мудрог Владике; ето што е карактер црногорца и поноситог владоца слободног и витежког црногорског народа! Он мѣсто да се најжешће освети, великодушно за сва учинѣња зла и клевете, опрашта! — Жарко сунце, поче опет пред нѣговим лицем сіяте, и он у праведной надежди, не само оправдан, но и похвалу од цара прими, и ако му се мало приед грозаше, неразсумни посланик и злоупотребитель царске заповѣди окрутним веригама у сѣвера црну башчу оправити, да недостојно плодове своје безодморніе трудова ужива! — Но праведни дух мора послѣ невольног страдања у нечему утѣху наћи: он е нашао најкраснію утѣху, да може по благопожеланой намѣри и племенитомислѣхему чувству, дѣла народня без напастованя у пуном задовольству слободног и нѣму најмилиег народа радити, кое е за нѣга највећа утѣха, најсрећнии час привременог живота и најслађа забава духа и разума била. — Смиріо се будући од несрећніе клевета, почне опет кроз народ одити и иста обучавати у ономе, што к срећи и развиту слободостоећег народа води.

1805. год поради народніе послова пође у Црницу, те ходећи по онако убиточном и студном времену, добіе яки рематизам у ногама, кои га е за пуніе десет година мучіо. Тако е он и по осталим предѣлима свое државе одіо, нештедећи свой труд ни здрављѣ у различно вріеме, кое е убиточно чоечіем здравлю, само да би на чистом срдцу лежећу му народну светињу унапредіо. — Трудећи се дневноноћно о утврђењу народног единства и отварању спасоносне естазе водеће к срећи и напредку; али му опет велики покрет на западу осилѣног цара Наполеона прекину радню напредованя, и он буде принуђен, крѣпком мишицом се подићи и својој браћи притећи у помоћ са оном снагом, кою слободне горе дати могу. —

Како су Французи 1797. млетачку државу освоили и републику уништили, предаду Боку Аустрійској области, коју Бокелѣи, по свом старом праву на условія, приме; но Аустріа на пожунском миру (1805 14 декембра) против уговора и права Бокелѣскіе, преда Боку Французима, кое Бокіелѣ најгорчіе увріеди, и одма договорно отиду Главари к Владики Петру молећи га за оружану помоћ против аустриске неправде. Он као вѣрни отац свог едноплеменог народа обећа своју свету помоћ и крене се 1806 мѣсеца Фебруара дана 16 са своим горским ратоборним юнацима на Нови, у ком е била Аустриска войска и без крвопролића 16 Фебр. предаду му ключеве од града. Руска войска,

коя е била на адриатичном мору, изиђе тад на обалу Новогa и пође уедно с Црногорцима и Приморцима у цркву манастира Саване. Владика као јасна даница веселим срцем и усхићеним чувством предходіо е овой мужественой славенској у срећни час сједињеној войсци. Ступивши у свету обитель торжественно у присуству миле славенске войске освешта славенске баряке, кои су опредѣлени, да се посаде на тврђаву и преда њ њ капетанима; а по том изрече слѣдуюће кратко слово као достойни архипастир и предводитель слободног и јуначког народа у духу Славянина: „Ваша се желя испунила, храбри Славяни! Ви видите по срједи вас давно очекивану вами по роду, вѣри, храбрости и слави браћу вашу! Благословени монарх, росіјски прима вас у число свое дѣце. „О! да буде благословен промисао Господа! да буде вама у памети овај радостни дан! но пріе, но што вам предам ове освештане баряке, треба да положите заклетву, да ћете их бранит до послѣдних силah.“ Здружени Црногорци е руском войском, почну озбиљно воевати против Француза као обштег непріателя сродног славенског народа. Борећи се непрестано против непріателя и одбијајући га од предіела Бокоторскіе. 21 Мая намисле и далѣ поћи, те ударе на непріателя са жестокости код Цафтата и привуде га да се повуче у град. У овом бою погине едан Рус и рани се 5; Црногораца и Примораца 9; а непріателя на мѣсту оста-

не 250 мртвіе. По том повуку се Французи и из града. Опет иза овог отвори се битка, у којој погине свега од мртвіе и ранѣніе 13 люді; а непријатељ остави на мѣсту 8 офицера и 300 простіе войника. У битки 25 Мая задобіе Владика с своим Црногорцима едан непријатељски барјак и 150 пушака. Таковом одважности и юначким боем саѣра Владика са своіем юнацима непријатеља у град Дубровник, ђе е іош само нека укрѣпљѣна држао, етоєћа изван града, но и ова 2 Юніа заузме Владика. (Бргат и остров св. Марка). 5. Юніа из ютра нареди Владика едан одѣлак Црногораца да освое предіѣ положиае од непријатеља; они навале на најболѣ утврѣено мѣсто на највишой стрменици, и отмуга. По освоенію овог мѣста, войнички дух другчіе запламти у юнацима и устреме се на друга мѣста іош жесточіе нападати; но буду у опасности: зато им Княз Вяземски пошаль три роте егера у помоћ, и тако освое и ова мѣста. Владика добивши извѣстіе од турског забита, да непријатељу придолази помоћ, на ког он одма навали и юначки одбіе. Видѣћи Лористон жестоку борбу, накани стѣснити Русе и удари са свом силом на Владика, кои се налазіо у крайньої опасности међу окружаваюћом га непријатељском войском: но руска войска юриши наприед, и на едном на неприступной висини угледаю се віюћи руски баряци. Изѣран непријатељ из тврдіе клисура, заустави се у батеріама; но Владика са Црногорцима, Примор-

цима и здруженим Русима нападне и разбѣра непріятеля, коєму ніє дао времена да се уреди, и Французи уступе своя три шанца са батарејама. — Непріятель се уреди у чврстом обкопу, но и одтаєн буде проћерає и побѣгне у град. Опет код самог града отвори се бой, кои є траєо од два сата по подне до 7 вечєром и освоєи савєзна войска 19 топова; погине генєра Делзон, штаб и оберофцєра 18, и 400 простіє солдата, и палє є нашїєма у руке 90 живіє людїє у робство. Од Руса є палє, три офцєра, 30 солдата и 16 ранѣніє; а Црногораца и Приморєца свєга око 100 людїє.

Юніа 6. прєсїєку Црногорци воду граду Дубровнику, не били како непріятеля к предаи склонили.

Найпослѣ Црногорци побѣдивши Французе и освоєвши предградїє града Дубровника, предаду варош пламену, а то зато, што су Дубровчани преко вѣре пустили Французе у град. Прїє но што запалє предградїє, повєсу свє оно, што би иначе у пламену пропалє; но при овом дѣлу участвоваєи су више Конавляни него Црногорци, кои су за свє богатиє куће знали, и кои су на свєє снаїє яко мрзили.

У ово врієме дође од цара Александра заповѣд. да се Бока преда Французима; а Црногорци и Приморци на такав глас одма отиду свак своїєй кући! — Но на молбу и заклїяніє Владикє Петра опет се повратє. 15 юніа

често е покушавао непријатељ на наше насрта-ти, но се опет морао са штетом повући у град. Међу тим дознавши Владика да Французима до-лази помоћ од Стона к Дубровнику, одправи 23 Јун. на ріеку Омблу Црногорце и Приморце, кои су код нѣга били и с њима двіе роте вгера. Сјутра дан генера Молитор с 3500 людіј пре-ко Турске довуче се за сама леђа Русима. Руси, кад то виде, повуку се пут Гружа, и ту се укрцају у бродове и отиду у Нови. Владичина војска код Омбле, потуче се јуначки с непри-јатељм; но неимавши довољно силе войничке, да заустави непријатеља (будући е мало војске Владичине било) бијући се непрестано повуку се у Цавтат, а одатле у Нови.

Сад е највеће старанѣ Француза било, ка-ко ће Боку освоити, зато су свакојко настоя-вали да придобију Владику на своју страну. Ло-ристон му е обећавао, да ће га Наполеон учи-нити патриархом од Далмаціе; ер е знавао, да Владика има велики уплив, а и приврженост код народа у Ерцеговини и Арбаѣи; но он и онако будући намѣстник Пећског патриарха, а сувише независими владаоц слободног народа црногорског, одбаци неупутна и за нѣга не-свойствена предлаганя. Из слободняка, мучно се роб прави; а особито од духа жива и би-стра, ког слободне горе производе.

Послѣ овако велике и жестоке борбе стигне 26. Августа од цара Александра курир с нало-

гом да се рат с Французима продуљи. Владика опет у невеликом броју сакупи свое јунаке и удари на непријатеља, који се био утврдио на предгорју Остро и 14 Септ. жестоко бијући се крене непријатеља и заузме Дебели-Бриег и Суторину. Бой се није прекидао дан и ноћ, и тако је гонио непријатеља, да му није није дао да се заустави, и 16. Септ. проћера непријатеља у Цавтат, са своје 2000 јунака. 18. Септ. навали Мармонт на руску војску коју и узбје; а потом навали на Богом чуваног Владика, који давши мужествени одпор непријатељу, узбје га. Правда божја спроводи и чува свог любимца, у ком народ своју срећу, свој напредак, своју обрану и славу полаже. 21. Сен. око поноћи крене се непријатељ, пут Дубровника, а Црногорци стоявши на стражи опале из пушака, а покликну: „Ко је витез! ко је Црногорац! утече Вранцуз!“ На овај глас скочи сваколика војска и Владика са својим витезовима ускори у поћеру за непријатељем же га већ у зору стигне. Црногорци заскоче на све стране, те стану сипати врућо олово, као круна из мрка облака. Непријатељ, као поправ разбјена војска, бјежећи на врат, на нос умакне у Цавтат, же се и затвори. У страшном овом боју, који је трајао за 22 дана, изгубио је Владика 200 људи; а непријатељски губитак неможе се точно назначити; али по лежећим мртвим тјелесима биће до 2000. Извјестно је пак да је остао мртав едан генерал 18 штабсофицера, 37 оберофи-

цера; а ранио се ђенера Малитор и неизвѣстни брой офицера. Заробљени су: ђенера Бове, 47 штабсофицера и 1300 простіе войника; узму наши много натовареніе кола с храном; десет транспортніе лађа с храном и ђебаном. Ову в страшну борбу, заеднички с руском находећом се войском наш мудри Владика са своим Црногорцима славно довршио, и показао непријатељу, да в Славенска слава и побѣда на бойном пољу!

2. Окт. пође Владика су неколико свое войске пут Дубровника и узме неколико натовареніе непријатељскіе кола с храном; а потом се поврати у круг своіе юнака и дође у Нови. Овакови мужествени владоц и оће се за јуначкій и слободни народ, да он свуда као жарко сунце предходи и безсмртне вѣнце славе и поноса себи и свом народу на крвавој поляни задобива и јуначке славе достојно увѣнчава. Нема борбе, без јуначке мишице, ни побѣде без витежке одважности.

Намисли Сениавина освоити остров Корчулу и друге Далматинске острове, како би тиме сачувао Далматинце да иј Французи на своју страну непревуку. Ђе се руски барјак віяти видіо, тамо в народ полагао свое спасеніе. 26. Ноемвра уђе у брод 2. баталіона руске войске од егерског корпуса и 190 Црногораца и Примораца, те тако пође с њима руски вицеадмирал пут Корчуле. 29. Ноем. извезе се войска на Остров и удари на град. Французи су сви

били утврђени у шанчевима, но мужество савезне войске надвлада Французе, те оставе шанчеве и побѣгну у град. Сјутра дан ударе опет Руси, Црногорци и Приморци на град и то како с сува, тако и с мора, ког најпослѣ послѣ жестоког боя и освое. Заробе побѣдители Французког заповѣдника полковника Орфенго и 13 штабе- и оберофицера и 389 войника; осим тога освое 12 топова, неколико ране и цебане. У овом бою особито се отличова Саво Марков Петровић, брат Владичин, кои добио од цара Александра орден св. Георгія 4-те степени са сѣдуюћим ручним царским писмом:

„Господину Савѣ Марковичу.

Отличное мужество и храбрость оказанныя Вами въ сраженіи минувшаго Ноября 29-го на островъ Курцола противу французскихъ войскъ, гдѣ Вы бывъ всегда первые ударили непріятелю во флангъ и тѣмъ принудили его убѣжать въ редутъ, заслуживаютъ награжденія орденомъ святаго Великомученика и побѣдоносца Георгія, а по тому *Мы Всемилостивѣйше* жалуемъ Васъ Кавалеромъ сего ордена четвертаго класса и знакъ онаго при семъ препровождая, повелѣваемъ Вамъ возложить на себя и носить по установленію. Удостоверены *Мы* впрочемъ, что Вы получа таковую отличную честь непрестанете оказывать таковыя же подвиги. — Пребываемъ Вамъ благосклонны

Въ Ст. Петербургъ

Марта 1-го дня 1807-го года.

Александръ с. р.

Адмиралъ Ушаковъ с. р.

Велики труд и непрестана крвава борба ціеле 1806 год. буде и великим царом Александром признат, кои Владики мудру главу светог проницаня украси бѣлим клобуком, на кое средини сіяо е блистаюћи драгим каменѣм украшени крест, кои е радост юнацима у душу уліевао и разигравао мужествена срца и витежество мишица пламеним жаром усьхиѣна, надмахом непобѣдимости у виши степен укрѣплѣнія подизао. Ово ніе дар милости, веѣ витежке награде на бойноме полю. Да ли е праведно и за само поменуто мужествено одликоваѣ овай красни дар од цара високославніе Руса дат, може се из слѣдуюѣег спроводног писма видити, кое послѣ обичвіе титула овако гласи: „Хотя я удостоверяю, что для Вашего Высокопреосвященства есть найсладчайшее удовольствие видѣть постоянное участіе приемлемое высочайшимъ Дворомъ въ благоденствіи народа Черногорскаго и Бердскаго тѣмъ немѣніе должны быть въ восторгѣ душевныя чувства Ваши, милостивый Государь, когда соблаговолите войти въ тоякость сего обстоятельства, которое очевидно доказываетъ что Вы всему сему виновникъ. — Государь Императоръ желая да бы въ томъ никто неимѣлъ ни малѣйшаго сумнѣнія всемилостивѣйше пожаловать соизволилъ Вамъ *бѣлыя Клобукъ* съ духовнымъ крѣстомъ алмазами украшеннымъ. Сіе впечатлѣніе представлено Вашему Высокопреосвященству навѣщаще утвердить въ семъ народѣ, которой ви-

дя бѣлыя *Глобукъ* на главѣ толѣ великаго и славнаго *мужа* непрестанетъ мыслить и поступать всегда какъ прилично Славяномъ исповѣданныя православной вѣры“ и т. д. Радостно е он овай знак царске признательности приміо; али силніа би радост нѣгову свету душу подгрѣивала, кад би обштенародне награде увидити и дочекати могао.

1807. год. 13. Януара, крене се руски вицеадмирал Сенявина са флотом из Боке у Крф, а по том и далѣ; а Владика се прими бранити Котор од непріятеля, оставлѣн му будући заповѣдник (сувопутне) пѣшачке войске полковник Книпер, коме е било предписано бранити Котор до послѣднѣ капли крви. Непріятель и по одлазку вице адмирала ніе се сміо у одсудни бой упуштити, и ніе се ни вѣшт чиніо. Проводећи мирно врѣеме у Котору Владика, намисли сад, мало од своіе трудова одморити се; док на єдном у почетку мѣсеца Марта старѣшине Ерцеговачке са границе дођу и стану заклинјати силом Бога вишнѣг, да їй избави испод проклетог и несносног турског ярма; будући е, реку они, Москов у рату са Турцима. Санковски такођер представи Владики, да му е Будберг, попечитель иностраніе дѣла, наложіо, да брани Славене од Турака. Тако он са сагласіем рускіе поглавица, опредѣли, да се удари на Оногшт са два одѣлка войске. 2. Априла крене се регулана войска, око 1000 людій, под заповѣди полковника Забѣлина из

Рисна пут Оногшта. Истог дана крене се и Владика са своим Црногорцима. Други одбљак руске војске састоећи се из двије роте егера, крене се под заповѣди полковника Радуловића, с којима е било и неколико Примораца те отиду пут Требиња. 3000 Црногораца ишло е као авангарда и дође под сами Оногшт. Приспѣвши Црногорци много прие од регулане војске, запале неколико кућа, те се Турци нађу у великој забуни тако, да би се на скоро били предали; но Забѣлина предложи да се не јуриша на непријатеља, већ да му се пише, да се преда. Таково писмо опреми се турскоме забиту, који тим употреби лукавство, и задржи писмо, док се не свом потребом за обрану проскрибио; па онда објави, да се никако предати неће. — Ту се Забѣлина и Санковски поріечају, и тако се морао Владика са својема Црногорцима безуспѣшно заедно с руском војском повратити преко Сливя и Острога у Црнугору, од куда послѣ руска војска отиде у Котор.

19. Мая, опет се крене Владика с Црногорцима и Русима на Ерцеговину и обеђдну на високој клисури утврђену крѣпост Клобук. Турци нешћену се никако предати; а међу тим тайно им дође помоћ, а ту су и саме Француске колоне биле, те обколе неколико Руса регулане војске, неколико Црногораца и Примораца, ђе е такођер и Губернатор В. Радонић био те тако навале на малу шаку, да е милосрдни Владика стоећи на студеној стѣни гор-

ке сузе ронио, молећи се Богу да им буде у помоћи. Руска регулана војска учини шуплаѣ коло, те се на све стране са неизказаном храбрости борила, а најпосле јуриши и силом себи прокрчи пут. Одатлен се крену и дођу у Боку. — Мѣсеца Јуліа дође неповольњи глас о закљученом миру у Тилзиту, по ком се војна дѣјствованя прекидаю. 23. Јуліа донесе курир од цара Александра заповѣд, да се Бока преда Французима. Бавећи се Владика у ово вриеме на Дврсну с својом војском, добије од заповѣдника руске војске ово извѣстіе у кратко: „Имѣю честь Ваше Высокопреосвященство увѣдомить что въ слѣдствыи здѣлавнаго Австріею мира въ Пресбургъ Боки ди Катаро принадлежать Франціи, такъ наши војска имѣють оную оставить. Въ силу чего всенижайше прошу Ваше Высокопреосвященство принять надлежащія мѣры съ Вашей стороны и распустить војски находящіяся на Двертиѣ. Въ Каторѣ 25 Іюля 1807 года.“ Послѣ овог Владика се са своіем Црногорцима жалостним чувством крене опет у свое саможалне горе; а Бенера Лористон Јуліа 29. заузме Нови, 31. све остале градове по Боки.

Повратіо се будући у свое неприступне горе, почне се опет старати о унутрашњем поредку свое државе. Имајући сад са својем другог сусѣда друге ђуди, другог обичая, морао се с њиме и другчіе обходити. Мармонт лукав Бенера, непрестано се старао, како би Вла-

диѣу на своју страну придобіо, а тим знатну точку напредованя к сѣверу и истоку, Црногору, под своју власт подчинити могао. Међу тим тражио е код Владике Мармонт тѣсно отношенїѣ, и у тој намѣри позове Владикау да дође у Котор ради пограничнїе одношенїа. Крене се Владика пут Котора, а Црногорци гомилом покиште, да свога Господара прате, и од сваког ненадног случая бране, ер они код оваковїе людїй немаю повѣренїя, те оружани юнаци дођу са своим Господаром у сами град Котор. Владика се крене у пристойно доба к Мармонту, рекавши, да остали изостану; но Црногорци, колико свога Господара пачитую и любе, непуште га ни корака без себе, већ узаstopце допрате га у стан, ђе е Мармонт живїо. Владика ступи у одаю Мармонта, и видећи гордошћу узнешена западног ђенерала без многог накланяня сѣде, оставши Црногорци пред одаїом, одма изтргну голе ножеве и ставе се поузда-ном страном, а и Владики озбиљно препоруче: да ако би почео што шеврдати Мармонт, да га баци проз прозор, а са осталим већ да ће они сами ствар изравнати. Тако су вѣрни Црногорци над своїом светиньом опазно стражарили, док се нїе договор довршио. Надувен Мармонт почне се разговарати с Владиком, и најпрїе га запита: „Што Вам оће толики Црногорци; та Ви се оће немате ништа бојати?“ Владика му одговори: „Небоим се, све да сам и у подруг-чїе мѣсто запао, а немоли оће ђе сам; но они

мене без себе непуштаю, а я опет без њи ни куд, а с њима свуда и у свака доба.“ Мармонт, немогући га сплести, као што жели, упита га: „Ви сте свештено лице? па шта Вам оће свѣтовна влада, него гледајте цркву и црковне послове.“ Нато му владика примѣти: „Обе ми е власти народ у руке предао, а народ Црногорски, а незнам како Французки, са чинява закон, и док е воля народа а љу ову предану ми власт двоструког бремена држати, и као вѣрни син мог слободногъ отечества до моје послѣднѣе сила уздржавају и бранити.“ Мармонт упушти се у разговор о Русима, те послѣ дуљг говора рече и ово: „А шта Ви имате с Русима, с оним непросвештеним и суровим народом, кои е и Вама саміема непріятель, кои тражи да Вас све у робство спрати?“ На ово Владика озбиљно проговори: „Молим, ђенерале, недирајте ми у мою светиню и поноситу славу највећег народа, ког сам и а вѣрни сина: Руси ніесу наши непріятельи, већ наша едно-вѣрна и едноплемена браћа, кои имаду тако то-плу любов к нама, као и ми к њима. Видите, Ви показаним малодушѣм мрзите на Русе и њи црните, а другим славенским гранама ласкате, само да би тим ваш цар свою цѣл постигао; но ми сви заедно славени, немамо нигђе другђе наше надежде, наше славе, до са сиљном и сродном браћом Русима; ер ако пропаду Руси, пропади су и сви остали Славени, и тко е против Руса тај е против свію Славена.“ Обрне

се Мармонт од овог говора, те почне опадати Црногорце, говорећи: „Црногорски е народ дивни и безчоекан: они као дивни народ и варвари сѣку главе кад увате непријатеља.“ Потежко паане ово Владики на срце и заруменивши се у лицу проговори: „Господине! — народ е црногорски, народ витежки, он е племенитог карактера и бори се као благородни и слободни јонак за своју драгу слободу; а да они сѣку главе, истина е и томе се ние чудити; но се е чудити народу Французком, кои е свом законном краљу на сред пјаче главу одеѣкао; те су то варварство Црногорци од Француза примили, но га само другѣе употребљавају: сѣку само својема крвницима; а они, не само да ниесу нигда своме владоцу, него ни свом другом судржавном брату.“ Разпалѣн Мармонт од правде над нѣговом неправдом торжествујуће, приетѣим гласом закључи свој говор: „Знайте, Владико! до сад се звала Црнагора, а по сад ће крвава и француска ће сила поплавити ваше горде горе, и показати Вам, да има народ кои надмашуе ваша горска јонаштва.“ Владика нимало неплашећи се гордошћу надувеног ђенерала од западног свиѣта, одговори му и на ово: „Управ то би желіо за мог живота дочекаати и видити, да онај, од ког данас ціела Европа, до едног силног и светог сѣвера, етрепи, навойшти и на ову шаку народа, како би пространи свиѣт увидіо, с ким се ми, нејач, боримо и каква е она мишица, која се витежством

столѣтіама слави, те би тек онда слава овог народа у свѣту позната постала.““ Растане се Владика са Мармонтом и отиде с своим Црногорцима у свое столично мѣсто.

Мармонт е настоявао непрестано да свой зарок испуни и у самом дѣлу покаже, и да тиме Црногорцима витежку отреситост сманѣи; али кое још до сад могао Црногорце понизити, да им запреда по самоволѣи и посебној ђуди?! — У ово врѣме пише Мармонт Владики, да он жели на Цетинѣ конзула поставити од стране французског правителства; но Владика одговори, да нетреба никаква конзула на Цетинѣ, нити игђе у Црнојгори, почем нема знатне трговине, нити е Французима од потребе на Цетинѣ долазити, ер сва трговина долази пред и у Котор. Но ошет међутим достави ово Владика руском цару Александру, поискавајући савѣта, да ли би он приміо французског конзула у Црнугору, у ову свободу и независиму државу? На овај предлог добіе посредством руског министра при Њесарском двору, одговор, кои овако гласи:

Высокопреосвященнѣйшій Владико!

„При самомъ отправленіи писемъ моихъ къ Вашему Высокопреосвященству получилъ я отъ министерства нашего одзиви на сообщеніе учиненое мною по поводу почтеннѣйшаго отношенія Вашего, ко мнѣ чрезъ сердаря Пламенца доставленнаго по предмету желанія изьявленнаго Французскимъ генераломъ Мармонтомъ, опредѣлитъ на Черную гору офицера, въ

должности конзула. Государь Императоръ имѣя много доказанныя опыты усердія Вашего къ благоденствію и спокойствію народа пастирству Вашему вѣреннаго и высокаго благоразумія Вашего предоставляетъ такое рѣшеніе Вамъ самимъ, удостовѣренъ будучи, что Вы какъ въ семъ настоящемъ, такъ и во всѣхъ пребудущихъ, случаяхъ, подвиги Ваши сообразуете съ пользою и съ достоинствомъ Вашимъ, почтенѣйшій Владыко и народа Черногорскаго и т. д.“

Вѣна Іюля 13|25 дня 1808.

Он се од иста надао сходном савѣту и доброй утѣхи; но нѣму е и на далѣ остало да поступи по своіой благоразумности и сагласію са своимъ народомъ. — Ёдва се будући рѣшио Мармонтавог наметаня конзула, или као што га Црногорци почествоваху „уводе,“ присніе Мармонту войске, коя нїе имала мѣста, да се у Будву смѣсти: зато Мармонт пише исте године Владики, да би му за кратко врїеме уступіо манастир Майне, како би ту свое войске неки діо смѣстити могао. Владика му одговори, да манастир нѣгов нїе, већ народнѣи и да таково што, нипошто учинити неможе; а да народ црногорски за живу главу неби допуштио, да французки солдати пландую у нѣиховим манастири-ма, кое они за светию почитую. Осилѣн Мармонт изда заповѣд, да се сав гарнизон из Котора крене, коему да се и сви остали помѣстни придруже, пак да удари на село Браиће и ціело племе да затру, било мужко или женско, а куће да спале и преобрате у пепео; како би так-

вим страшним поступком народу Црногорском задао страх и трепет, те да може без сваке кине и муке продріети кроз ову слободну земљу. — Тако се и случи: Августа 6. помену-те т. е 1808. године крене се ђенера Делзон су 10 кумпанія регулане војске на село Браиће. 10. Ав. већ праспіе сваколика војска на Браиће; али се Браићи, србске майке синови, рѣше, да ће пріе сви изгинути, но се Французима покорити. Они сусрету Французку војску од свог села по сата и одма зачну жестоки бой, кои е трајао од јутра до мрклогга мрака. Француза изгибе много офицера и простіе војника, а сувише множину изранјиваніе. Браићима е удобно положенј у горским тврђама било и бранили су се јуначки, нњи 130 против 10 Французкіе рота! Но како овај одђлак војске немогавши одолѣти Браићима, ђенера Клоузер крене се с осталом војском, а при том подигне и Приморце, око 4000 людій, те пође сам у помоћ ђенералу Делзону. У овој битки приспѣло е било и нешто Црногораца, те су својој браћи помагали. Шест дана без престанка трајао е жестоки бой; но истина мужествено су се Браићи држали, али најпослѣ притіесѣни од велике силе, куће им погореле, рана на нъиви сиржена и погажена, а и до саме црногорске границе (наіе Црничке) била е Французка војска продрла и већ су првіенци били наступили на саму црногорску границу, повуку се на јуначку међу слободне Црнегоре. По

заповѣди Ђенерала Клоузера пише делегат од Будве Контѣ Зановић Владика, да неби нѣјове бунтовнике Црногорци под сваю заштиту примали, будући ће у противном случају Ђенера Клоузер бити принуђен, свое бунтовнике, ма они ђему драго били, тражити и искати. — Владика одговори, да он не изаслао Црногорце на границу поради Браића, но поради честіе извѣстія, која га увѣравају, да е Французка војска на граници Црногорској, и да е принуђен био објавити Црногорцима, да свое границе чувају. — Међутим е био Владика од саміе Французкіе офицера извѣштен, да е Ђенера Клоузер само под видом искањя своіе бунтовника кренуо војничку силу и Артилерију, како би ненадно продро преко црногорске границе у Црницу, а по том преко скадарског езера у Зету, како би тим путем заскочио и покоріо Црнугору, а највише, што е било, имати отворени пут преко Ерцеговине и Босне управ на Дунав и у пространу руску земљу. Све ове намѣре, кое су у истини биле спремне, достави Владика преко вишепоменутог делегата од Будве Ђенералу Клоузеру. Глас овај не се ни мало Клоузелу допао; но е ядиковао, како е то могуће, да Црногорци, диви народ, нѣгове тайне дознати могу.

Знајући мудри Владика, шта сад већ предстои и каква се слѣдства породити могу, разпише позив на све Црногорце, у ком њи пози-

ва, да устаю и трче што пріе на свое границе од подмуклог непріятеля чувати, и да оружаном руком устану за обрану милог отечества. Црногорце ніе нигда требало за такав посао много молити, нити нгда наговарати, пак тако и овог пута, већ одма на свети глас и позив свог Господара еднодушно оружаном мишицом, а узданим срцем ускоре на границе своіе славом увѣнчаніе прађедова, те се тамо гомилом слегу. При свему пак, Владика препоручи Црногорцима, да нипошто не удараю на Французе, док они нѣи непочну узнемиравати. Одма, док е позиве по народу разтуріо, пише ђенералу Делзону, да се што пріе с црногорске границе миче, док се ніесу окупили Црногорци; ер му каже, да кад се окупе Црногорци, неће онако стаяти, нити ичіе заповѣди више ћети слушати. Црногорци, као ваздакаднѣи лаки горштаци и најотличнѣи юнаци поитаю и претеку то послано извѣстіе, и дочим дођу на свою границу, а угледаю ће се непріятелска сила слегла, одма заметну жестоки бой, кои е за дуго трајао. Французи су се очаяно борили; но најпослѣ видећи, да мужественон храбрости непобѣдиміе горскіе юнака одолѣти немогу, обрну плећа низ врлетну стрменицу пут приморског града Будве. Тако се ђенера Клоузер 16. Аргушта 1808 с великом штетом, или, окрвавши ледене горске стіене и натрпавши ій чоечним месом, поврати жалостним срцем, а помршеніе планова од куд е и дошао. У овој експедицији било е

кое регулане Французке войске, кое опет Примораца преко 8000 людій.

Ово е срамотна и пріеварна експедиція од стране Француза била. Владика и нѣгови Црногорци научни будући од давнина бѣде подносити, подносили су и ове обновлѣне, али на срамоту хвалѣніе Француза. — Премда е Владика іаш 21. Юлія 1808. біо уговоріо мир са скадарским пашом; опет зато почне Мармонт сплетке правити, и поменутог пашу наговарати да удари на Црнугору; с друге стране почне опет просипати новац у црногорски народ, како би само своєю партаю задобити могао, и да би кроз то у народу произвео неслогу, а послѣ ове и слабост народа Црногорског, у слогѣ яког и отважног, те би он ово зло на свою корист біо обратио.

Ништа добром Владики ніе жалостніе било до што ніе имао праха и олова, с коим се Црногорски народ единствено од сваког непријатеља брани. Тужним срцем дневноноћно радіо е он као достојни владаоц, и непрестано е біо на опрезу против непријатељскіе интрига. — Вѣштином свог бистрог разума, одбіе он и ове сплетке, те паша за ово вріеме неударѣ на Црнугору. Имајући единако под духовном својом управом Бокукаторску, пише свештенству да се пристойно свом чину држи, кое се из овог писма видѣти може:

„Петръ Божією Милостію Православнаго восточнаго исповѣданія Смирный Митрополитъ Черногорскій Скендерійскій и Приморскій и Ройсійскаго Императорскаго ордена Святаго великаго Князя Александра Невскаго кавалѣръ честнимъ протопр. и презвит. у све Комун. и Комуने управе одъ Боке Которске.

ОБЯВЛЕНІЕ.

Меңю многе духовне неуредности находи се вео-
ма худи и неприлични обичай одъ давнихъ временъ
укоренѣнъ да попови отъ ове епархіе иду оружани една-
ко ка и мирски люди, и да не имаду на себе ни єднога
свештеническаго знака по коєму бы се могли познава-
ти у свещенически чинъ. Я самъ вазда желію и насто-
яю, що бы ово неприлично и поругателно дѣло было
изъ треблѣно, и що бы духовни люди у благопристои-
ни начинъ были приведени, но будући Приморскій на-
родъ при владаню бывше републике Млетачке на зло-
дѣянїе распущенъ, не манѣ неголи Црногорскій, коїе
у вольности, и у самовольству већеръ живію, ніесамъ
имао якости за испунитъ мое желаніе за прекратитъ
такво злоупотребленіе а найвыше по тому, што мыр-
ски люди ніесу разбирали, него по своему самоволь-
ству єднако свештенике убивали, како и просте мир-
яне, када су хѣли и тако свештеницы неимаюћи отъ
верховне свѣтовне власти икакве обране, были су на
неки начинъ и принуђени оружїе носити. Но саде бла-
годарєћи Бога, ніе вамъ те нужде будући вы имате
своего цара и краля, кои ће васъ од сваке напасти
бранити, и учинитъ да будете отъ народа держати у
пристойну честь и пощованъ, само ако будете испуња-
ти свое дужности. Тога ради вамъ Архипастирски по-
велѣвамъ до пополученія овога моего обявленія, не
имате ни єданъ свештеникъ оружїе, и црвене капе но-
сити, или браду бривати, него у благопристойни чинъ
пастирскога смиренія кротости и боголюбїа ходити, и

словесное стадо Христовихъ овецъ на путь спасенія наставляти, и учить да межу собою у любви живу, и да своему крало вѣрны и послушни будутъ. Аколи се кой свештеникъ межу вами нађе, овому моему объявленію непослушанъ, да нехоће оружіе оставить и капицу одъ свите любвиастого цвѣта носити, такођеръ и браду пустити, такви нека остави епитрахиль и свештенство, пакъ ето му оружіе кралѣвско, нека га носи, и нека иде на кралѣвску службу.— У Богохранимой Черной-Горѣ са подписомъ нашимъ и приложеніемъ Герба нашея печати, при митрополитской нашей кавтедралній резиденци свято троическія обители суще Станѣвичи лѣта господня 1808. Априла 12. дня.

(М. П.) *Пешръ Пешровиѣ Нѣгошъ.*

Слѣдуюће 1809. године онет се укаже отровнимъ духомъ проклетіи син Вучетикъ у старој лицемѣрной кожи, — те у поновлѣномъ духу срамоте начне крозъ народъ сѣяти раздор. — Владика се у име поновлѣногъ овогъ зла пожали рускомъ двору крозъ царскогъ државногъ канцлера князя Румянцова, ђе жалостнимъ духомъ у почетку писма овако изьявлюе: „Двадесать ужъ годъ во исходѣ, какъ я сталъ Архіереемъ въ Черногорыи претерпѣвая отъ сосѣдственныхъ державъ тешкія напасти и озлобленія единственно зато, что я удалѣнъ будучи отъ всякаго честному чловѣку непозволительнаго користолюбья, содержалъ крѣпко Черногорской и Бердской народъ въ непоколебимой къ росіійской Имперіи вѣрно привержености и недопускалъ оной подъ иновѣрнымъ владѣніямъ и т. д. 1809. год. мѣсеца Януара.“

У непрестаной борби с непријателѣма нигда ніе мира имао. Док е он непрестану борбу с Французима имао, с друге су стране опет Турци еднако режали на граници црногорской и гледали су удесни час насртаня. Ніе доста, што е проклети скадарски паша, наговором французког ђенерала Мармонта, тражіо увести смутнѣ и крвопролиће међу црногорским народом; но и ерцеговачки Турци подпалѣни проклетством и ваздашњом мржњом, узнемиравали су на пограничію Црногорце, кое е Владика много обезпокојавало. — У ово вріеме, послѣ крваве борбе одцѣпљени Дробњаци од турске силе и несносног ярма, позиваю га ради установа земаљског суда. — Он пође у Острог; а мѣсто себе пошлѣ свога синовца Станка у Дробњаке ради устроєня домаћег суда, да неби безвластіе међу простим народом какво зло произвело. Међу тим, он е управіо писмо на Дробњаке, у ком им изјављуе, како треба да поступаю са Станком, ком су дата наставленя у смотреню устроєня судова односећи се на благостояніе свега тамошнѣг народа. Препоручіо е, како своме синовцу, тако и осталим главарима, да пазе на своју браћу; а у осталом, да се по имајућем наставленю управляю. У шестој точки поменутог наставленя стои ово: „Главари, кои хоће судци и управителѣ бити, да имаю бити заклеті, да по миту и хайтер, оли по коєму осталому неправедноме начину неће судити, него по пра-

вици, силноме и неякоме, богатоме и убоготе, како кои буде заслужио, еднаки суд и правду чинити. Писано у Острогу 20. Септемвра 1809 год. Црногорски Митрополит П. П. Нѣгош.“

Мучећи се непрестано о добру и срећи свог любезног народа, ніе жаліо свой драгоцѣни живот у острожкой пустинји за три мѣсеца дана посветити е чемерним уздисаима.

Тужно цвѣлѣће станѣ јдног сабратства под несносним и одвећ варварским турским ярмом, принуди Владику 1809. год. те изиђе на Планиницу, као што о том свѣдочи ово писмо: „Писмо Жупљана, Озринићах и Берсанека, Господину Владики Петру, Господину Гувернадору, Сердарима, Возводама, Кнезовима и свиѣма Црногорцима и Брђанима, мили и драги поздрав.

А по томе нека знате, Господо и браћо Црногорци и Брђани, како смо се одбили от Тураках Никшићкіе; а ево зашто: Када се оградио град Оногошки, било е 2000 кућа око нѣга, кое су ярамази Никшићки разћерали на сваку страну по свіету; ето их и међу вама у свако село и племе црногорско и брдско, кои су утекли живи; а кое су побили и поклали ни броя се незна, и от те двіе хиляде кућах ніессу оставили ни двіе стотине, а то све што е најгоре било, голе и босе сиротинѣ, кою су били и на сваку муку мучили, а остало све, што не поклаше то разагнаше како вуци овце

по планинама кад разгоне, само што е било у наша времена, и што су од нас чинили, не би смо ви могли наше муке и неволѣ за нећелю данах казати, а камоли на ови мали табак хартиѣ исписати: Убили су нам два Игумна у манастир на врата цркве, ђе се Богу моляше; убили су кнеза Ђуровића из Риђанах и кнеза Матијевића из Драговолѣићах и осталиѣх поповах и кнезовах и друге наше браће незнамо хесапа; но, али би ваљана чоека, али прикладна момка и юнака, свакога убише; конѣ и волове и остали мал узеше, и наше оружѣ, кое браняше и нас и них, отеше, и нас без нища и на нища бѣне и потучене празниѣх руках оставише. Искасмо суд и обрану у капетана Мушовића и у пашах и у везирах и нигѣ суда ненађосмо нити нам забити могаше помоћи, него цар на них најперво Сулейман пашу Ресулбеговића, а они га дочекаше под Риђане те га разбише и узеше му што имаше и срамотно га натраг вратише и толико тевабиѣ, те му побише. Иза тога дође Чаѣер-паша Ченгійѣ, и нѣга на горнѣ полѣ дочекаше и разбише, и узешему хатове и рактове и вас мухимат што имаше и убише Бонлага везира и сина капетана ключкога. Пак иза свега дође Синан-паша Требински, ни нѣму недадоше никаква суда учинит, него и он побѣже по ноћи и едва утече да га неубію. Иза тога дође Синан-паша Сіертиѣ, но и нѣга прогнаше како и прве. По нѣму дође Беѣир-паша Ченгійѣ залуду ка и сви

остали, зашто и нѣга изѣраше. Пак најпослѣ дође Капижибаша царев, и он хоћаше сиротинѣ суд и правду учинит, но и нѣга такођер изагнаше и како коега разбѣяше и ѣраше, тако нам све више муке и зло, што се могаху домислит, задаваше и овако говорише: „Ето вам паше, кое сте звали и на нас пред нима жалбе и плач чинили, нека ви помогу.“ Сад помислите какво е наше јдно и невољно живованѣ било, кад су они овако цареве већиле и посланике ѣерали, и својега забита Осман капетана у град затворили и пушкама гађали и нѣгов мал узели; — а да што су од нас и од наше браће учинили!!! — Најпослѣ зваше нас сви, аге и капетани и вас кулук града Оногошта, да шилѣмо у везира у Травник людѣй, да ишу суд, кои ће ярамазе од зла узтегнути, и нама начин учинити, и ми к нѣима пођосмо, веселећи се суду, и тако нам капетан и сви аге рекоше: „видимо, да на ову руку нѣ ни нама ни вама живованя, и ако овог пута суд недоведемо, идите куђ кои може, зашто ми ви от ярамазанах помоћ неможемо нища; и тако они справише Осман-агу Мекиѣа и диздара Шахинагиѣа, и ми кнеза Дака и Бошка Ђетковиѣа у Травник; а у толико доклен се врате, вѣру ухватисмо и хиляду грош' незера учинисмо, коя банда вѣру праметне да незер плати, и они на то непогледаше, него нам убише кнеза Зака Костиѣа и Богиѣа Костиѣа и Стојана Машиѣа са сином, и Бошка Павловиѣа, и све

ово ћасмо трпѣт, али немогасмо, що нам цркве
 разурише, иконе поломише, и нас и ђецу на-
 шу силом потурчише, и жене наше иза живиѣх
 мужевах узимаше, и халине с нас свуковаше и
 голе нас остављаше и вѣру нашу и закон по-
 ваше; то већ никако подносит ниесмо могли; а
 неспоминѣмо, што су нас ногама и чибуцима
 били, за перчин потезали и под ноге газили;
 ово и они знају да е истина що ви пишемо, и
 знаду много вашѣх Црногораца и Брђана, кои
 су у трговину доходили и очима гледали, що
 су ярамази от нас чинили; и зато от велике
 неволѣ и тешкога зулума, ево прегнуемо, да се
 от њих бранимо ка не би царева суда, ни за-
 бита, кои ће нас бранити: Зато Вас, Господине
 Владико и Господине Гувернадуре! и остала
 господо главари и браћо Црногорци и Брђани,
 молимо и кумимо Богом и светим Јоаном и чес-
 нѣм керетом хришћанскиѣм и вѣром, коју вѣ-
 руемо, непуштите нас, да погинемо от овѣх
 ярамазах, оли да се от муке турчимо, зашто
 ми сами ниесмо кадри бранит, ни имамо пуша-
 ках ни половица, него су их они узели нама,
 те нас нашіѣма пушкама бију и нашіѣма ноже-
 вима сіѣку, а ми смо им били пандури, те смо
 их чували вазда, када су се с вама били и ми
 смо за них гинули и муку подносили и у бое-
 ве најпрви ходили, а најзадњи се из боя вра-
 ћали, све да них чувамо, како и ви знате. Али
 и то нас непомога ништа, колико ни остали из-
 мети и даванѣ, него ево чуєте, што су од нас

учинили, како су не били и мучили и толико селах христіянскіѣх разѣрали; ако ли нас ви не-хоћете прифатити, доклен суда буде у Никшиће, гріѣх на вас и на вашу душу, а оно ћемо неки гинут, а неки се турчит, ол к вама бѣжат, зашто волимо да не ви побіете, него да нас муче ярамази, а ето шилѣмо неколика наша брата, кои ће ви и на уста наше муке и неволѣ казати, и ми сва сиротиня да смо ви препоручени, немойте не у ове муке оставит, такови Бога, кои є свіет оградію, него нас помозите за вашу душу и за любов Божію, доклен нієсмо погинули от силе ярамашке, еће те Богу жеван дават, ако свою вѣру нећете бранити, зашто смо ми по керсту и вѣри ваша браћа и ако смо у турску земљу међу зле люде, що их нема на овом свіету таквіѣх нигђе како що су они, да цара и везира неслушаю и да цареву раю муче, а цареве Фермане на нишан пушкама гађу. Ово ви от велике муке и неволѣ пишемо све истину како є и било.

Ваши покорни слуге, Воевода Лазар са свіема кнезовима и са свом ядном сиротиньом Жупском Озриницком и Берсанском, кои чекаю ваше помоћи, како ти нужни тамничари, и бѣни и на сваке муке зле мучени.

У Манастиру у Жупу 1809. године мѣсеца Маія 17.“

На овакову велику жалост пиштећег народа, а свое єднокрвне браће, пође с Гувернадуром и

су неколико войске, те разапне свой шатор на Планинице, ђе и остане преко ціелог лѣта. Турци су се били поплашили Владичина долазка, бојећи се да ненавали с Црногорцима и са овом раіом на њи. Владика би био ово учиніо, као што е већ био отргао нека племена испод турске области; али будући у великој оскудици, те ніе могао напредоват.

Исте 1809. године провео е он ціело лѣто на Планиници, разапевши шатор на спрема турског града Оногшта (на граници ерцеговачкој), са своим витезовима Црногорцима престајао. Све е ово он радио поради цвіелеће сиротинѣ у несрећној турској земљи, из кое е много србскіе породица збѣжавало се под његову заштиту. Почем разметне шатор и свой табор, крене се у Пипере, да тамо народ умири и у слогу приведе, од куд се чак у мѣсецу Декемвру у столично мѣсто Цетинѣ поврати.

1810 год. Мустай-паша скадарски, ніе престајао војне спреме приуготовљавати против Црнегоре; у исто ово вріеме, Владика му предлага, да се тога зла едном прође, те да не на-срће и нечини насртаня и крволоченя; а на крају истог писма вели: „Ако ово зло непре-кратиш, ми ће мо се помоћу божіом бранити.“ Од ове до 1811 године непрестано се боріо са Мустай пашом поради Пипера, кои су под црногорску област још 1789. конечно поднали;

ер тад су и Бѣлопавлићи ослобођени испод турског јарма помоћу божіом и безсмртног Владике Петра I. Протежућа се ова неспоразумљива доведу и до самог боя, те су опет Турци тако потучени били, да више нису питали за ове земљѣ, кое како тад тако и данас стое под слободном управом црногорског Господара.

Још од почетка 1804 год. устанка на оружѣ, безсмртног србског војда Карађорђа, Владика е био све своје силе управіо и пратио бистрим оком и веселим чувотвом србске синове у препорођеној новој Србији, те е био душом и срцем предан на участіе славніе подвига безсмртног новоявљеног србског витеза, кои смѣлим кораком ступаше у велике турске градове, а неуморном и храбрости надареном србском мишицом тад начне разтресати крвожедне Османлије. Ние могуће нѣгову топлу жељу представити, коју е он дневноноћно осѣћао, да би се састао са својом рођеном и поноситом браћом Србима, те да се дигне грдна међа, на којој и до данас кукају наша једна браћа од чемерне Босне и Ерцеговине. Кад су се већ били Срби 1808 године ослободили, тад се нѣгово срце топило у радости, као вѣрног сина, поноситог реда.

1811 године, укаже се згодно вриеме, у ком би могао Владика освоити предѣл Зету, будући су Скадрани домаћом својом неслогом били у рат; но Владика у ово вриеме будући у

тако великой оскудици, да нѣ имао зашто ни праха набавити своим юнацима, пропусти и ову најболю згodu. Таданя обстоятелства могу се из овог нѣговог писма видити, кое е он свом пріятелю писао :

„Ніесам мого Вам ништа писати поради рати кою су нам Турци објавили, докле сам скупіо главаре от све три наіе у суботу на Ріеку те су учинили договор, како ће те из моего писма разумѣти, кое сам јутрос чрез Јова Угњанина посла. А у ови час прими Ваше любезљиво писмо чрез Пера Богданова и Никола Казанчию. Я сам посла Стефана Лазаревића у Бѣлопавлића има десет данах, коєму сам наредіо, да ради учинит вѣру неђу Команима и Загарчанима и Бѣлопавлићима; а највише да рече протопопу Раду и Сердару Михайлу, да се уфате у пріятельство с Тохир-агом Меѣикукићем и да му обећаю помоћ ако му за потребу буде; но како се учини смутня, невѣруем, да ће се Служани раздвоит, него уединит. Знам да не би валяло врѣеме губит за различите узроке а наипаче поради Скадранах, потребно е хитат, доклен су они у рат, зашто би Дервиш-Агићу лакше било, и он би се болѣ држа, кад би чуо, да смо ми у Зету улагли ако мисли како е говоріо; а на другу страну помишлям да би се тада могли умирит и обіе стране супроћ нас обратит, но како гођ буде ніесмо могли и неможемо приђе кренут, доклен непримимо глас от оніех, кое смо у Куче послали и доклен кучки главари недођу к нама да видим нѣихове мисли, а и сувише, що люди ніесу справни, будући нѣ пріе нећелѣ ономадашня збора било да се ита на войску.—Казаће ви Перо и Никола, како у ову минуту дође Милош Рахонић из Острога и донесе писмо од архимандрита Јосифа и от главарах жупскіех, да е оновечери дошло неколико войске наше Скопјак по ноћи у Никшиће, и

да е наша остао у Пиву, а Пѣшивци и горњи Бѣло-
павлићи, да су пошли у Жупу с празніма ћесама: не-
ма фишека ни у кога, него сад пишу мени, да им фи-
шека, добавим. Я сам есенас силао Мата Радова и
Станка највише поради тога, да чине Жупљанима и
Дробњацима да се сигурају прахом и оловом докле се
добавит могаше, но они ніесу кћели ни главе обратит,
ни моя писма и науку слушају, да нетичу никога из-
ван Никшићах и Колашинацах, него су ову войску са-
ми на себи Дробњаци довели четуюћи преко Таре и по
осталој Херцеговини и чинећи свако зло и беззаконіе
Христіанима и Турцима без свакога милосердія, а сад
ће бѣжати по ямам и предавати се како неваљали лю-
ди, а да су юнаци неби се пустили, зашто велике
войске мислим неће бити и неможе за дуго стоят, али
ће ово покварити наше после и ободрит наше непріа-
тељ и мићемо бити на муку без праха и без новацах,
но ако икакo можете порадите, еда неће те у кога на
заям наћи коју аспру, како ви е Яков јучер писа, ер сам
сила Савва у Боку залуду ніе наша ништа, а не бих
у ову потребу жаліо закладити или продати ово, што
имам закладах или земалях, само да имам коме. Дру-
го ви немам што писати, него остаем желећи ви што
и самоме себе.

На Цетинѣ
Генваря 24. 1811.

Ваш доброжелатель
Владика Пешр с. р.

У пролѣће исте ове године ударе Турци
с великом силом на Дробњаке и Жупу никшић-
ску под предводителством Сулейман паше Ско-
пняка, на кое Владика пише одма жалостной
браћи, да препрате жене, дѣцу и стоку у Бр-
да, а само убойници на мѣсту да остану, кои
се могу с непріятелѣм бити. У исто ово врѣ-
ме писао е и Карађорђу, да би настоио коим

гођ начином одвратити Сулейман пашу од ове сиротинѣ, која е исто устала да робски ярам с себе свади. Сулейман паша единако е режао на Дробняке, Морачане и Жупу, будући су ови единако тражили згоду да се од турског ига ослободе. Добрињаци витежки су се борили с Турцима; но ніесу били у станю единаком силном нападаню Турака одупирати се, већонет пристану да им данак плаћаю. Но при свему Турци немаю слободне волѣ господарити у Дробняцима, будући ови имаду за леђима Ускоке од кои Турци и данас много стрепе.

1812. год. мѣсеца Априла, добио будући нека писма из Србіе, а не од Црног Буре, те се жалости над судбином народа, као што се може из подлиног писма видити, кое е писао Сави Пламенцу, у ког е он имао велико повѣренѣ: пак између осталог пише и ово: „У пропашти уторник, дођоше три ускока, кои су ускочили у Србию и донесоше ми ова писма од нашег О и од Милоша Обреновића, која ви шилѣм, да видите, што пишу. Ја се чудим, како ми верховни вожд ништа непише; али може бити да неможе без позволенія русійскога, оли су га Пѣмци завистљиви обратили на своју страну, како и Симо пише; ер ја добро знам какви су, и како не би ради, да се народ Славенски никад ослободи, ни да се ми и Србљи састанемо. 19 Апр.“

Немирни Французи поради самосталног о-станка Црнегоре, наставе свое сплетке сред-

ством Турака, наговарајући ове, да ударе на Црнугору. — 1812 год. 20. Мая дође 3000 людіи Французке войске у Бокезку провинцію; мало дана затим опет 5000 людіи. Ова е сваколика спрема ишла на то, да провали кроз Црнугору у Турску, и зато су били Французи учинили уговор са скадарским пашом. — Муштай паша пристаје уз французке наговоре, те се крене с войском из Скадра и у мѣсецу Јуліу удари на Люботин (пограничје Црнегоре), но Люботинјани и остали Црногорци, дочекају јоначки Арбанасе, те њи тако потуку, да су безобзирно морали пут Скадра бѣжати. Ова црногорска побѣда над Арбанасима, била е поразним ударом за Французе, кои су тад сваког часа изгледали глас, чути, да су Арбанаси разбили Црногорце; они пак (Французи), да одма прегазе Црнугору. Но и ође сплетке Француза остале су без успѣха.

Исте ове године наставе Баице своју ваздакадњу смутњу, која се потезала до мѣсеца Септембра; Владика ожалошћен над братском неслогом, пође да њи умири, но несрећни синови нешћеше мира, као што сам Владика у свом писму пише: „Быо самъ данасъ у Баице, радећи ухватити вѣру међу њима и Донѣкрајцима, али нешћеше послушати низаколико мимо Крстова-дње, него сву землю смутити, Богъ имъ судіо и отметіо! Сент. 9.“ Ово му е племе највише муке задавало до њгове сједе старости, мимо сва остала црногорска племена.

У мѣсецу Октомвру добивши писмо од Црног-Борѣа написано у жалостном духу, пише свом пріятелю ово: „Шилѣмъ Вамъ писмо от Георгія Петровиѣа чрезъ Шабалию одъ 30 Юлія къ мени отправлѣно, изъ когъ ће те видити, у каквомъ е биѣу жалостна Сербія оставлѣна!“ Као гођ што га е неповольно станѣ Србіе узнемиравало, исто е тако и улазак Француза у Русію; особито се пак жалостію, кад се біо разніо глас, да су Французи ушли у Москву, ће он између осталог пресуђиваня и ово пише: „Я самъ свеђеръ у страхъ отъ дворянства росіійскога, кое обожава Францію, и кое се ніе старало о военимъ дѣламъ, но како ће болъ у разкош живѣтъ и на балове лѣвше танцовать, стидѣћи се своимъ народнимъ езыкомъ говоритъ, оно е одавно почело Францію възвышатъ и свое отечество презиратъ, едва су мислим мнозина и дочекали да виде свое Богове у нѣихова мѣста, оставивши истинога Бога, кои е и допустію да приме таково безчесно наказаніе отъ своихъ мнимихъ Боговъ и да остану срамотни предъ цѣлимъ свѣтомъ; али се на веесилногъ и милосерднаго Бога уздамъ, да неће са свимъ христіанство росіійское битъ изстребленно како мисле измѣнници вѣре христове и своего отечества непріятельи.“ — Овако е нѣгова света душа за едноплемени народ и руско царство чувствовала. Страшно е онда нѣга обезпокоявало грозно траявше ратованѣ Француза против Руса; но он ніе нигда

изгубіо надежде, да можна Русія невѣрне Французе надбити неће, као што на едном мѣсту предсуђуюћи о улазку Француза у Москву, вели: „То ће само бити вѣштина руска, да дубль непріятеля увуку, како ће га лакше на свою славу упропастити.“

Наступанѣм 1813 год. почео е веселіе дикати, слушаюћи радостне вѣсти сѣверне мишице, а едноплемене браће. Душа и срце нѣгово налазило се у најкрасніему и најчувствителніему положаю, видећи побѣдоносни успѣх, славу и напредак свог едноплеменства. У овой години двіе су га една другой противне борбе пратиле: радост и жалост. Руси безпрестано гоне Французе; Срби све већма и већма од Турака притіесяѣни биваю. Поради Срба Владика са своим Црногорцима оплакивао е предстоєћу жалостну судбину и непредосторожност вожда.

Желя е найвећа била црногорека, да се Срби одрже у слободи, и Владика непрестано е свою живу бригу о том изјављивао, као што нѣгова своєручно писана писма налазећа се у архиви цетиньской свѣдоче. Отечестволюбиво срце Владике дневно нѣго е зебло над предстоєћом несрећом сръбеког народа: шило е люде преко Ерцеговине и Босне, да што за свою браћу сазнати може. — Добіо будући неповольни глас, да су сви ерцеговачки Турци отишли против браће Срба, те у име тога на

едном мѣсту вели: „Казаше ми Граховляти, кои су на залудни црногорски зборъ доходили, да су сви ерцеговачки Турци пошли противъ Сербовъ, а своя мѣста оставише пуста: еданъ Богъ може помоћи нашој браћи, кому ихъ препоручуемъ.“ Овако е сад светопочивши, онај велики владаоц непобѣдиміе сръбскіе шпартанаца за своим родом благородно оцѣњанъ имао; нѣ нѣму било само за нѣгове неприступиме и независиме горе юнацима населѣне, већ и за осталу браћу, а занайвише, за ону, која под грозном копитом тад ништаше, и жалост у нѣговом срцу била е превелика. У едном писму пише Сава Пламенац за несрећни бой сръбски с Турцима ово: Саміе Сарайлія біоући се с Карађорђеѣмъ бы ће 1000 погинуло. Теларъ е викао за 15 дана: „Кои е Турчинъ за свеца Мухамеда, нека иде на войску, зашто улѣзе Карађорђина войска у Сараево.“ — У другом писму пак вели Сава од 28. декембра 1813 године писаоући из Дубровника Владики: „Я немогу утаити несрећу, која се догодила отъ жалостне наше браће Србахъ, оны су, Господине, са свимъ пропали, а све отъ нѣихове неслоге. Я немогу све туге и жалости описати, што су варвари чинили отъ нашега жалостногъ робля (разумѣва сръбски народ. С.) — несретни Ђорђеје находи се у Новомъ Саду, све е разграбљено и разурено; ово ми е кажевало едно момче изъ Сараева, кое е служило несретнѣга Ђорђеју шесть година.“ Сава е ово у великой итнѣи Владики писао; а

Владика читаючи жалостно ово писмо, плакао е као мало дѣте над несрећом србског народа.

Поновљена војна с Наполеоном позове опет Владика Петра и његове Црногорце на бойно поље за славу и побједу Славенску. У ово вријеме дође енглеска флота у адријатично море, и Владика ступи с адмиралом у преписку, који га позове у савез против Француза налазећи се тад у Боки. Адмирал енглески особито се радовао, да може са јуначким народом војну судбину дјелити. Владика договорно с главарима одма објави ову намјеру Црногорцима, и Приморцима, који су неправично подносили терете Французке. Рок скупљања био е опредѣлен торжествени цетиньски празник св. Госпође, баш онда кад е слава храма у столичном мјесту Господара од све Црнегоре и Брда. Помоле се Богу, те Владика пред войском сутра дан т. е. 9. Септембра, крене се преко Браића и Маина и стигне под приморски град Будву, у ком су Французи били, те га обсади. Владика пошалѣ неколико своје узданіе людій у град, како би они најпріе приметили сметњу међу непријатељем; он пак послѣ са Црногорцима јуриши на град, и 11. Септ. освои га, заробивши 57 Француза. Гувернадур Вуко Радонић крене се с другим одѣлком војске с Њгуша на Фортицу Троицу близу Котора. Послѣ освоєња града Будве, подигну се сложено и Приморци, и здружени с Црногорцима вачну против обштег непријатеља заеднички воевати. По уреченом уговору, још

ніесу били Енглези допловили у Бокуотореску, него се њіова флота налазила еднако на далматинском острову Вису. Крене се Владика с своіом войском пут Котора, ђе е већ Губернатор с своим одѣлком войске біо приспіо, те на Троици нагазе на одпор Французке войске; но док начне грмљавина црногорскіе пушака, непријатељска войска почне по мало узмицати пут Котора. На Троици имали су Французи и топова, но опет су морали мѣсто уступити и бѣжати под заштиту града. Французи оставе у овом бою на мѣсту 36 мртвіе, а за ранѣне кое су с собом у град повіели и незна се. Дочим се Французи повуку из Троице, на едном прасне крѣпост Троица у воздух, будући су Французи били лагум подкопали и исти при бѣгству запалили миѣом, како би црногорску войску осакатили; но срећа стара и од те е неволѣ сачувала Црногорце. Потом обсаде Црногорци Котор; а едан одѣлак войске пошалѣ Владика пут Верига, ђе е найужи пролазак канала. — Владика видећи да се без воєніе бродова неће тако лако шѣти град предати, пише енглезком адмиралу на Вис, да му пошалѣ помоћ, како би се што пріе овай рат довршіо. Налазећа се чета Црногораца и Примораца на Веригама, удари на Французку батерию, непазећи, што е с друге стране са св. Георгіа сипао огань, и послѣ кратке борбе освое ю, заробивши 14 войника. 18. Септ. опет ударе Црногорци и Приморци на другу батерию на Росама, кою и освое,

нашавши послѣ избѣгшег непријателя 4 заглавлѣна топа. Црногорцима е ово найугоднѣе било, ер е освоеном ове батеріе, отворен біо пут савезничкой флоти енглезкой, да може кроз Которски канал до под сами Котор доплвити. Почем се Владики више Црногораца окупи, опреми по як одѣљак войске пут Новог, ког нѣгова войска обсади и затвори све путове тако, да е саобраштай са Дубровником біо прекинут. Тако 1. Окт. уђе енглезка флота у Которски залив, састоећа се из едне фрегате, едног бригга и неколико шалуна под заповіеди капетана Хосте.

Истога дана, приступи Доброта и Прчанъ на Владичину страну; а Цераштани крѣпко навале на Французе, те ии и проћераю из свое крѣпости; послѣ овог начну бити топовима на батерію св. Георгія, кою и освое, задобивши у истой 10 топова и заробивши преко 80 войника. Стигла будући енглезка флота под Нови, то ояда Црногорци и Приморци сложно и отважно ударе на Нови и крѣпост Шпаньолу, те ю послѣ дводневног и двоноћног непрекидног боя освое, ђе су нашли 23 топа и доста заире. За све ово врѣеме, Владика се единако бавіо при обсади града Котора. 8. Окт. добіе Владика писмо од Етског надвойводе Франца, у ком му явля, да ће му наскоро помоћ послати.

14 Окт. крене се енглезка флота из Которског залива да чува ушће од истог. 20. Окт. сродна браћа Хрвати изађу из Котора, броем

260 војника с офицерема, кои су под морач код Француза служили и предаду се Владики као своме едноплеменику. Срце е у Владики тронуло, видећи однородну браћу у какве су шаке запали, и што морају трпити. Любіо ій е као своју дѣцу и сузе ровіо над судбином, која е разтргала браћу, те ій под разна иноплеменства подвргла, да другом служе као продани робови! — По том пише Владика заповѣднику од Котора да се преда на капитулацију; но заповѣдник Готіе захвали се на предлогу, а предати се нешћене. Видећи, да се ђенера Готіе тако брзо предати неће, сазове Приморске и Црногорске главаре на скупштину у Доброту 29. Окт. на договор, те учине међусобно писмени савез, да по сад у напријед Црнагора и Бока остае една провинція; ако би пак каква политична обстојателства принудила едну или другу предати се ма ком од савезніе сила, монарху, Руском, Аустриском или Енглезком, то да ће се обе истоме монарху подложити; под тим уговором, да своя стара права и привилегија уживаю. Овај акт утврде своим подписима и печатом: Владика и Губернатор црногорски од имена све Црнегоре; по том заступници Приморскіе обштина: Будве, Рисна, Прчани, Доброте, Пераста, Паштровића, Грбља, Маина, Побора, Браића, Столива, Луштице, Кртола, Шкалаја и Муле. — Овако е и у објавленію оглашено свему народу, снабдѣвено с Црногорским печатом и надлежним подписима, од ког се едно нала-

зи у црногорској архиви, написано латинским словима.

Послѣ овог заведе владика правителство, под именом „средоточна комисија.“ У овом правителству председавао е сам Владика; а заступавао е девет Приморскіе заступника и девет Црногорскіе главара. Ова се комисија занимала не само пословима односењима се на безбѣдност, устроєнѣ и домаћи поредак, већ и на непријатеља кои е сѣдиу у Котору.

8. Ноем. Владика договорно са свима членовима средоточне комисије, опреми свога повѣреника Саву Пламенца к цару Александру с молбом, да прими Боку и Црнугору као уединѣно тѣло правленія под свое покровителство; но како Пламенац из Боке отиде, а неке Приморске обштине у завистној намѣри пошлю тайно свога посланика аустрискоме цару, молећи га, да он заузме Боку. — У половини мѣсеца Декемвра, дође ђенера Милутиновић с войском; но сад у чуду налазећи се пожртвоватељ Боке Которске, пише губернатору Томашићу у Задар, а и ђенералу Милутиновићу, да неулази с аустриском войском у Боку док недође одговор од цара руског или аустриског. — Повратила се будући енглезка флота под Котор, те 27. Дек. видећи ђенера Готиѣ, да спасенія за се нема, преда се на капитулацију; а ключеве од града приме два заступника средоточне комисије: Црногорски Губернатор Вуко Радонић и Виценцо Ловренчевић подиредсѣдатељ сре-

доточне комисіе. Послѣ три дана изађу Енглези из Боке, предавши ю Владики као првом савезнику у овим краевима, и ког су они особито уважавали. Он е однако посредством средоточне комисіе управљао Бокѣм, чекајући одговора од цара руског. Генерал Милутиновић по заповѣди двора аустриског дође с войском у Боку и заузме Нови; а по том се крене на Прчанъ близу Котора, од куд пише Владики, да он има налог, да заузме све градове по Боски. Владика при свим пріетняма, генерала Милутиновића, даће он град Котор бомбардирати, ако му га не преда, остане преко читаве зиме и пролѣћа у Котору, очекујући рѣшеніе од Александра цара руског. Владика неимајући ни мало войске, до своіе цигліе 10 Черногораца, ніе могао ништа чинити; с друге стране стидне уводе и издавце заглаве неке топове по градским бедемима, да ніе у нужди могао за обрану їи употребити. Владика е однако до конца мѣсеца Мая становао, т. е. од 27. Дек. 1813 до 1. Юніа 1814. год. у Котору и управљао е одним и другим провинціом. Међутим стигне писмо од цара Александра, кое Владики ніе могло бити повольно; оно гласи овако:

«Преосвященный Черногорскій Митрополитъ Петръ Петровичъ Негошъ.

Посланный отъ Васъ Черногорскій Сердаръ Ксаверій Пламенецъ прибылъ благополучно въ Мою главную квартиру и доставилъ мнѣ Ваше письмо. Я изъ

вѣстился также о словесныхъ порученныхъ отъ Васъ на него возложенныхъ. Участіе мною приемленное въ благоденствій Вашемъ и народа Пастырству Вашему ввѣреннаго ознаменовано многими опытами. Чувства сїи во мнѣ непремѣнны, и теперь когда провидѣніе благословило усилія Мои и союзниковъ Моихъ водвореніемъ всеобщей тишины обратили Мы вниманіе Наше на сосѣдственную Вамъ землю Бокезкую; желая тѣмъ опросить собственное Ваше спокойствіе, для чего положили Мы возвратить оную державъ австрійской, подъ сѣнію коей она процвѣтала. Вы способствовали сему событію, изгнавъ изъ оной области непріятеля. По чему приглашаю Ваше Преосвященство для общей пользы, не токмо пренятствовать австрійскимъ войскамъ въ занятіи крѣпостей и возвратится съ храбрыми Вашими Черногорцами въ предѣлы Ваши, но и употребить вліяніе Ваше къ склоненію жителей Боки ди Катаро непрекословно повиноватся постановленію союзныхъ державъ, удостовѣривъ ихъ, что права и преимущества, которымъ они отъ искони пользовались, будутъ имъ сохранены въ полнѣ. Впрочемъ поручая себя молитвамъ Вашего Преосвященства, пребываю Вамъ и народу Черногорскому на всегда благосклонны.

Въ Парижѣ Маія 20 дня 1814 года.

Александръ.

Цар оѣ жели спокойство Владики да се неби много мучію с народоправленіем у Боки; но добро е познато да Владика зато свога труда жалію не би као што га ніе ни жалію и у тежіим обстоятелства, ѣе се за благостояніе еднородног народа радило. Но оѣе е велика неправда Црногорцима учинѣна, коє само може и

оће великодушни цар Никола накнадити, кое нѣгови досаданѣи поступци обећавају. Земля ова процвѣтати неможе, ако їой се неотворе саданѣи окружаваюѣи бедеми, на кое Црногорци нигда віесу били привикнути.

Скрушеним ерцем крене се Владика у свое самосталне горе, но опет задовльство чувствовао є, што є у свом слободном предѣлу упоменом витежкіє дѣла од бойног поля тѣшио се. 1 Юнія остави Владика Котор, а иза нѣга заузме дошавша войска аустриска Юнія 2. град. Он своим од природе миролюбним духом, наставао є, да с новим сусѣдом у пріятельском и мирном споразумлѣнію живи. Мучіо се непрестано међу своим народом, с коим є у найвећой оскудици живіо; єр нешто имавши сиротинѣ изтрошіо є у траявшем ратном времену у Боки, а све єдино зато, да народу у сусѣдству, а своіой рођеной браћи, слободу извоює и прибави.

Године 1816. опет почну непріятности двоструко се указивати. Исте све године гувернадур В. Радовић почне по свом самовольству поступати и неке строгости уводити, кое є црногорским главарима одвећ противно било, те тим поводом позову главари гувернадура на общти народнѣи суд, да се за своя преступленія оправда. Гувернадур дође и ствар се окончати мирним путем. У овой є години била велика глад како у Црнојгори, тако и по свој Ер-

цеговини, те тако опреми Владика више црногорскіе породица у Русію за населеніе у Одеску Губернію. У исто вріеме вактевао е Владика од цара руског Александра праха и олова за 15,000 оружѣносаца Црногораца, кое да му се преко Одесе достави; али бадава, од тог ништа неполучи, само што е цар даровао землѣ дошавшим у Русію црногорским породицама.

Почем се глад появила у овим горским предѣлима іош 1816 године писао е Владика ондашнѣм србског княжества господару *Милошу Обреновићу* да би приміо неколико ово-страних сиротинѣ да би се тамо изранити могла; за већу вѣројатност тога наводим ође слѣдуюће едно писмо од Милоша, кое се у оргиналу у архиви црногорској налази, кое гласи овако:

„Дробнякомѣ малалѣ и великиѣ мое поздравлѣ.

Вашѣ преосвященнѣйши Господинѣ Петрѣ Петровићѣ, православный Митрополитѣ Србскій и Комендантѣ Черногорскій явіо ми е у писму нѣговомѣ велику гладѣ предѣли ваше Черногорске, и препоручіо васѣ кодѣ мене да бы се я смиловао, и ваши нѣколико стотина фамилія са стоком у нашу предѣлѣ сербскую приміо да бы васѣ и стоку вашу од велике глади изранити могли! Браћо моя! и народе Србски, я душу мою положію самѣ за народѣ, и за браћу

мою и дапасъ полажемъ и за васъ положити оѹу и васъ примити оѹу у нѣдра моя, и бурнтію ѹу вамъ извадити, да вамъ е слободно преко Босне прећи, само браћо моя, да ніе доцне, да васъ какво време рѣаво на путу незатече, а я васъ као браћу мою примамаъ

У Пожаревцу

1816. Септемвра 26.

Вашъ доброжелатель

Милошъ Обреновићъ,

верховный кнезь и правитель народа.“

Послѣ овог писма многа е сиротиня селила се у новоослобођену единородну братску земљу, ѣе су већ тежки и смртоносни ланци робства били разкинути. Ёдини прии бедем сметао е да се ова два сродна племена сдруже, чему е била една и друга страна приклонѣна — али ніе било средства, а іош манѣ посредствователя. Црногорци су се радовали опет у толико, што е една грана скинула с врата тежке окове, кои су од Косова, на жалостном врату приковани били. Они су тим веселіи били, што су ратоборне србске мишице извоевале огњиште драге слободе, кое они од вазда бране и с крвником витежку крв проліеваю. — Двіе гране чисте србске възгре одржаваю србство и србства име — а Црногорци између своју славенскіе грана држе стуб крѣпки слободе, кои

признаю Бога за врховног господара, а по том слободу и свог Владику. По овом сваки види да у србству взгровита будућност од искона па и до данас изчезнула ніе, вѣти ће по сад више на манѣ него на веће подизати, развѣяти, растити и цвѣтати.

Вишенепоменуто писмо княза Милоша Обреновића особито е обрадовало жителѣ у южним предѣлима, и любав почитанія из нѣовог срца искоренила се ніе, него прелази од старіи на млађе. Имаде подобніе писама од княза Милоша у црногорској архиви и више, коя га карактеризираю у пуној мѣри великим ревнителѣм народа србског. Писцу ове повѣстнице ніе стало ласкати, већ рећи оно, што е истина, позиваюћи се на акта, коя се по савѣсти употреблявати мораю у повѣстници. За петнаест година господаренія Петра I. имаде и Милош мѣста у повѣстници црногорској относительно общенародне користи. Од неког е времена наступила велика вика против Милоша, но код простог народа на югу не само да нема вике, него се чуе глас похвале, глас почитанія и великог уваженія.

Владика Петар писао е Милошу по нарочитом чоеку; али то писмо ніесам могао добити. О овой ствари напомнимъ Владика Петар у писму свом пріятелю између осталог и ово:

„Почекъ, кои е быо у Сербіи, каже, да су Србљи добро и да Турцы нигђе у Сербіи не-

стое, изванъ Београда, Ужица, Карановца и Шабца. — Я самъ Обреновићу чрезъ Неноя быо посла два писма поради сиромаша наше, коя живѣти неможе, да бы е преселили у Сербію, и онъ ми одговара да ѣн ихъ драговольно како браћу примити, да живе како и остали народъ Сербскій; но изъ едне ріечи примѣчавамъ да онъ нешто ожидава отъ сѣверне стране.“ Милош е у ово врѣеме често позивао Дробняке и остале христяне, да сложио ударе на Турке, како би се ербска област протегла до южніе предѣла, и како би била Црнагора и Србія у савезу. Гаврило Шибалия, кои е іош у животу, врло добро знаде овай смѣр Милоша, кои е и воевао као войвода често против Турака. Владика Петар I. едва е чекао да би се таково предузимањ у дѣло привело; али незгодна обстоятелства прекинула су племениту тежню овие великіе и вѣнцем славе увѣнчаніе господара.

Потрошію будући све, што е имао за спасенѣ и благостояніе свога народа, и многе е свое драгоцѣности у Боки залагао, да би само е необходимосту, свой бѣдни народ снабдѣо: па наипослѣ принуђен бива у свое самоталне горе без икакве награде повретити се! — Каква е ово правда и награда за нѣгов народ и нѣга била!? Он опет полагаюћи надежду у Бога и великог сверуког самодржца, да ће нѣгови и нѣговог народа велики подвиги бити награђени; те обрати сад све свое мисли и на-

даня за благостояніе и помоћ свога народа, кои се у крайньої бѣди и невољи налазіо, на Императора руског као што се из слѣдуюћег свое-ручно писаног писма видити може;

„Наймилостиви Господару.

Уздисае мое с народом црногорским пастирству моме повѣреног, имао сам срећу Вашему Императорском Величеству с трећом најпонижіом молбю подніети: од 26. Септ. 1814. год. кроз полковника Никића; друго од 18. декем. 1815. кроз находећег се при аустриском двору пуномоћног министра графа Стакленберга, а треће од 15. Фебр. 1816. кроз надворног савѣтника Мазуревског. И сад лишен будући благосклонног одзива ради уваженія подвига, мени повѣрног, а од Вашег Императорског Величества зависећег народа, да би било дай буди црногорској дѣци као едноплеменницима с Русима срећа или вѣчна мука.

Погледайте, наймилостиви Господару, поради сродства, кое нас веже с вѣрно поданим Вашой Имперіи, кое моли любов и узаймно сѣдинѣнѣ,—и немойте туђе предпочитовати. Крвѣ е народа црногорског тако чиста, као што му е и душа ведра, и туђи е лѣкар за нѣга и од нѣговог живованія далек, и нѣгово е повѣренѣ одлучено од тиђе врата.

Погледайте, наймилостиви Господару, на седамдесетлѣтну сѣдину мою — дайте помоћ моіема трудоуима! Урѣнчайте блага намѣренія пресрећніе предкова Вашег Императорског Величества, и оправдайте мое усрдіе и завѣт моіе прародителя и предмѣтника на вѣрност к Русіи!!! — Овай народ ніе нигда біо од иноплеменіе држава у поданство покорен, послѣ окончанія бившіе князева и владоца црногорскіе, шта више и у само оно вріеме, кад е отоманска порта грозила

цілою Европи, ніе нас могла савршено покорити. А с бившим правительством республіке млетачке у сусѣдній кореспонденціи, имао є вазда свою независимост; ништа манѣ, по падавію поменуте республіке и наступаню 1796. год. аустриског правительства у Бокельску провинцію, до пожунског трактата, признавали су нас у поменутом виду, и находѣи се конзул Вашег Императорског Величества 1804 год. код поменутог правительства у Котору надворни савѣтник Мазуревски, явно є покровителствовао Црногорце код аустріанаца, и на послѣдак, біо нам є послан штатски савѣтник Санковски као довѣрена особа за Црнугору до тилзитског мира с Французком. По заключеню овог мира и долазку Француза у сусѣдну бокельску провинцію држали су с нама пограничну кореспонденцію као са независимим народом. — Равним начином и Енглези, негда силни на Адриатичном мору, почитовали су нас на пріятельски начин, и моим паспортом Црногорце и друге трговце слободно пуштали, и началници оне флоте не само да су єдном имали конференцію, но и у сваком виду уважавали су нашу независимост, и най-послѣ Енглези су нама 1813. год. помогли провинцію Бокельску од Француза ослободити, и исту су оставили под савргненом црногорском управом.

По овом виду и показаной способности овог народа у свако вріеме к єдиномишлѣнню садашнѣг обртая свіета и сва общекористна намѣраваня Вашег Императорског Величества и Вашіє савезника, Црнагора има пуно право надати се безбѣдности свое независимости у одношеню на спрама иностраніє држава, коє саставляю данашню європейску систему. Аколи пак вишепоменута недопустаю к тѣшнѣму одношеню Вашег Императорског Величества, то нас усрећите с явним покровителством, пошальте нам єдног чиновника, кои ће представляти лице Вашег Императорског Величества, а у єдно и привремену помоћ, да би се могло уредити правительство и друга користна заведенія; будући

ће Црногорци бити у станю приносити достојну жртву на свой свети олтар.

Сад, наймилостиви Господару, прикуплям мое послѣднѣ силе, усуђуем се одправити мог синовца войводу Станка Петровића с 800 душа црногорскіе жители, да се населе у предѣле Ваше Имперіе, по оскудици и нероду овдашињг края, да се не би друге иноплемене области с њима користовале; и пошто сам исте одеском Губернатору препоручію, рекао сам помешаном чиновнику мом синовцу, да пође у Вашу свету столицу, Александру Николаевићу господину оберпрокуратору светог синода, да би доставіо мою найпокорнију молбу, како би подпуно и рѣшително саизволенья од престола Вашег Императорског Величества за црногорски народ изгледати могао. —

У Црнојгори, на Цетинѣ 8|20 Мая 1817. године.

Смирени Митрополит црногорски,
скендеріиски и приморски
Петар Петровић Њѣгом.

Ништа њѣгова праведна молба код цара ніе могла успѣти, но прозирући жалостним духом свой у бѣди налазећи се народ до конца свог обштелюблѣног живота проводіо е. — Он е поискавао опредѣлени дар блаженопочившим и благоутробним царом Павлом првим, кои е 1799. године као славни владаоц великоможне Русіе едноплеменом народу црногорском біо опредѣліо годишнѣ помоћи саставѣ се из 1000 дуката; но и ово е било у залуд: за пуніе седамнаест година, ніе ништа получію, и ако е прие наведено ласкателно писмо од Императора Александра примію.

Борећи се неповольностима, али све и свагда за народ, за ког е све могуће жертве подносио, ніе погружавао своју чисту и праведну душу. Народ, као народ слободан, біо е и самовољан, те ніе могао нигда правога спокојства имати. Нѣгов е положай біо безподобно жалостан. У каквом се станю налазіо, може се из слѣдуюћег краткога писма видити, кое е на народ писао: „Видећи, да сам већ остарао, и да сам више од вашег самовољства и непослуха, неголи от мое старости ослабіо. Я видим, да ћу и душу изгубити, како сам и здрављѣ изгубіо, радећи у 36 година за ваше и ваше дѣце добро, кое ви непознаете и никад га познати нећете. — Я вас у све вишеречено вріеме како архипастир ваш учих и наставлях на све оно, што би могло послужит за ваше душевно и тѣлесно блаженство. Я не преста у лѣтнѣ и зимнѣ доба, идући с єдног мѣста на друго, за прекратити Вашу домаћу рат и крвопролиће, кое бѣше на све стране међу вама. Я с великим трудом єдва возбудих ваша срца, да свргнете ярам турски с врата, коега бѣше Махмут-паша скадарски, у вріеме моего у туђе крає путованя на вас поставіо; и сви мене послушасте, и послушаніє ваше дало е вама славу и поштенѣ пред свіетом.“ На Цетинѣ. В. П.

Док е Владика Петар овако отчински око свога народа настоявао, и гледао све начине како би међусобну слогу и внутренњи напредак

у земљи подигао и учвретио; у то опет стари непријатељ христіянства Целаудин везир босански имајући на зубу Црногору, окупи войску и крене се на границу црногорску.

Пріе но што ће Целаудин ударити на Морачу, били су Брђани на састанку са капетаном Мушовићем из Оногшта уговарајући с њиме мир, кои им каже, да везир купи войску и да е издао заповіед у Колашини и Никшиће да неби никакву потребу воєну давали Морачанима, будући он има намѣру на њи ударити и отргнути ій испод Владичине области.

Войска му се састојала из Ерцеговаца и Бошняка броем преко 12,000 людіѣ. Чуюћи Владика за ту турску войску, одма изда позив на народ, да ита у Морачу, у бой против непријателя. Брђани се одма крену пут Мораче, а с њима Острошки игуман Ђорђе, войвода Јован Радовић протопоп, и из Новіе Мркѣе сердар. У Морачи пак подигну на оружѣ морачки главари: Войвода Мина Радовић и сердар Мјат, кои су особито мужествено мегдан с Турцима на бойном пољу дієлили. Предводителъ турске войске Делибаша, особито е біо радостан што још ніе Морачанима помоћ од Брђана и Црногораца стигла, те одма 17. Апр. 1821 зором крене войску и уђе у Горњу-Морачу, коју већим дѣлом попали. Войвода Мина са своим Морачанима, почем су се били Турци у средину увалили, удари на њи храбро и начне жесто-

ки бой. Приспѣвши пак у ово вріеме и Брђани, западну око воде Мораче, те ударе сложно сви на Турке. Турци стіеснѣни мужественим ударом од Морачана и Брђана, нагну бѣжати преко воде Мораче, ђе се многи подаве. Стигавши и њ наша војска код воде, начне немилице ђе ког стигне сѣћи. Морача вода, тога е дана у црлѣву крвцу била претворена. Неки Турци, кои су препливали на коњма преко воде Мораче, начну се узким пролазом уз гору Рзачу пеняти, те су се ватали коњма за репове, и кад би се први од озго отиснуо, то би се онда сви у воду скотрљали. Многе су Турке Црногорци и остали Брђани живе у воду бацали, те су тако свой живот скончавали. Турци су тако страшно изгинули, да им е саміе коня седленика остало у рукама наше побѣдителя преко дванаест стотина. Оне пак Турке, кое су живе поватали, одвели су и њ Морачани на огорелишта своіе кућа у Горњу-Морачу, те су и њ ту свеколике посѣкли. Морачана и осталие Брђана незнатни е брой изгинуо. Међу погибшим изгубили су храброг Мркоя сердара. Турака е у овом бою изгинуло до 3000 людіѣ. Тако витежки Владика, лишен сваког средства, давао е опет са своимъ мужественим юнацима odpor свакој непріатељској сили, и ніе нигда допустио, да би у слободну земљу ичїя, а особито тирянска сила и област продрла. Проводећи живот међу народом и управляјући оним слободњацима, одвећ е біо неспокоян, видећи, да

ѣ свега онога лишен, што народ на степен напредка подићи може, те опет од дана на дан очекивао ѣ, небили и нѣму и нѣговом народу едном јасно сунце свое зраке на вратима указало.

Тек 1825. год. укаже се јасно сунце срећним наступанѣм на престол високославниѣ Руса, великог и благоутробног цара Николе, кои ѣ таман оне године за срећу ове удалѣне на самом крају Југа усамлѣне слободне искрице божіом вољом сложене гране, промислом вишиѣга угледао лучу овог свіета, кад ѣ Владика са своим Црногорцима највеће мужество сјајне побѣде над крвожедним и од самог цара однаѣним и непобѣђеним везиром Махмут-пашом Бушатліом иляду седам сто деведесет шесте године, одржао! Кад ѣ исте године сјајног рођенја најславниѣг цара наш безсмртни Владика с войском у први бой против Махмут-паше у мѣсецу Јунио кренуо се, укаже му се у величественом појаву великомученик Георгіе на біелом коню; — и он ѣ тад предвиђао у овом чудноватом, али најкрасніему појаву велику предсказанја срећу предстоећу у борби и у даљой будућности своје народу. Тако ѣ сила вишиѣг и благоизволѣла, те му се указа онај велики славом и мужеством и добродѣтели увѣнчани цар, кои достојно уважава мужественост и вѣрност овог горског народа.

Видећи Владика, да ѣ стуб славе, правде, среће и велике Свеславенске будућности никао,

и на чврстом, а у сред најлѣпшег и најслав-
ніег од свіета саду, божіом руком посађен, ђе
слава цвѣта и блиста; ђе е плод великог и
чистог сѣмена разгранат на украсу све Европе,
а понос по широком свіету разсіяног Свеславе-
ства: обрати се своіом смиреном молбом на ве-
ликомого цара и самодржца сверускога; ђе
му молба свесрдно услишана буде: Великоможни
и молосрдія пуни цар опредѣли, да се свети за-
вѣт нѣговог блаженопочившег и спомена достој-
ног родитеља Цара Павла првог испуни: *Црно-*
горском витежком народу не само заос-
тавше милостинѣ надокнаде, већ и у на-
приед давати да се непрекида. Ние ли то
цар и отац? Цар, кои несамо по чину и зва-
нію, већ и по самом великом духу и добродѣтели
сачињава име великога и на славу и утѣху дич-
ног славенског народа цара! Слава великоме
цару, великог и најмногобрѣніег народа! — Цр-
ногорци нѣга од почетка, па и сад као оца ви-
соко почитую и радую се простодушно, али
искрено и од срдца ширејой слави у простра-
ном сѣверу Свеславенског символа и најбли-
стателніег престола цара; а он Црногорце као
свою дѣцу царски люби и пази и њиова хра-
бра дѣла и подвиге достојно уважава и награ-
ђуе. Срећан, славан и благополучан цар; срећан,
славан и благополучан е народ, ког нѣгово ве-
личествено крило надкрива.

1828. год. стануюћи жители Поляни у пре-
дѣлу Зети, зажеље отринуту са себе турски

ярам, за ког су непрестано згоду изгледали. Поляни су Срби, пак и они су желили почем би османски ярам с себе стресли да се придруже својој браћи Црногорцима. Исте ове године мјесеца Априла крене се скадарски везир с войском к Видину, те тако позове и Полянина на войску; но имајући другу и нуждну намјеру, нјесу шћели одити на ону войну, ће им таково ратоборство никакву слободу неможе прибавити, него опет оно старо и несносно робство. Поради нјовог одупирања и непокораваня власти турској, крене се везира скадарског син Махмут, кои е остао био заступником и управителъм овог пашалука те удари оружаном руком на Поляне. Поляни дочекаю Арбанасе и побію се, а међутим притеку им Црногорци и то Лъшнани и Комани у помоћ и пролију своју крв с Арбанасима. Бой е био жесток и трајао е пуна четири сата. Инокосни будући Поляни, нјесу се могли стрести Арбанашког немилостивог господареня. Они су претрпили многе бѣде, али зато опет нјесу пошли к Видину на войну.

Арбанаси су тражили да се освете Црногорцима за ову помоћ, но свако су покушеніе скупо платили, те наипослѣ принуђени буду оканути се ратовања, пак учинити мир с овим народом, кои Турке неће за икакве господаре да призна. Послѣ свакояки покушенія пишу Турци Црногорцима да учине каковагођ условія. На мјесту Куни-Дух буде уречен састанак ће се састану црногорски и турски главари. Црногорски

главари имали су од правительства поставленіе поком да се уговор сврши. Жели су Турци да и Пипере опет под своју пређашню власт придобију, но Црногорци ніесу шћели нигда на то пристати да они своју браћу немилом азійтском бичу упуште, за коју су они доста своє юначке крви пролили. У реченом наставленію налазе се слѣдуюће точке:

“ 1. За Пипере да су они люди наши и да се Турци одъ нѣхъ прођу.

2. Забаштине кое су наши Краичници у ратна доба работали да ихъ и у мирно вріеме работаю, како смо на найпрвыи састанакъ учинили и да Турцы одъ нѣхъ неишту данка.

3. За Ровчане и Морачане и Ускоке Херцеговачке, кои су у наша мѣста да имъ буде миръ како Црногорцима и Брђанима.

4. За Жуляне, Озриниће и Бршњане и за Дробняке да нечетую око нѣхъ и да їй нећераю крозъ наша мѣста и преко наше землѣ.

5. Да се немеђу Турцы у наше после и Турака од Ерцеговине, будући смо мы съ Ерцеговином у ратъ.

6. Да невежу и неапсе праве Црногорце за покрађе, коіема незнаю лупежа, него лупежтине нека траже сочбиномъ и како најболѣ знаду, пакъ кадъ лупежа нађу тада судомъ да буде кастиганъ и да лупежтину плати.

7. Да се Турци немећу господарима врху Црногораца и Брђана и да њи незову да иду у Скадаръ, како што в Селман-Ага звао Комане и Љшнане прошлога года.“

Турци су се и на овај уговор сложили, али онет при првој згоди нїесу пазили на угоср. Црногорци пак имали су свагда толико снаге да се одупру варварском наертаню, и нїесу им допустили да чине оно, што би и најманѣ повредило горску слободу.

Велики цар Никола нїе шѣео нигда заборававати Црногорце, већ нареди, да се 1829. год. изда заоставша пензија за седамнаест година. Ове године получи неколико Владика, а остало буде рїешено да се слѣдује 1830 год. изда.

Сад в већ Владика видїо себе међу своим народом препорођена, и одма в употребїо свое старанѣ о унапређеню и препорођеню досаданѣг чемерног станя свога народа. При обичном збору црногорскїе главара, усхићен радошћу на предстојећу лѣишу будућност рече главарима: „Неможете вѣровати, колико сам се у души возрадовао, за примлѣну радостїу за нас царску милост: Ево има већ десет година, од како се Богу молим, да ми Бог узме живот, само да негледам яде и неволѣ мог народа; а сад би желїо, да ми оѣе благи Бог да продужи привремени течай мог живота, барем за десет година, да могу икакво добро моме народу

учиняти и да видим срећни розвитак украшеног горског цјета, за ког напредак трудим се и мучим од мое младости, па ево већ и до сјдине немоћи и старости доспіо.“ Но судбина другіе є изабрала: он недоживи ни да свуклику накнаду царске милости получи. Исте 1830 године мјсеца Октомбра 18, на дан светог Луке біо є уречен дан народне скупштине, поради помирення некіе закрвљніе племена. Петар у ово вріеме біо є ослабіо животом. У вече истог дана дођу сви главари к нјму, те по земаљском обичаю од прађедова наслђђеномъ засѣду око огња, те почну обични разговор о народним стварма. Владика Петар сјдіо є у средини земаљскіе главара, и поведе разговор, како би се найлакшим начином сютра народ могао помирити. Осѣћаюћи себе слаба, рече своје секретару, да напише од нјгове стране кнѣигу, како он неможе међу народ изићи; зато да послушаю главаре, како ће моћи све међусобне зађевице смирити. Владика, послѣ тога рече: „Я знам, да они неће вђровати мојој немоћи, већ да я то од зла срца и опачине чиним, и да неђу међу нји да изиђем — а Бог ми є зато свѣдок.“ — У седам сати исте вечери предвидѣћи конац свога живота, проговори послѣдњим силама налазећима се ту главарима: „Я већ немам рад шта крити, мени се послѣдњи час приближіо, и я ћу овај свіет оставити. Препоручуем ви узаймну слогу, мили витези и честити юнаци! Поздравте ми сву

браћу Црногорце и кажите им, да и ако им се
 нѣхвоу Господар преселио у вѣчност, да е нѣ-
 гова топла и послѣдня желя, да му нѣгова сло-
 бодна браћа Црногорци у миру и братској лю-
 бави бране свою богодану слободу, и да неза-
 бораве да су Црногорци и слободни юнаци. У
 мучној и кукавној али слободној земљи пре-
 живѣх младу нежност и сједу старост. Божа
 е воля, да се с вама растанем вѣчно, но
 незаборавите на мое рјечи. Збогом слободне
 горе, и неувенула ви слава докле трае
 свѣта и вѣка! Благодат Божія по срједи
 вас и свега рода Србска! — — Поведи-
 те ме у мою одаю, да мирно мой дух предам
 вишнѣму промислу.“ Главари поражени овим
 рјечма, приступе и приме послѣдњи благосов
 и одавајући свой послѣдњи цѣлив свом неза-
 борављном Господару, узевши га двојица изпод
 руке, скрушеним ердцем поведу га у одаю; ту
 се спушти на одморницу и спокойно уснаван
 пресели се у вѣчност с овог свѣта. Главари су
 се сви жалостили за своим Господаром и про-
 лиевали су сузе жалости, тугуюћи иза свега
 гласа губитком још нигда неимавшег подобна Го-
 сподара. Сјутра дан, чуюћи окупљени Црногор-
 ци да е преминуо Владика одма отворе себи не-
 надно али злосрећно предузимањ крваве борбе
 и начну викати: „Нестало е онога, кои нам е
 бранио да се непоколѣмо: сад да се осветимо
 едан другом без сваке запријеке, што е кои ко-
 ме дужан.“ На то скоче сви главари и Губер-

натор, те почну заклинати, да то нечине. Међу тим едан изиђе од главара, Стеван Перков Вукотић, и стане говорити: „Браћо Црногорци! умро нам е наш Господар, но кумим вас Богом, немојте се данас клати, да нам се свиѣт не руга. Та свуд у свиѣту умиру цареви и кралѣви, па люди опет нађу нечесов начин за народ; па божа ви вѣра, чујте ме добро, Црногорци, нећемо ни ми мимо свега свиѣта бити, већ ка и сви други народи од свиѣта: Ако нам е умро Господар, ког сви жалимо и прежалити неможемо; а оно ћемо помоћу божиом и нашом слогом, другог изабрати.“ и т. д. Потом изнесу пред манастир упокоеног Владику и призове едан главар окупљени народ слѣдуюћим рјечма: „Одите, браћо Црногорци, да се на мртвом нашем Господару закунемо и да вѣгов послѣднији аманет испунимо, кои нам е при издисаню послѣдниѣг часа оставио свети архиепископски благослов и препоруцио нам слогу и братску любов. Положимо заклетву пред њим и пред вишњим Богом, да уватимо вѣру од сад до Ђурђева - дне.“ По том положи сви унакретно пушке на ковчег свог у вѣчност преселившег се Господара и зауну се, да ће сви вѣру мира и братске любви до Ђурђева - дне држати.*)

*) Начин избора и наступајућег слѣдства саданѣг Владике Петра II. спада у другу епоху, о чем ће се рећи у обширной повѣстници Цригоре.

Тако нам се сконча незаборављни и божественом искром надарени Владика Петар I Петровић Његош, владавши Црномгором и Брдама 46 година, са онаквом родолюбивом ревношћу, коју само поштена и народ любећа душа желити и себи представити може. Он е ціелог времена біо предходитель чисте слободе, коју е не само народу желіо, него исту сам подпомагао, да се шири као ясни зраци світлог сунца. Он се уклањао и измицао од самовольног управляня, а предавао е власт народу и упућивао е исти, да сам собом благоразумно управля: да народ по својој вољи међусобио и договорно избира и поставля судце, главе ре и остале старѣшине. На чистом и неповріеђеном природном основу настојавао е и својом вољом и трудом утврђивао свако народно напредованѣ и начин чуваня прађедовима присвоене слободе. Данило е біо витежкога духа, и он е у оно вріеме поновіо и препородіо црногореку слободу; али Петар I. не само да му е дух витежства у прсама буктіо, кое се у самосталним и слободним горама изискуе, већ е біо надарен и духом мудрости, благоразумности, правде и свете истине, кой е сваком предудзимаюћем дѣлу изслѣдованѣ предвиђао и уміо себе и свой народ од сваког зла и иностраніе сплетака мудро и као вѣрни син и любитель свог отечества сачувати. Он е живіо у najveћем убожству, али се опет еднако тѣшио, да е међу своим народом, народом слободним и у

своим подвизима славним. Да су нѣгова обсто-
ятелства била удобнѣя, то би се била слава
нѣговог народа другоячѣе заблистала, а озебше
многе еднокрвнѣ сироте, угледале би биле лу-
чу жарког сунца — и Црнагора неби била са-
мо за се слободна, већ би исту и други ужи-
вали, и тад би била гранула она правда, коју
и сила промисла иште. Видимо овай народ,
како га е Бог особито под управом доброг Пе-
тра благословіо, да има своју слободу, свой без-
опасни живот у тіесном мѣсту пространог зем-
ног круга. — Савѣстно пресуђуюћи станѣ и
сав поступак овог народа, мора свако племени-
то и еднокрвно срце усхитита и пробудити у
нѣму живу радост, видећи малу шаку народа,
а своју браћу, неробуюћу икаквом насилію, и
нестеняюћу под икаквим бичем неправде, коя
чоєка уподобљава безсловесной животинѣи; већ
ій види у радостним клицима слободног поно-
са, ђе проводе течає времена у спокойству ду-
ха, ђе и сама природа с нѣима торжествує. Од
свію іош негда бившіє Владика, заузима Петар
І међу свіема прво мѣсто; ер ни едан ніє то-
лико добра за свой народ учиніо, ніє уміо та-
ко крѣпко, прађедовима наслѣђену а чоєчеству
омилѣну слободу сачувати као он. — Петар е
біо велики не само любитель него и вѣшти у-
важатель народности и народнѣє обичая, уви-
ђаюћи у том обилно сокровиште народног ка-
рактера, благородног и у самой природи непо-
вриѣђеног свойства, кое дичи народ не само

у нѣговом протекавшем временству, него и у садашњости, а средством ове и будућности, полагајући на чистом основу у истини надежду к произвађању славе, среће и поноса из мале гране и осталим разсіјаним, разкомаданим, под-ярмљеним, удрученим и лишеним сваког првобитног права, не само народности, већ и негдашњег у слави и величини ширећег се политичног живота, гранама, коесу се скоро поосушиле, изисаи им будући сваки питни сок живота, и изсѣчена она главна внутренија езгра, која единствено подржава, да може цвѣт и плод развити се у вриеме законом природе положено. Сматрајући мало обширніе, ког е он народа био владаоц, не може се рећи и судити по малобројности, дае то една мала шака народа, која несачињава никакву важност наспрама осталие великіе држава у Европи, (имајући цѣлокупно житељства преко 100,000 душа међу којима и до 20000. убойника), већ узмимо усамљеност едне едине, чисте, непомѣшане и неоштећене србске крви, постајући у далѣм размѣрю — и свега Славенства: една секта и вѣра хришћанства, скончана и сѣдинѣна е нѣиховим првобитним обичајима, и имајући едан дух народнога живота. Сматрајући у већим и мањим круговима, не само огромног Славенства, већ и осталие иноплеменика, дали се може игђе наћи овако посебна и чиста грана, без сваке стране смѣсе од иноплеменства и ино, или, разновѣрства. Свуд и у сваком мѣсту, или народно-

стима, или вѣрозаконима, или обичаима, сплетени, помршени и одвоени су народи од првобитности свог патријалхалног живота.

Петар I родио се 1747 год. мѣсеца Априла у мѣсту Нѣгушима од породице Петровића, која е 1696 год. наслѣдственом постала. Нѣга е дао воспитавати нѣгов стриц Владика Василие, који е тад управљао Црномгором. 1762. год. поведе Владика Василие младог Петра у престолни руски град Петроград да ту свог синовца и наслѣдника господара црногорског примѣрно воспита. Бавио се Владика Василие дулѣ времена у Петрограду, а млади е Петар напредовао у науки, али на скоро поради пріеке смрти свог стрица прекине млади Петар своју науку. Владика Василие предвидѣши конач свог живота, одма се постара за свог синовца те пише царици Екатерини II. и моли е, да би благоизволѣла младог Петра одма по нѣговој смрти у отечество опремити. При смртном часу призове Василие свог синовца и да му слѣдуюћу опростителну ріеч: „Иди уцвѣлѣни си-не, у наше юнакородно отечество! иди у оно мѣсто, ђе ћеш се неброеним печалима борити, али ћеш ти у твојм отечеству блистаюћу славу задобити, ако достојно за свой народ радіо будеш. Многе ће ти бѣде на путу стаяти, али ће твой божіом благодати умѣрени дух све лако сносити, и показати да си достојни послѣдоватељ твоих у роду прослављени предкова. Тебе ће горски юнаци радостно као жарко сун-

це у своя витежка нѣдра примити. Свевишнѣга воля позива мене таинству вѣчнаго живованя. Прими мили синовче, послѣдњи благосов твог тебе любеѣг стрица, кои се с тобом растае на вѣки.“ Василіе заклопи очи, а млади Петар поражен губитком свога бранителя, пане к земљи и орошеним лицем ода послѣдњи цѣлив свом незаборављѣном стрицу, а потом вопіе жалостним гласом: „Боже драги! кои еи ме изволю осиротити у непознатом краю свѣта, приведи ме у мое драго отечество по жељи мог благодѣтеля и Господара оног юначког народа.“

По том се крене млади Петар и дође у Црвугору, ђе га радостним срцем Владика Сава дочека. Петар е свуд са Владиком Савом одіо и одирављао народна дѣла. Кренуо се будући едном млади Петар с Владиком Савом у манастир Брчеле, а у тай ма ударе млетачки солдати на манастир Станѣвиће, ђе су ѿй дочекали манастирски работници и недопуште им ући и освоити манастир. Владика Сава док дочеу то млетачко насртаѣ одма пошлѣ младог Петра, кои на брзо скупи Црногорце и удари на млетачке насртаче, и, не само да ѿй побѣди, већ ѿй преѣра у село Поборе (у Приморю) ђе ѿй обколи и три дана у затвору подржи; а манастир Станѣвиће задржи у области црногорске слободе.*) У свему е Петар био отважан и рѣ-

*) Ође се говори о Поборима као о млетачком предѣлу; но Побори су спадали под црногорску област до 1711 год. а ове године устуне Црно-

шителан чест свога народа бранити. Владика Сава видећи велики дух младог Петра, произведе га 1770 год. за Архимандрита и тако е од овог времена почео Петар народня дѣла руководити. Кад се већ Владика Сава престави, сложно нѣга народ изабере за свог господара. Непрекидна нѣгова ревност за народно добро привлачила е народну любов и приврженост к Петру.

Ходећи едном св. Петар у Црницу народним послом ђе су биле турске уводе дошле, био е подвржен великой опасности свог живота. У истом овом непријатном путовању добіе рематизмуз у ногама кои га е пратио за десет година. У педесетой години ослабіо будући очним видом, употребљавао е наочари, а у шестдесетой опет іѣ остави, кое до крайнѣ свое старости више употребљавао ніе.

Кад е Вукасовић 1788 год. дошао су 400 солдата у Црнигору, и кад су Црногорци ударили на крѣпост Спуж, за ово заедничко воеванѣ против Турака, получи Петар од ћесара Јосифа бриліантни напсени крст. Мармонт му

горци Поборе, Маине и Браиће републики млетачкой е тим уговором, да би у случаю дулѣг и већег рата с Турцима могли препратити у млетачку област дѣцу, жене и стоку; но Млечићи ніесу пазили на тај уговор, већ су предавали црногорску нејач, коју су Турци као роблѣ продавали.

е нудио да буде и од све Далмаціє Патріархом; но Петар знајући да е он и без тога Патріарх црногорски, скендериски и приморски; остала будући патріаршеска власт на Митрополиту црногорском, кои е духовну своју власт простирао у поменутих предѣлима, ніе шћео приста-ти на Мармонтов предлог, будући е Мармонт тражио да Црнагора постане зависимом Французима.

Любав свога народа придобио е Петар I. тако, да е сваки Црногорац био готов све чинити, што би желя овог великог мужа била.

Још за свог живота желио е и препоручивао Петар да буде саранѣн на јавном мѣсту и то близу пута куд народ еднако пролази. Желио е Петар да нѣгово тіело надкрива плоча с подписом: „*Здѣ, почиваетъ любительъ сво-
га рода.*“ Но Црногорци нѣга по прародитель-ском обичаю саране у цетиньску цркву, ђе е остао у земљи за четири године. 1834. год. саданѣм Владики Петру II. представи се у сну у земљи почивајући, говорећи му, да га извади, да он ніе заслужио да народ по нѣму че-плѣ. Овако се саданѣм Владики упокоени Петар I, више пута представљао е истим ріечма, кое Владикау најпослѣ принуди саобштити главарима. Главари почну савѣтовати Владики да отворе гроб и да виде, шта е, додавајући, да може бити и да ест нешто. Владика се склони на ово главареко предложеніе, те отворе гроб и пађу Петра цѣлокупна и невредима у свему. Вадећи

га из землѣ с почетка тако им е било тежко дызати га, да су мислили да га неће моћи извадити. Потом су чинили обичне церемоніе црковне, те га изваде и ставе пред олтар свете благовѣштенеке цркве. Владика послѣ тога даде одма печатати проглас на народ, коим га позива да се скупи на Цетинѣ, и да се увѣри и да види новопојавленог свеца. Послѣ тога доврви народ из своју крава, те се увѣри и сложено призна Петра I. за свеца. Од тог времена пак и данас почитуе народ црногорски свог прослављеног Господара Петра I. за свеца.

За велику славу свог незаборављеног господара, саставили су Црногорци свом светителю, объявљеном послѣ четири године у земљи, тропар и кондак. Тропар нѣгов неће бити сувишно оће ставити и пое се осим гласом, кои гласи овако: „ Придите днесъ отъ православный торжественнѣ да возвеселимся и да увидимъ всечестныя и прехвалныя добродѣтели труды и подвиги Черногорскія страви свѣтилника пресвѣтла иже во Архїереехъ великаго Петра достахвалнаго настыря и учителя, тѣмже убо въ Черногорскую страну сошедшееся, днесъ иѣснено да восхвалимъ, яко бо дивна сотвори Господь его во святыхъ своихъ суца въ земли четверолѣтна показа намъ нетлѣнна; того молитвама Христе Боже нашъ спаси и помилуй души наша.“

Тако е Петар у великом и светом спомену код Црногораца, код оног народа, за ког е дневноиѣно и неуморно радіо, и за ког се у

свако доба жртвовао. Дух његов освјетљава и данас Црногорце, а освјетљаваће и у будуће. За времена Петрова владаня у Црнојгори видимо његово непрестано мучење, видимо какав је живот проводио, како ли је за народ и истог срећу радио. Он није био само достојни Архіерей, него достојни Господар слободног народа. Да није било трезвеног духа и велике његове предосторожности, то би црногорска слобода била коначно пала. За времена његова господарења нигда Турци нити други непријатељи славенски не-су могли продріети у самосталне горе, него су свагда сви били побјеђени и морали су се стидно с прага непобјдиміе јунака измицати. Народ србски у Црнојгори нема у повјестници ни једног господара ког би тако славіо, и ком би достојнију славу подизао као Петру.

Он није живіо у изобилію, нити у богатству, нити у великолѣпним палатама, него у сиротињи и као најбјдніи чоек; али у сиротињи и бјди остало је његово срце чисто, вјрно и искрено своме народу. Он, кад би видіо незадовољство народа, сазвао би главаре те би им рекао да он оставља власт, ако неће чинити онако како народ оће и како је за исти најбољ. Он се није ягміо за господством и богатством, већ за оно, што ціелом народу срећу и напредак приноси. Он је у бјди и невољи и сиромаштву земни свіет оставіо и преселио се у вјчност; али зато онет богатство га не слави у свіету, него добра дѣла. Страхом божим, Петар је свој на-

род настављао на пут истине, правде и добродѣтели. Код њѣга нѣ било бајонета, нѣ било полиция, али зато за вриеме њѣгово нѣ ни едне обштенародне буне било. Ако би се кое племе међусобно завадило, то би он сам међу народ одіо и свѣтовао би узнемирене као отац своју дѣцу без оружја, без батина, без окова и другіе насилніе и безчочніе орудія, те би га свагда народ послушао, ер е био увѣран да њѣтов свети Господар чини само оно, што е за њи добро.

Смртном казни он нѣ нигда ни едног Црногорца осудио, него ако би велико зло кои Црногорац учинио, онда би дао да такову пресуду губернатор изрече и подпише. Од најстаријег времена била е покрај владајућег владике по една свѣтска особа: или би представљала лице Губернатора или сердаца или войводе те би заедно с Владиком народня дѣла руководио, кое е и при Петру I. било. Петар се непрестано придржавао Руса и желіо е предмѣстницима своима преданому покровителство едноплеменог и едновѣрног царства задржати, чему е обично губернатор био противан желећи да би Аустрија то првенство преузела. Но Петар е имао другчу важност и повѣреніе код народа. Кад се св. Петар преставіо, предузело е мѣстно управителство Аустриско у Бокикаторској преписку относительно пограничніе послова са губернатором, нектећи признати новоизбраног црногорског господара Петра II; но црногорски главари яве

поменутом управителству Боне которске, да ако се неће относити на новоизабраног господара поради пограничніе послова, то они такове преписке неће никако уважавати.

Црногорски дух под управом Петра I. не само да ніе слабіо, него се крѣпіо и постајо силніим и мужественіим. Петар е чувао карактер и стари обичај свое браће Црногораца.

Под управом и заштитним нѣговим крилом имао е сваки прибѣжиште, или біо бѣгунац, или изселѣник, или ма кои иностранец тражећи, из верига робства, слободу. У оваковим случајевима показивао е Петар свагда свое чоеколюбиво дѣло, као што е то србском народу свойствено. Подобни нѣгов поступак може се из слѣдуюћег примѣра видети.

Почем су се аустријанци настанили и заузели приморске земљѣ лежеће покрај саме Црнегоре добѣжи едан аустријски солдат у Црну-гору, ког Владика Петар, по обичају србском а свойству своје предмѣтника, прими као оног, кои слободу испод робства у слободной земљи тражи и даде му вѣру безбѣдности живота и мирнога житка у оној земљи, ђе се од времена пронасти србског царства на пољу Косову едначо робство нетрпећи юнаци збѣжавају. Мѣстни заповѣдник града Котора заиште у Владике Петра да му поврати одбѣгшег солдата; но Владика му одговори, да се из слободне земљѣ нико неповраћа, изузимајући на едну чи-

сту божію вѣру, како му се ништа учинити неће. Мѣстни заповѣдник града Котора одговори Владика да пошлѣ одбѣгшег солдата у Котор, у-вѣравајући га да на нѣгову рѣч неће никакве казни претрпити. Владика ослоњен на чистој светини вѣри божіој, рече убогом солдату да пође на позив заповѣдника, будући му е задао чисту божію вѣру како му ништа учинити неће. Солдат обнадежден чистом вѣром онога, у ког е вѣра права светиня и жива божія истина пође у Котор. Али кад несрећни солдат дође у Котор, одма га вѣроломни полковник одсуди трчати шибѣ, те тако сирома солдат на вѣру код невѣре претрпи срамотну казан, од ког се поштени люди не само стиде, него гнушаваю и радіе падаю жртвом вѣчне смрти. Чувши ово смирили Владика Петар и видећи да вѣра на западу нецаруе, већ лаж и пріевара узкипи од муке над беззаконим и безчлечним дѣлом, те изрече међу више Црногораца слѣдуюће рѣчи: „Нема вѣре у невѣре, нема страха божега, ђе юде предатели добра Христа царую и газе вѣру и правду, заборавляјући ону светиню и газећи е нечистом ногом, за коју сав свіет живи и драгоцѣни живот полаже! По сад проклет біо сваки брат Црногорац, кои би добѣгшег чоека и на саму вѣру невѣрной траги из ове слободне землѣ предавао: у слободну земљу ступивши, ма ког рода или племена біо сии, мора бити слободан и ест, а не у робства вериге да пада, из које е измакао да слободу нађе. Наша врата сло-

боде нек су сваком слободу ништућем отворена, и то нека ви е аманат; ер ако тако не-узрадимо, онда ми, нити смо слободни, нити што врједимо, нити заслужуемо звати се потомцима нашіе славніе прађедова, кои су кћели и знали своју богомдану слободу уважавати и дѣлити е и другоме чоеку, кои е из чемерног и богомреског робства иште а то е преко свега наша права христьянска дужност, остављѣна од Христа Спасителя.“ Ріечи ове коснуле су се живо срца слободніе Црногораца, те се овај аманат строго обдржава, нити иком каквог бѣгунца предаю, ер знаду, дасу и бѣгунци люди, и ако ніесу они, кои люде муче и у вѣчном робству држе.

Угнієздили се будући аустріјанци у негда плем нитой Боки-Которской начну своју живу бригу полагати, и старати се о присвајаню црногорске сиротинѣ, која се нигда ніе нити е могла новцем него крвљу задобити. За сад ніе од потребе напominати употрејалавајућа зловарства пређашнѣг времена преко гувернадура Радонића едног и другог, кое и ако е тайном завѣсом обичног западног црног покроба прикривено, али е опет уобште ономе народу доушію допрло, пак е и врједно споменути у послѣднѣ вріеме Петрова владаня у Црнојгори оно лицемѣрно и неправедно зактеванѣ од аустріянаца, да им се уступе неке црногорске землѣ и клісуре допирајуће у сами Аустріом новонаслѣђени предѣл Боку-Которску. Аустріа

му е заклевала и обећавала готовим новцем исплатити. Но овај е предлог потресао јако Петрову душу и као искрени любитељ свог отечества и своје јуначке браће, није се ни у саме договоре, који су ослоњени на неправди и лишавању народне животом укидање права, упуштао, већ одговори по својству духа свог и оног народа од ког е потекао и лучу свијета са високе голе стіене угледао да он ни каменѣ, које они ишту не да данас ни довіека: „Ни саме ледене стіене не дам за никакво благо овог свијета, ер су и ледене стіене прекупане у јуначкој крви; ер би и сама праведна природа на такав вопијући гріех пролила сузе туге и жалости. И самим златом ово голо каменѣ да замјете, нећете дочекати да мене вашим новцем придобијете. Нећу блага ни богатства, али оћу поштенѣ, под којим заједно е моим народом живим и умрјети желим. Неможе мене никакво благо усрећити, ако мога народа слава и срећа не цвјета, и ако горде горе непомично и витежки своју горду главу не уздрже! Нити су се прекланјале, нити ће док е мене жива и док слободне горе имаду јунака да крвљу задобивено отечество бранити могу. Само оштри мач то поискаванѣ може рѣшити, а мое рјечи и дјло неће: На сабљу смо добили, без саблѣ непуштамо, па макар јуначка крв до колјна потекла. Ако нијесте знали цјенити и познавати витежки карактер једног народа, то се сад учте нас малу шаку у овим горама поз-

знавати. Неда овај народ своју крвљу стечену аљину подкидати, као што сте се ви научили од остале наше јадне браће под вашим самовольним бичем стенијуће чинити.“

Тако се брани чест и слава народња, тако се предусрета люта и гладна аждаја, изскочивша из туђе црне пећине, која је утаманила чисти и ліепи цвиет миле грање србства, а ништа манѣ и остале разкомадане славенске грање. Тако је Петар почитовао свој врлетни али слободни завичай, свое любезно и ником неробујуће отечество. На кормилу витежког народа србског требамо оваковије мужева, који презиру све њмине себичности а жртвую све и сами живот за обштенародну чест и славу пред свіетом. Овакови као што је Петар треба да буду наши главари, наши великаши, наши народни заступници, пак нећемо блудити и за сваким се дати повлачити. С оваквим господаром нема народ стида већ понос и славу пред свіетом; с оваковим господаром нестїеснява се, него се разпространява земля.

Кад е веѣ са свим кнѣига готова била,
стигао е и овай слѣдуюѣи *Кондак*
св. Петра из Црнегоре:

„КОНДАКЪ, ГЛАСЪ III.“

Насладимся вси днесь Божественнѣ о святолюб-
цы, яко въ настоящее время показа намъ небо, пре-
дивнїя и нетлѣныя мощы, чуднаго святытеля, и тайнѣ
Божественныхъ строителя, Петра Іерарха Христова;
тѣмъ убо Черногорскую звѣзду пресвѣтлую, днесь
намъ изъ Гроба возсіявшую въ пѣснехъ возвеличимъ,
и яко великаго душъ нашихъ попечителя и тепла
молитвенника умолимъ, къ нему вонюще и умильно
глаголюще: новоявление въ святыхъ Петре святытелю
премудре, Черногорская похвало, молимъ тя, ихже
многими труды и подвиги твоими унаслѣ еси, и за
вся православныя, во еже спастися душамъ нашимъ.“